

T.C.
HASAN KALYONCU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**IRAK KÜRT BÖLGESEL YÖNETİMİ, DEVLET OLUŞTURMA
ÇABALARI: DEMOKRASİ VE BAĞIMSIZLIK ARAYIŞINDA
TARİHİ OLAYLARIN VE SİYASİ PARTİLERİN ROLÜ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
CUVAN SÖNMEZ

GAZİANTEP – 2020

T.C.
HASAN KALYONCU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI
İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER YÜKSEK LİSANS
PROGRAMI

IRAK KÜRT BÖLGESEL YÖNETİMİ, DEVLET OLUŞTURMA
ÇABALARI: DEMOKRASİ VE BAĞIMSIZLIK ARAYIŞINDA
TARİHİ OLAYLARIN VE SİYASİ PARTİLERİN ROLÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
CUVAN SÖNMEZ

TEZ DANIŞMANI
DOÇ. DR. AHMET KESER

GAZİANTEP – 2020

KABUL VE ONAY

Cuvan SÖNMEZ tarafından hazırlanan **IRAK KÜRT BÖLGESEL YÖNETİMİ, DEVLET OLUŞTURMA ÇABALARI: DEMOKRASİ VE BAĞIMSIZLIK ARAYIŞINDA TARİHİ OLAYLARIN VE SİYASİ PARTİLERİN ROLÜ** ” başlıklı bu çalışma **09/11/2020** tarihinde yapılan savunma sınavı sonucu **başarılı** bulunarak jürimiz tarafından **Yüksek Lisans Tezi** olarak kabul edilmiştir.

.....
(Başkan)

.....
(Üye)

.....
(Üye)

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım./...../.....

Doç. Dr. Yakup DURMAZ

Enstitü Müdürü

TEZ ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum **“Irak Kürt Bölgesel Yönetimi, Devlet Oluşturma Çabaları: Demokrasi ve Bağımsızlık Arayışında Tarihi Olayların ve Siyasi Partilerin Rolü”** başlıklı çalışmanın tarafımda, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu ve bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve onurumla doğrularım. 09 / 11 / 2020

Cuvan SÖNMEZ

ÖNSÖZ

Tez çalışma konumun daha önce çalışılmamış olması ve yetersiz kaynakçayla çalışacak olmama rağmen beni bu konuda çalışmaya teşvik eden ve bu süreçte desteğini her zaman hissettiğim, yapıcı önerileriyle bu çalışmanın kalitesini azımsanmayacak kadar yükselten çok değerli tez danışmanım Doç. Dr. Ahmet Keser'e teşekkürü bir borç bilirim.

Bütün yaşamım boyunca, en büyük destekçim olan, beni hiç yalnız bırakmayan ve desteğini her zaman hissettiğim ve bu çalışma boyunca IKBY'de birçok yetkiliyle görüşmemi sağlayan, çeviri metinlerinde bana yardımcı olan, en büyük örneğim canım annem Tâbân Al-Bazzaz'a teşekkür ederim.

Son olarak, tez yazma sürecimde beni her zaman motive eden eşim Vefa Sönmez'e yanımda olduğu ve varlığı için teşekkür ederim.

ÖZET

Irak Kürt Bölgesel Yönetimi içerisinde yaşayan halk bölgede yıllar boyunca bağımsızlık savaşı vermiş ve söz sahibi olmak için çabalamıştır. Tarihsel süreç ve bölgedeki siyasi aktörler, devlet oluşturma çabalarında en önemli faktörler olmuştur. Belirtilen iki faktör kimi zaman bağımsızlık arayışı ve demokratikleşme sürecini olumlu kimi zaman ise olumsuz etkilemiştir. Bu hususta araştırmanın hedefi Irak Kürt Bölgesel Yönetimi örneği üzerinde demokratikleşme sürecinde tarihi olayların ve siyasi partilerin sürece olumlu ve/veya olumsuz katkılarını incelemektir. Araştırma kapsamında sadece özerk devlet olan IKBY incelenmiş, tarihsel olaylar ve bölgedeki siyasi partilerin bölgedeki demokratikleşme sürecine etkisi araştırılmıştır. Tarihi olaylar ve siyasi partiler dışında demokratikleşme sürecine etki edebilecek diğer aktörler çalışmaya dahil edilmemiştir.

Araştırma kapsamında William E. Hudson'ın beş maddelik demokrasi göstergeleri kullanılarak nitel veriler oluşturulmuştur. Araştırma, IKBY'nin tarihsel sürecini etkileyen ve kırılma noktası kabul edilen 2003 yılı çerçevesinde gelişmiş, 2003 yılı öncesi ve sonrasında gelişen olaylar olarak birbiriyle bağlantılı iki farklı çalışma sunulmuştur. Bu araştırmanın sonuçları ile "Kuzey Irak'ta bağımsızlık arayışı ve devlet oluşturma sürecinde siyasî partilerin ve tarihsel olayların rolü nedir?" sorusu cevaplanmaya çalışılmıştır. Araştırmanın soru cümlesi temel alınarak, 1) 1991-2015 yılları arasında IKBY'de hangi partilerin yer aldığı ve hangi partinin daha etkili olduğu, 2) Araştırma kapsamında yer alan tarihi olayların neler olduğu, 3) Bu tarihi olayların rolleri, 4) IKBY'de etkin konumdaki partilerin rolleri, 5) Maxqda Nitel Analiz Programı kullanılarak William E. Hudson'ın beş maddelik demokrasi göstergelerinin her birine 2003 yılı öncesi ve 2003 yılı sonrası kaynaklarda ne kadar vurgu yapıldığı gibi alt sorular cevaplanmaya çalışılmıştır.

Çalışma her ne kadar nitel veriler barındırsa da Maxqda Nitel Veri Analiz Programı kullanılarak araştırmanın güvenilirliği arttırılmaya çalışılmıştır. Araştırılan konuda az sayıda kaynak bulunmasından dolayı çoğu kaynak orijinal dillerinde incelenmiş veya çevrilmiştir.

Bulgu ve sonuçlar, literatür kapsamında yorumlanıp, lisans/lisansüstü öğrencileri, akademisyenler ve siyasi danışmanlara yol gösterici öneriler sunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Özerk Devlet, Demokrasi, Siyasi Parti, IKBY, Demokrasi Göstergeleri, Tarihsel Süreç

ABSTRACT

The people living in the Iraqi Kurdish Regional Government have fought for independence in the region for years and struggled to have a right to speak. The historical process and political actors in the region have been the most important factors in state-building efforts. The two factors mentioned sometimes affected the search for independence and the democratization process positively and sometimes negatively. In this respect, the aim of the research is to examine the positive and/or negative contributions of historical events and political parties in the process of democratization through the example of the Iraqi Kurdish Regional Government. The autonomous state KRG and the two actors' effect on the process have been examined within the scope of the research. Apart from the historical events and the political parties, other actors that could affect the democratization process were not included in the study.

Qualitative data were created by using William E. Hudson's five-point indicators of democracy. The research developed within the framework of the historical process of KRG and the year 2003 which was accepted as the breaking point, and two interrelated studies were presented as events developed before 2003 and after 2003. With the results of this research, the question of "What are the role of political parties and historical events in the pursuit of independence and the state-building process?" has been tried to be answered. Based on the main question sentence of the research the sub-questions such as, 1) Which parties were involved in the KRG between 1991-2015 and which party was more effective, 2) What historical events were within the scope of the research, 3) The roles of these historical events, 4) The roles of active parties in the KRG, 5) How much emphasis was placed on William E. Hudson's five democracy indicators in pre-2003 and post-2003 sources by using Maxqda Qualitative Analysis Program has been tried to be answered.

Although the study contains qualitative data, it was tried to increase the reliability of the research by using the Maxqda Qualitative Data Analysis Program. Due to the lack of resources in the subject, most of the sources have been examined in their original language or translated.

Indications and results were interpreted within the scope of the literature and offered guidance suggestions for undergraduate/graduate students, academics, and political consultants.

Key Words: Autonomous State, Democracy, Political Party, KRG, Indicators of Democracy, Historical Process

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER	iv
TABLO LİSTESİ	vi
ŞEKİLLER LİSTESİ	vii
HARİTA LİSTESİ	viii
KISALTMALAR	ix
BİRİNCİ BÖLÜM	1
GİRİŞ	1
1.1.Araştırma Konusu	5
1.1.1.Araştırmanın Soru Cümlesi	5
1.1.2.Alt Sorular	5
1.2.Araştırmanın Amacı	6
1.3.Araştırmanın Önemi.....	6
1.4.Araştırmanın Sınırlılıkları	7
İKİNCİ BÖLÜM	8
KAVRAMSAL ÇERÇEVE	8
2.1. De Facto Devlet.....	8
2.2. Gelişmekte Olan Ülkelerde Demokrasiye Geçiş.....	11
2.3. Siyasi Partilerin Demokrasiye Geçişteki Rolü.....	12
2.4. Demokrasi Göstergeleri.....	12
2.4.1. Siyasi Katılım	13
2.4.2. Çoğulculuk.....	20
2.4.3. Korunma	27
2.4.4. Performans.....	31
2.4.5. Kalkınmacılık	36
2.5. Irak Kürt Bölgesel Yönetimi, Devlet Oluşturma Çabaları: 2003 yılı Öncesi	43
2.5.1. Siyasi Katılım.....	49
2.5.2. Çoğulculuk (Siyasi)	49

2.5.3.	Güvenlik olarak ‘Korunma’	51
2.5.4.	Performans	52
2.5.5.	Kalkınmacılık (Demokratik Farkındalık ve Kültür)	53
2.6.	2003 sonrası Irak Kürt Bölgesel Yönetimi, Demokrasi ve Bağımsızlık: Siyasi Partilerin Rolü	54
2.6.1.	Siyasi Katılım.....	60
2.6.2.	Çoğulculuk (Siyasi)	61
2.6.3.	Kuvvetler Ayrılığı Olarak Korunma.....	62
2.6.4.	Performans	63
2.6.5.	Kalkınmacılık (Demokratik Farkındalık ve Kültür)	64
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	67
YÖNTEM	67
3.1.	Araştırma Modeli	67
3.2.	Evren ve Örneklem.....	69
3.3.	Veri Toplama Araçları	69
3.4.	Veri Analizi ve Yorumlanması	71
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	81
BULGULAR VE YORUM	81
4.1.	Siyasi Katılım Açısından.....	81
4.2.	Çoğulculuk Açısından	83
4.3.	Güvenlik olarak Korunma Açısından.....	85
4.4.	Performans Açısından	87
4.5.	Kalkınmacılık Açısından.....	89
BEŞİNCİ BÖLÜM	91
SONUÇ VE ÖNERİLER	91
5.1.	Sonuçlar.....	91
5.2.	Öneriler.....	96
KAYNAKÇA	97

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: 1992 İKBY Seçim Sonucu Dağılım Tablosu	47
Tablo 2: İKBY 2005 Seçim Sonuçları Tablosu	55
Tablo 3: İKBY 2009 Seçim Sonuçları Tablosu (Kazanan Partiler).....	57
Tablo 4: İKBY 2013 Seçim Sonuçları Tablosu	59
Tablo 5. Maxqda Analizinde Kullanılan Kaynaklar	70
Tablo 6. 2003 Öncesi ve Sonrasında Yayınlanan Kaynaklarda Geçen Demokrasi Göstergeleri Dağılım Analizi.....	72

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: 2003 Yılı Öncesinde Yayınlanan Kaynaklarda Geçen Demokrasinin Göstergeleri Dağılımı	71
Şekil 2: 2003 Yılı Yonrasında Yayınlanan Kaynaklarda Geçen Demokrasinin Göstergeleri Dağılımı	72

HARİTA LİSTESİ

Harita 1: Kürtlerin Ortadoğu Bölgesindeki Dağılım Haritası	44
Harita 2: Irak Sınırlarındaki Uçuşa Yasak Bölge Haritası	46
Harita 3: Irak Kürt Bölgesi'ndeki İktidar Partileri Kontrol Alanları.....	50
Harita 4: 2005 Yılından İtibaren Tanınmış IKBY Haritası.....	55
Harita 5: KDP ve KYB'nin IKBY'deki Etki Alanları	64

KISALTMALAR

IKBY	:	Irak Kürt Bölgesel Yönetimi
IKC	:	Irak Kürt Cephesi
IKP	:	Irak Kürt Parlamentosu
KİB	:	Kürdistan İslami Birliği
KİG	:	Kürdistan İslami Grubu
KDP	:	Kürdistan Demokratik Partisi
KUM	:	Kürt Ulusal Meclisi
KYB	:	Kürdistan Yurtseverler Birliği
UDE	:	Ulusal Demokrasi Enstitüsü (NDI)
UKG	:	Uluslararası Kriz Grubu

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

Demokratik devletlerin kurulma aşamaları ve bağımsızlıklarının sürekliliğinin sağlanmasında tarihi olaylar ve siyasi partiler büyük rol üstlenmektedir. Bazı devletlerin ise kuruluş aşamalarında demokrasi bileşenleri ve göstergeler doğru anlaşılammış ve siyasi partiler, ulusun menfaatinden çok kendi menfaatlerine hizmet etmeye başlamışlardır. Çalışma kapsamında Irak Kürt Bölgesel Yönetimi (IKBY) örneği ele alınmış, bölgedeki siyasi partiler ve tarihsel olayların demokratikleşmeye olumlu/olumsuz katkıları incelenmiştir. Araştırılan konu kapsamının daha iyi kavranması açısından konudan bağımsız olarak Kürtlerin bölgedeki rolü, tarihsel çerçeve ve IKBY'nin kuruluşu konuları özet geçilmiştir.

Kürtlerin genel olarak üzerinde yaşadığı topraklar tarihsel olarak değişime uğramış ancak, Irak, İran, Suriye ve Türkiye sınırlarının birleştiği dağlık coğrafi bölgeye yayılmış ve orada kalmışlardır (Bruinessen, 1992: 25). Irak Cumhuriyeti devletinin sınırları içerisinde bağımsızlık savaşı veren ve bölgede yaşayan Kürtlere özel bir devlet oluşturma çabaları II. Dünya Savaşı dönemine kadar uzanmaktadır. Irak Cumhuriyeti içerisinde oluşturulmuş Irak Kürt Bölgesel Yönetimi, Irak Cumhuriyeti Anayasası 117 ve 141. maddelerine göre özerk bir devlet olarak bölgede varlığını sürdürmektedir.

Kürtlerin bağımsız bir devlet oluşturma motivasyonu ilk olarak Osmanlı Devleti'nin çöküşü ve I. Dünya Savaşının bitimiyle başlamıştır. ABD Başkanı Wilson'un 14 Maddelik Dünya Barışı Programı beyanında 12. madde olarak yer alan "...Osmanlı İmparatorluğu'nda bulunan Türk olmayan diğer uluslara da her türlü kuşkudan uzak, yaşam güvenliğiyle özerk gelişmeleri için tam bir özgürlük sağlanmalıdır..." maddesi Kürt'leri özerk bölge oluşturma konusunda motive etmiştir. Bununla beraber, Sevr Antlaşması, Kürt halkının devletleşmeye en çok yaklaştığı fırsatı oluşturmuştur (Kreyenbroek ve Sperl, 1992: 13). Ancak antlaşmanın uygulanmasındaki başarısızlık Kürtleri üzmüş olsa da, teklifin Müslüman Kürtlerin hüküm sürdüğü ve hayatta kalan Ermeni ve Asuri Hristiyanlar başta olmak üzere, bölgede yaşayan diğer gruplar arasında birbirine karışan toprakların egemenliği konusunda yeni çatışmaları tetiklemesi de muhtemel hale gelmiştir. Her şekilde, böyle bir devletin kurulma olasılığı o dönem bir Türk

subayı olan Mustafa Kemal'in, hükümetin imzaladığı Sevr Antlaşması'nı reddetmesi sebebiyle hiç olmamıştır (Yıldız, 2004: 12).

İngilizlerin 1918 yılında Kürt bölgelerini işgali sonrasında, dağlık kesimleri ne yapacağı henüz kesin değildi. Kerkük'ün yeraltı kaynakları açısından zengin topraklarından dolayı bu toprakların hakimiyetini bırakmak istemeyen İngilizler, Süleymaniye'de kabile lideri olarak adlandırılan ağa Şeyh Mahmud Berzinji'nin direnişiyle karşılaşmıştır (Stansfield, 2004: 62). Daha sonra kuzeyde yer alan Kürtler, Anadolu Hareketi Türklerinin İngilizleri topraklardan atma ve yeni Türkiye Cumhuriyeti'ne katılma çağrısına cevap vermiştir. İngiltere'nin, Kürtleri bir devlet olarak yönlendirmenin daha kolay olacağını anlaması uzun sürmemiştir. İngilizler tarafından Kürtlere kendi dilini okullarda ve yerel yönetimde kullanabileceğine dair 1926'da söz verilmesine rağmen 1930 yılında İngilizler ve Irak yetkilileri arasında imzalanan İngiliz-İrak Antlaşması'nda ise Kürtlerle alakalı tek bir cümle bile yer almamıştır (McDowall, 2004: 172). Bu antlaşmanın sonucunda Irak 1932 yılında bağımsız bir Arap devleti olmuştur. Berzinji, en büyük destekçisi Molla Mustafa Barzani ve kendilerine bağlı Kürt halkı 1930 yılından itibaren daha fazla bağımsızlık talep etmeye başlamıştır. Bağdat, Musul, Erbil ve Süleymaniye içerisinde 1943'te gerçekleşen Molla Mustafa Barzani ayaklanmasına kadar entelektüel Kürt grupları yapılanmış ancak Irak Komünist Partisi'nin (IKP) Anti-Kürt politikaları karşısında yeteri kadar başarılı olamamıştır. Mustafa Barzani tarafından 1943 yılında Bağdat Hükümeti'ne karşı yapılan ayaklanma ses getirmiş ve kurduğu pusularla kısmen etkili olmuştur (Romano ve Gurses, 2014: 47). İngilizlerin Kürt bölgesinde yaşanacak sorunlardan duyduğu endişeyle Bağdat Hükümeti uyarılmış ancak uyarı fazla dikkate alınmamıştır. Bağdat Hükümeti'nde 1944 yılında çalışan Kürt kökenli Mecit Mustafa, Molla Mustafa'yla görüşmek için görevlendirilmiştir. Kendisinin seçilmesindeki en büyük sebeplerden biri hem Barzani'yi yakından tanınması hem de Kürtler arasında saygı duyulan bir şahıs olmasıdır. Ancak Araplar, Kürtlere karşı yumuşak olunmaması gerektiği kanaatinde olmuş ve Mecit Mustafa'ya güvenmemişlerdir. Yapılan görüşmeler ve Bağdat'ın Kürtleri ihmali, Barzanilere karşı Kürtler arasında sempati oluşmasına neden olmuştur. Bir araya gelemeyen diğer Kürt toplulukları da Barzani'ye katılmış ve Bağdat Hükümetine karşı birlik oluşturmuşlardır. Görüşmelerin çıkmaza girmesi Aralık 1944'e kadar sürmüştür. Bu dönemde Barzani, Molla Mustafa'dan Bağdat Hükümeti'ne iletmek üzere Musul'da Arap yönetiminde olan Kürt ilçelerinin ayrılmasını, Kürt siyasi mahkumlarının bırakılmasını, Kürt bölgesini etkileyecek herhangi bir hükümet düzeni üzerinde veto yetkileri olan bir Kürt vekilin

atanmasını ve tarımsal kredi olarak kişisel kullanımı için 144.000£ Pound hediye verilmesini istemiştir (McDowall, 2004: 292). Belli bir süre sonra ve bazı iç ihanetlerin sonucunda Molla Mustafa, Mahabad'a sürgüne gönderilmiştir. Resmî olarak Kürtlerin kendi kaderini tayin hakkı ve egemenliği için Ocak 1946'da Birleşmiş Milletler'e başvurulmuştur.

İran'da o dönemde Mahabad'da yaşayan Kürt lider Qazi Muhammed ve kendisine askerî destek sağlayan Molla Mustafa, yaşanan karışıklıklardan yararlanmış ve 1946'da ilk Kürt devletini kurmuşlardır. Qazi Muhammed, kurulan bu devletin başkanı olmuştur (O'shea, 2004: 150). Bu dönemlerde Mustafa Barzani, İran'da kurulan Kürdistan Demokratik Partisi - İran (KDPI) - dışında Irak'ta bir Kürt partisi (KDP) kurmak istemiş ve Irak'a dönebilmesi için Bağdat Hükümeti ile görüşmeye başlamıştır (Meho, 1997: 13). Irak'taki birçok politik elit yeni kurulacak ve İran'dan bağımsız olacak bir KDP'ye sıcak bakmasa da 1946 yılında Barzani'nin başkanlığıyla Irak'ta Kürt Demokratik Partisi (Ocak 1953'de yapılan kongrede ismini Kürdistan Demokratik Partisi olarak değiştirmiştir) kurulmuştur. Parti programı Kürt Milliyetçiliği olarak açıklanmış ve kabul edilmiş ancak Irak'ta yaşayan diğer Kürtlerin tepkisinden çekinildiği için sosyal ve ekonomik anlamda programları hayata geçirilememiştir.

Aynı dönemlerde, kurulan Mahabad Kürt Devleti'nin ömrü uzun olmamış ve neredeyse bir yıldan kısa süren bir süre sonunda Qazi Muhammed, kardeşi ve kuzeni, İran hükümeti tarafından asılmıştır. Molla Mustafa'ya ya Irak'a dönmesi ya da Veramin yakınlarında silahsız bir şekilde yerleşim sağlaması şeklinde iki seçenek sunulmuştur. Ancak iki seçenek de Barzani tarafından kabul edilemez olmuştur. Taktiksel yetenekleri sayesinde Türkiye, Irak ve İran sınırları boyunca bir yürüyüş başlatarak tüm Kürtlerin desteğini almıştır. Kürt güçleriyle beraber 15 gün gibi kısa bir sürede, 350 kilometrelik bir alanı kontrol altına almıştır. Kendisine karşı yapılan kuşatma teşebbüslerini atlatmış, 15 Haziran'da Aras nehrini geçerek Sovyetler Birliği güvenli noktasına geçiş yapmıştır. Molla Mustafa Barzani 1947-1958 yılları arasında, Sovyetler Birliği'nde sürgünde kalmıştır.

Barzani'nin 1958'de dönüşüyle değişimler yaşanmaya başlamıştır. Barzani'nin yokluğunda KDP'yi yöneten İbrahim Ahmet, damadı Celal Talabani ve KDP Politbürosu ile Barzani arasında çatışmalar yaşanmaya başlamış, ancak Barzani'nin, KDP Politbürosunu İran sınırına sürmesiyle Ahmet ve Talabani pişmanlık yaşayarak tekrar Barzani'ye katılmıştır. Bu şekilde Barzani, 1960'ların ortalarında Irak'ta Kürt milliyetçi hareketinin tartışmasız lideri olmuştur (Gunter, 2011: 157). Barzani destekçisi Irak Kürtleri ile Irak Hükümeti arasında

1961'de çatışmalar yaşanmaya başlamıştır. Bu dönemde Irak Hükümeti'nin zayıf olmasını fırsat bilerek tam isyan politikası izleyen Barzani, uzun bir süreliğine de facto devlet olarak varlığını sürdürmeyi başarmıştır. Saddam Hüseyin'in yönetimindeki Baas Partisi ve Barzani yönetimindeki KDP, 1970 yılında Mart Beyannamesi'ni imzalamış ve teorik olarak Barzani yönetimi altında Kürtlere özerklik verilmiştir (Gunter, 2009: 72). Yapılan anlaşmayla Kürtler için özerk bir yönetim getirileceği ve söz verilen düzenlemelerin 4 sene içinde gerçekleşeceği konusunda anlaşmaya varılmıştır. Ancak Irak Hükümeti 1974 yılında antlaşmayı değiştirmiş, bazı bölümleri tamamen yok saymış ve sınırlı bir özerklik yasası getirmiştir. Bununla beraber Kürtler tekrar silahlı mücadelesine başlamıştır. İran'ın Kürtlerden desteğini çekmesi ve Irak-İran arasında 1975'te imzalanan Cezayir Antlaşması ile Kürt güçleri bozguna uğratılmış ve neredeyse 100.000 Kürt İran'a kaçmıştır (Stansfield, 2004: 44). Talabani ve birkaç arkadaşı tarafından 1975 yılında Suriye Şam'da Kürdistan Yurtseverler Birliği partisi (KYB) kurulmuştur. Bu süreçte eski KDP unsurları yenilgi tramvasından kurtulmaya başlamıştır. Molla Mustafa Barzani'nin oğulları İdris ve Mesut ile Sami Abdul Rahman, Avrupa'da bir araya gelerek KDP'nin Geçici Liderliği'ni ele almıştır. İdris İran'da, Sami operasyon alanında liderlik kurmuş ancak Mesut Barzani, babasının ölüm yılı olan 1979 yılına kadar Irak'a dönmemiştir. Aynı dönemlerde Talabani ve Barzani arasındaki düşmanlık had safhaya ulaşmıştır. Bu yıllarda Kürt parti liderleri ve Politbürosu arasında yaşanan düşmanlık ve çatışmalar Kürt halkını usandırmış ve Kürtlerin birbirine ihanet etmemesi konusunda hemfikir olduğunu göstermiştir.

İran-İrak Savaşı ve Anfal kampanyaları sebebiyle 1980-88 yıllarında her iki ülkedeki Kürt bölgeleri ciddi bir savaş alanına dönüşmüştür. Irak hem İranlılara hem de onları destekledikleri için Kürtlere karşı kimyasal silah kullanmış, 1988 Anfal kampanyası sırasında Halepçe'de 5000 den fazla Kürt'ün ölümüne ve sakat kalmasına sebep olmuştur. Kürtlerin ciddi bir ekonomik zorluk çekmesi ve Irak Hükümeti'nin Kürtlere karşı izlediği soykırım politikası sebebiyle 1986 yılında Celal Talabani ve Mesut Barzani Tahran'da koalisyon oluşturmak için bir araya gelmiştir. KDP ve KYB 1987 yılında ortak bir beyan yayınlamış ve Irak Kürt Ulusal Cephesi (IKC) kurma çabalarını açıklamıştır (Mc Dowall, 2005: 351).

Saddam Hüseyin tarafından 1990-1991 yıllarında Kuveyt'in işgali ile değişimler yaşanmaya başlamıştır. Irak'ın bu hareketi uluslararası düzeyde karşılık bulmuş, Güvenlik Konseyi, Irak'ın tüm ithalat ve ihracatını yasaklamış ve ülkeye ambargo uygulanmıştır. Kürtler, 1. Körfez Savaşı'ndan yenik çıkan Saddam Hüseyin'e karşı ayaklanmış ancak Irak Ordusu'nun

Kürt bölgesine girmesiyle hezimete uğramıştır. Komşu ülkeler, sınırlarda yaşanacak problemler ve endişelerinden dolayı ortak bir kararla sınırlarını Iraklı Kürt mültecilerin geçişine sınırlandırmış, Körfez Savaşı ve ardından gelen başarısız Kürt Ayaklanmasından sonra Kürtlerin topluca dağlara gitmesi, ABD'yi uçuşa kapalı ve güvenli bir bölge oluşturmaya itmiş, böylece Kuzey Irak bölgesinde de facto bir Kürt Devleti oluşmaya başlamıştır. Ayrıca, 5 Nisan 1991 tarihli, 688 sayılı Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin "Irak sivil nüfusuna yapılan... Kürt nüfusunun yaşadığı bölgelerde...Irak yaptığı baskıyı derhal durdurmalıdır" kararı ile Kürtlere güvenli bölge için koruma desteği verilmiş ve ilk defa uluslararası bir organizasyon kararında Irak'ta yaşayan Kürtlerden söz edilmiştir. Türkiye'de ise Başbakan Süleyman Demirel 1991 yılında ilk defa 'Kürt gerçeği' konseptini tanımlamıştır (Gunter, 2011: 79).

Buraya kadar konunun tarihsel gelişimine ilişkin verilen bilgiler sonrası, aşağıdaki bölümde, tez araştırmasının konusu, araştırmanın soruları, sınırları, araştırma kapsamı, araştırmanın önemi ve tanımlamalar ele alınmıştır.

1.1.Araştırma Konusu

Araştırmanın konusu Kuzey Irak'ta yer alan Irak Kürt Bölgesel Yönetimi'ndeki siyasî partilerin, tarihsel olay ve süreçlerin bağımsızlık arayışında ve devlet kurma sürecinde oynadığı rollerin incelenmesidir. Bu maksatla sunulan araştırma problemi ve alt problemler kapsamında konu, sorulara üretilen cevaplarla incelenmiştir.

1.1.1.Araştırmanın Soru Cümlesi

Araştırmanın ana konusuna uygun olarak oluşturulan problem cümlesi şu şekilde ifade edilebilir:

Kuzey Irak'ta bağımsızlık arayışı ve devlet oluşturma sürecinde siyasî partilerin ve tarihsel olayların rolü nedir?

1.1.2.Alt Sorular

Araştırmanın soru cümlesi temel alınarak ortaya çıkan alt sorular ise aşağıdaki gibi sıralanmıştır:

1. 1991-2015 yılları arasında IKBY’de faaliyet gösteren siyasi partiler hangileridir? Hangi partiler siyasi süreçte daha etkili olmuşlardır?
2. Araştırma kapsamına giren dönem içerisindeki tarihi olaylar nelerdir?
3. IKBY’de devlet oluşturma çabalarında tarihi olayların rolü nedir?
4. IKBY’de devlet oluşturma çabalarında etkin konumdaki siyasi partilerin rolü nedir?
5. Maxqda Nitel Analiz Programı kullanılarak William E. Hudson’ın beş maddelik demokrasi göstergelerinin her birine 2003 yılı öncesi ve 2003 yılı sonrası kaynaklarda ne kadar vurgu yapılmıştır?

1.2.Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı, Irak’ın kuzeyinde özerk bir devlet olarak varlığını sürdüren Irak Kürt Bölgesel Yönetimi’nin, bağımsız bir devlet oluşturma çabalarında siyasi partilerin 1991 ile 2015 yılları arasında oynadığı pozitif ve negatif rolleri incelemek ve sonraki süreçlere ışık tutmaktır.

1.3.Araştırmanın Önemi

Siyasi partilerin özellikle gelişmekte olan ülkelerde demokratikleşme yolunda oluşturdukları pozitif ve negatif yönler, bir ülkenin gelişmişliğini etkileyeceği gibi sosyo-politik, sosyo-kültürel ve ekonomik altyapısını da önemli ölçüde etkilemektedir. Siyasi partilerin demokrasiye geçiş sürecindeki rolü tarihsel olaylar kadar etkili olmaktadır.

Araştırma kapsamında ele alınan Irak Kürt Bölgesel Yönetimi örneği tarihsel süreç içerisinde siyasi partilerin ve siyasetçilerin aldıkları kararlar ve atılan adımlar doğrultusunda demokratikleşme sürecinin ne düzeyde ilerlediğini göstermeyi hedeflemiştir. Özellikle IKBY gibi özerk devletlerde demokratikleşme sürecinde hangi hususlara dikkat edilmesi ve hangi detaylara önem verilmesi hususunda kaynakların kısıtlı olduğu gözlemlenmiştir.

Bu araştırma sonucunda, özellikle de facto olarak varlığını sürdüren devletlerin ve gelişmekte olan ülkelerin, demokratikleşme sürecinde siyasi partiler ile ilgili dikkat edilmesi gereken yönler açıklanmış, IKBY üzerinden örnekler sunulmuştur. Araştırma, aynı zamanda diğer araştırmacılara örnek ve kaynak oluşturabilecek niteliktedir.

1.4.Araştırmanın Sınırlılıkları

1. Araştırma, Irak Kürt Bölgesel Yönetimi ve bu bölgede yaşayan Kürtler ile sınırlıdır.
2. Araştırma 1991 ile 2015 yılları arasında kalan dönem ile sınırlıdır.
3. Araştırma, belirtilen tarih ve bölgede yer alan siyasi partiler, tarihi ve siyasi olaylarla sınırlıdır.

İKİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölüm literatürü kritik bir biçimde gözden geçirirken, demokratikleşme sürecinde (destek ve/veya engel) demokrasiye geçiş süreci ve siyasi partilerin rolü hakkında teorik bir çerçeve benimsemektedir. Aynı zamanda, Irak Kürt Bölgesel Yönetimi'nin demokrasiye geçişinde siyasi partilerin rolüne ilişkin az sayıda kaynak bulunmasından dolayı, bu bölüm birbiriyle bağlantılı iki bölümün literatürünü incelemektedir. Birinci bölüm; demokrasi ve demokratikleşmeyi tanımlamakta ve gelişmekte olan dünyadaki mevcut demokratikleşme literatürünü eleştirel bir şekilde gözden geçirmektedir. İkinci bölüm; siyasi partileri, yapılarını, işlevlerini, gelişmekte olan ülkelerde ve yeni oluşmaya başlayan demokrasilerde geçişe olan (destek veya engel) katkılarını incelemektedir. Irak Kürt Bölgesel Yönetimi hem gelişmekte olan ülkelerin bir parçası hem de yeni oluşmaya başlayan demokrasilerin parçası olduğu için, literatürde genel bir anlayış kazandırmanın yanı sıra, siyasi partilerin IKBY geçmişindeki rolünü incelemeye örnek bir çalışma olması açısından teorik bir çerçeve sunmayı amaçlamaktadır.

Bu literatür taraması, konunun sınırları neticesiyle, çeşitli geçiş modellerini ve farklı siyasi parti tiplerini görmezden gelmektedir. Bunun yerine, gelişmekte olan ülkelerin demokrasiye geçişi ile siyasi partilerin ortak özelliklerini gözden geçirmeyi ve tanımlamayı amaçlamaktadır. Dörde ayrılan Yeni Demokrasi Kuramları'ndan Sosyalist, Marksist ve Radikal Demokrasi kuramları kapsam dışı bırakılarak, konu itibarıyla çalışma, Liberal Demokrasi çerçevesinde ele alınmış ve incelenmiştir. Bu hususta William E. Hudson'ın geliştirmiş olduğu liberal demokrasinin beş maddelik göstergeleri (Hudson, 1995) 2003 öncesi ve sonrasında ayrı ayrı incelenmiştir.

2.1. De Facto Devlet

Yeni rejimleri tanımaya hazır olan ülkeler genellikle iki problem ile karşılaşmaktadır. İlki, bu kararın ilgili rejime nasıl aktarılacağıdır. Uluslararası hukuğa göre zımnen ya da açık yol tercih edilebilmektedir. İkincisi ise tanınacak rejimin hangi derecede tanınması gerektiği problemidir. Ülkelerin tanınma süreci uluslararası sistemlerde iki şekilde gerçekleşmektedir.

Bunlar; de facto ve de jure olarak adlandırılmıştır. Tanınacak ülke, tam kapsamlı de jure olarak kabul edilebilir ya da daha sınırlı veya geçici biçimde başlamaya ve de facto olarak tanımaya karar verilebilir. Ancak de facto olarak tanınacak ülkeye durum açık bir yolla belirtilmelidir aksi takdirde bu ayrımı kullanan hukukçular ve hükümetler, aksi belirtilmedikçe tanımının de jure olacağını kabul etmektedir (Peterson, 1997: 86). Bu hususta devletler arası tanınmalar üç şekilde gerçekleşebilir: tanınmama, de facto tanınma ya da de jure tanınma. De facto tanınmada yeni devlet veya hükümetle resmi ilişkiler kurulur ancak ilişkiler normal diplomatik temsilciler aracılığıyla yürütülmez. De jure tanınmada ise tam yetkili diplomatik temsilcilerin karşılıklı değişimini ve dost devletler arasındaki normal ilişkilerle ilgili tüm törensel nezaketlerin yerine getirilmesini içerir (Hsiung, 1972: 36). Ancak bazı araştırmacılar, tanınmayan bir rejimle her türlü teması kapsamak için de facto tanınma ifadesini kullanmıştır (Peterson, 1997: 97). Pegg de facto devleti, halkın desteğini alan ve üzerinde uzun bir süre boyunca etkili bir kontrol sağladığı belirli bir bölgedeki belirli bir nüfusa hükümet hizmetleri sağlamak için yeterli kapasiteye sahip olan ayrılıkçı bir oluşum olarak nitelmiştir (Pegg, 1998: 26).

De facto kavramının tanımları konusunda farklı görüşler bulunsa da siyaset bilimcilerin çoğunun kabul ettiği bazı de facto olma koşulları bulunmaktadır. Bu hususta de facto devletler, tanımlanmış belli bir toprak üzerinde daimi nüfusa ve hükümete sahip, buldukları bölgenin tamamı ya da bir kısmı üzerinde kontrolü bulunan devletler olarak nitelendirilmiştir (Hoch ve Kopecek, 2019: 13). Tanım gereği de facto devlet uluslararası alanda dışlanmış bir ülkedir. Bu nedenle, de facto devletlerin çoğu, tek taraflı olarak güvenlik garantileri sağlayan bir koruyucu devlete sahiptir. De facto bir devletin koruyucu bir devletten yoksun olduğu veya koruyucu devletin de facto devleti korumak için gerekli fonları ve çabayı harcama konusunda zayıf, yeteneksiz veya isteksiz olduğunu kanıtladığı durumlarda, de facto devlet bağlı olduğu ana ülkeye tekrar entegre edilmiştir. Koruyucu bir devlet olmadan de facto devletin uzun vadeli varlığı, yalnızca ana devletin çökmesi ve dolayısıyla de facto devlete artık bir tehdit oluşturmamasıyla mümkündür (Caspersen, 2012: 987). De facto devletler de az çok koruyucu devletlerin ekonomilerine entegre olmuşlardır. Çoğu durumda, koruyucu devletler de facto devletlerin ana ticaret ortaklarıdır ve dünyanın geri kalanıyla tek ticaret bağlantısını sağlar, de facto devletler de tek taraflı olarak koruyucu devletlerin para birimlerini benimserler (Gerrits ve Bader: 2016: 301). De facto sosyo-ekonomik ve kültürel ideolojik ön koşulların etkisinden kaynaklanan asimetrik uygulama veya ilişkileri ifade eder. De jure ise resmi olarak anayasal ve

yasal süreçlere gömülüdür, böylece kurucu birime kanun kapsamında farklı muamele edilir (Burgess, 2006: 217).

De facto devletlerin sürdürülebilir olması ve devlet varlığı olarak gelişimini sağlaması için hem dış hem de iç meşruiyetini kazanıp, demokratik siyasi kuruluşlar inşa etme kabiliyetinde olması gerekmektedir. Bu kabiliyete ulaşılması, de facto devletin hem bağlı olduğu ana devletin hem de koruyucu devletin sömürsünden kurtulması anlamına gelmektedir (Hoch ve Kopecek, 2019: 163).

De facto devletlerin çoğu zaman başarısızlıkla sonuçlanması üzerine yapılan çalışmalarda iki faktör ön plana çıkmaktadır. İlk faktör olan silahlı çatışma, siyasi kurumları zayıflattığı, ekonomik performansı etkilediği ve genellikle ayrılıkçılıkla ilişkilendirildiği için devlet zayıflığının ve başarısızlığının temel faktörü olarak tasvir edilmektedir (Rotberg, 2010: 95). İkinci faktör olan ekonomik zorluklar, birçok durumda iç savaş şiddetiyle ilişkilendirilen devlet başarısızlığının ana nedenlerinden biri olarak vurgulanmaktadır. Başarısız olan bazı devletlerde iç savaşın ortaya çıkmasının, altyapının tahrip edilmesinin, ticaret ve dış yatırımların aksamasının altından ekonomik sorunlar ortaya çıkmaktadır. Ekonomik zayıflıklar, çoğu gelişmekte olan devletin özünde bulunan yolsuzluk, adam kayırma ve diğer yönetim sorunları ile yakından bağlantılıdır. Ekonomik kalkınmanın devlet başarısızlığıyla ilgili bir diğer yönü, yeraltı kaynakları bakımından zengin devletlerdeki doğal kaynaklardan elde edilen gelirlerin dağılımındaki eşitsizliklerdir. Kaynakların eşitsiz dağılımı konusundaki çatışmalar, kaynak zengini bölgelere sahip ülkelerde ayrılıkçı çatışmaların ve devlet başarısızlığının arkasındaki yaygın nedendir. İyi yönetim eksikliği, siyasi kayırmacılık ve kalkınmadaki başarısızlık, hem silahlı çatışmalar hem de ekonomik eksikliklerle ilişkili devlet başarısızlığının diğer nedenleri arasındadır (Iqbal ve Starr, 2015: 29-32). Ancak, de facto devletlerin başarısızlığının her zaman onların ortadan kaybolması veya yok olmasıyla eşanlamlı olmadığı unutulmamalıdır. Birçok de facto devlet, ana devletin zayıflığından faydalanarak kurulmuştur. Ancak hepsi olmasa da çoğu de facto devlet, ana devletin zayıflıklarını miras almaya mahkumdur. Uluslararası tanınma eksikliği, olmayan ya da savaşta yok edilmiş endüstri, karayla çevrili konum, deneyimli yönetim eksikliği ve daha birçok problem de facto devletlerin içinde buldukları durumu daha kötü hale getirmektedir (Hoch ve Kopecek, 2019: 254).

Belirtilen de facto devlet özellikleri kapsamında IKBY'nin özerk bir toprak üstünde egemenliği olması, Irak Hükümeti tarafından anayasada tanınması, kendine ait bayrağı,

parlamentosu, seçimlerle belirlenmiş siyasi liderleri olması ve kısmen tanınması gibi özellikler sebebiyle de facto devlet olma yolunda ilerlediği görülmektedir.

2.2. Gelişmekte Olan Ülkelerde Demokrasiye Geçiş

Demokrasinin ‘çoğunluk onayı’ olduğunu söyleyen Sokratik diyaloga göre, demokrasi ‘çoğunluk kuralı’ olarak anlaşılıp nitelendirilebilir. Demokrasi, iki Yunan teriminden türetilmiştir. Demos ‘halk’ ve Kratos ‘güç/kural’ anlamındadır. Yani demokrasi ‘halkın egemenliği’ demektir. Genel olarak bakıldığında ise ‘demokrasi halk tarafından, halk için bir halk hükümetidir’ (Keenan, 2003:80). Ancak böyle asgari bir tanımlama soyut olacağı için demokrasi, ‘tüm yetişkin nüfusun, bir toplumda karar alma sürecine katılma ve bireysel hak ve özgürlüklerin, yasal olarak siyasi ve sivil savunmasından yararlanma’ hakkına sahip olduğu politik bir sistem olarak değerlendirilebilir (Huggins, 2005: 167). Yani demokrasi prensipte, fırsat eşitliği ve karar verme sürecinde ‘bir kişi, bir oy’ anlamında katılım demektir. Modern toplumlarda demokrasi ‘temsil’ evresini benimsemiştir. Bu nedenle, ‘demokratik kural’ algısı, uygulama yöntemi değiştikçe değişmiştir. Modern politik demokrasi, “yöneticilerin, vatandaşlar tarafından kamusal alandaki eylemlerinden sorumlu tutulduğu bir yönetim sistemidir” (Schmitter ve Karl, 1991: 49).

Demokrasinin öncüsü ve demokratik olmayan sistemlerin demokratik olanlara dönüşmesi, geçişle başlayan bir süreçtir. Demokratikleşme sürecini anlamak için üç bağlam dikkate alınmalıdır: zaman, alan ve tür (ne zaman, nerede ve ne). Zaman faktörü ile ilgili, Huntington üç demokrasi dalgası belirlemiştir; ilk dalga 1820’lerde, ardından 1920’lerde ters dalga, ikincisi 1940-50’lerde ve üçüncü dalga 70-90’lı yıllardan başlayarak günümüze kadar sürmüştür (Huntington, 1991: 3). Demokratikleşmenin gerçekleşmesi gereken ‘alan’ geliştirmekte olan ülkelerdir ve demokrasinin aktif modelinin ‘türü’ liberal demokrasidir. Çünkü bu demokratikleşmenin ilerleyişinin en çok öne sürülen ölçüğü olarak kalmıştır (Brunell ve Randall, 2005: 186).

Serbest piyasa ve politik açıdan bireysel hak ve özgürlükler konusunda sürdürülebilir bir yönetim gerektiren geçiş, politik-ekonomik kalkınma ile liberal bir demokratik sisteme yönelik olmayı hedeflemektedir. Bu bilgi ışığında, Fukuyama, geliştirmekte olan ülkelerde yeni ortaya çıkan demokrasiler için geçiş döneminin en hassas dönem olduğunu belirtmiştir, çünkü

kendisinin de onayladığı gibi “sürdürülebilir ekonomik büyümenin başarılması zor, demokratik kurumların yaratılması ise daha zordur” (Fukuyama, 2001: 27).

2.3. Siyasi Partilerin Demokrasiye Geçişteki Rolü

Geçiş döneminde demokrasiyi sürdürebilmek için halkın katılımı veya kontrolü gerekir (LaPalombara, 1966: 3). Smith’in deyiimiyle de “siyasi partiler, kitle siyaseti bağlamında politik seferberliğin en önemli kurumlarıdır” (Smith, 2009: 109). Bunun nedeni ise “katılım olmadan siyasetin olmayacağıdır” (Axford, 2002: 280). Bu sebeple, geçiş döneminde siyasi partiler iki temel demokratik ilke temin edebilirler. Bunlar: katılım ve temsildir. Siyasi partiler hayati öneme sahiptir ve Huntington’ın görüşüne göre “modernleşen bir politik sistemin istikrarı, siyasi partilerin gücüne bağlıdır. Bir parti, buna karşılık, kitlesel desteği kurumsallaştırdığı ölçüde güçlüdür” (Huntington, 1968; 408).

Ulusal Demokrasi Enstitüsü’ne (National Democratic Institute) göre bir partinin demokratikleşme sürecine yardım etmesi için demokratik ilkelere olan bağlılığını sadece yazılı anayasasına değil, aynı zamanda liderler ve üyeler arasındaki günlük etkileşimine de yansıtması gerekir. Yani bir partinin, demokratik davranışı uygulamaya da almış olması gerekmektedir. Bunu yaparken demokratik bir partinin: üyelerin görüşlerini özgürce ifade etmelerine, kadın üyeliğini teşvik etmelerine, tüm üyelerin katılımını teşvik etmelerine, farklı fikirlere karşı tolerans göstermelerine, karar alma, kural ve prosedürleri üzerinde anlaşmaya varmalarına, liderlerin, üyelere ve destekçilere karşı sorumlu tutulmasını sağlaması gerekmektedir (NDI: 5).

Siyasi partiler, demokrasiye geçişte ana aktörler olarak kabul edilirken, bu varsayımın tam tersi olabileceği de akılda bulundurulmalı, siyasi partilerin demokrasiye geçiş sürecinde engel teşkil edebileceği de unutulmamalıdır. Partiler ilişkili olarak ‘halk’ ve ‘güç/devlet’ ile iki işlevli aktörler olarak çalışırlar.

2.4. Demokrasi Göstergeleri

William E. Hudson’ın tarafından geliştirilen beş maddelik demokrasi göstergeleri bu araştırmanın temelini oluşturmaktadır. Demokrasi göstergeleri ve açıklamaları yapılan araştırmadan bağımsız olarak aşağıdaki alt başlıklarda açıklanmıştır.

2.4.1. Siyasi Katılım

Hudson tarafından geliştirilen demokrasi göstergelerinin ilk maddesi olarak siyasi katılım (political participation) ele alınmaktadır.

Siyasi katılım, konsept olarak ilk kez Yunan tarihinde kullanılmış ve demokrasinin en temel ilkelerinden biri olarak kabul edilmiştir. Siyasi katılım, birçok vatandaşın hükümet sürecine katılımı, siyasi liderlerin seçilme sürecinde rol oynaması ve devlet politikalarının şekillendirilmesindeki rolü olarak tanımlanabilir (Birch, 2002: 104). Siyasi katılımı anlamak için öncelikle siyasetin ne olduğunu tam olarak kavramak gerekir. Leftwich'e göre siyaset, devletin resmi aleti olmanın ötesinde, resmi ve gayri resmi, kamusal ve özel tüm insan topluluklarında temel ve kaçınılmaz bir süreç olarak tanınmasıdır. Siyaset, kalkınma ve değişimi yönlendiren veya engelleyen değişimin bir unsuru ve siyasi süreci belirlemenin gerekliliği olarak tanımlanmaktadır. Kısacası siyaset, kalkınma tercihlerini, stratejilerini, yörüngelerini ve sonuçlarını şekillendirmede temel bir öneme sahiptir. Kalkınma; sosyal, ekonomik ve politik ilişkileri ve kurumları kaçınılmaz olarak etkileyen dönüştürücü bir süreçtir. Bu nedenle, hakim çıkarlar, güç yapıları ve kurumsal düzenlemelerle ilgili yerleşik "oyunun kurallarına" itiraz etmeyi içermektedir (Leftwich, 2004: 1-20).

Tarihsel süreç incelendiğinde demokrasinin alt sosyal sınıflar ya da halkın baskısı sebebiyle üstün geldiği nadiren gözlemlenmiştir. Çoğunlukla demokrasinin ortaya çıkmasının sebebi elitler arasındaki fikir ayrılıkları olmuştur. Demokratikleşme literatürünün gösterdiği gibi, genellikle bir değişime yol açan, rejim içerisindeki sert (sabit fikirli ve ödün vermeyenler) ve yumuşak elitler (orta ya da esnek politika benimseyiciler) arasındaki zıtlıktır. Zıtlıktan doğan değişim daha sonra yumuşak elitlerin amaçladığının bile ötesine gidebilmektedir. Bu anlamda, siyasi katılımı genişletme sürecinin nihai demokrasiye elverişli olması beklenebilir, çünkü er ya da geç tartışma, yöneticinin arabuluculuk yeteneğinin ötesine geçecek ve demokratik kurallar anlaşmazlıkları çözmek için tek kabul edilebilir araç haline gelecektir (Khalaf ve Luciani, 2008: 295). Siyasi aktivite temel insan yapısının çeşitliliğinden ortaya çıkmıştır. Madgwick, siyasi faaliyetin gerekliliğinin altını çizmiş ve politikanın toplum çatışmaları ve anlaşmazlıkları ile ilgili olduğunu, bunların da varolmamasının imkansız olduğunu vurgulamıştır (Madgwick, 1984: 15). Bu tanımlama kullanıldığında kişisel olan her şey politik hale gelmektedir. Cinsiyet, din, dil, ırk ve toplumda bireylere ait olan tüm kavramlar bir anda siyasi boyut kazanmaktadır.

Tanımlamalardan yola çıkarak siyasi katılımın siyaset kavramı içerisindeki rolü ve önemli daha iyi anlaşılmaktadır.

Paul Whiteley'e (2012: 34) göre siyasi katılım, demokratik hükümetlerin ve sivil toplumun kalbinde yer alır ve onsuз etkili bir demokrasinin olmayacaktır. Bir diğeri deyişle siyasi katılım, vatandaşların hükümet ve kamu politikalarını etkilemek amacıyla baskı grupları veya oy verme aracılığıyla siyasete dahil olmasıdır (Coxsall, Robins ve Leach, 2006: 54). Ruedin'e göre siyasete katılım belirli bir bağlamda ve başkalarıyla etkileşim halindeyken gerçekleştirilmiş olsa da bireysel bir etkinlik olarak anlaşılmaktadır (Ruedin'den aktaran Briggs, 2017: 36). Ancak siyasi katılım toplum içerisinde eşit dağılmamıştır. Booth'a (1979: 40) göre çoğu insan oranla daha az aktiviteye katılım gösterirken, çok daha az sayıda insan daha fazla siyasi aktiviteye katılım sağlamaktadır. Milbrath (1965: 16-22) ise siyasi katılımın hiyerarşisini; en üstte küçük bir grup gerçek aktivist, ortada oy vermektен biraz daha fazlasını yapan büyük bir grup ve en altta nispeten etkisiz olanlar olarak ortaya koymuştur.

Siyasi katılım, demokrasi nosyonuyla bağlantılıdır. Vatandaşların siyasi sürece ne ölçüde katıldıkları, demokrasinin ne ölçüde hüküm sürdüğünün başlıca göstergesidir. Siyasi katılımı çevreleyen en önemli sorulardan biri ise halkın neden siyasi katılım göstermesi gerektiği yönündedir. Bu hususta ortaya çıkan ilk teori, insanların kendi çıkarları, mülk ve diğeri kaynaklarını koruma amaçlı siyasi katılım gösterdiği şeklindedir. Yapılan araştırmalar ise Milbrath'ın tezini doğrular nitelikte olmuş ve siyasi katılımın, eğitim ve sosyal statü ile doğru orantılı olduğu görülmektedir (Rosenberg, 2007: 34). Halk arasındaki statü ve eğitim farkı siyasi katılımı olumsuz yönde etkilemekte, düşük gelirli ve eğitim düzeyi daha düşük olan vatandaşların demokrasi sürecinde rol almamasını tetiklemektedir. Yapılan bir diğeri araştırmada ise 65 yaş üstü vatandaşların 65 yaş altı yetişkinlere oranla siyasi katılım oranının daha fazla olduğunu göstermektedir. Ancak yine aynı araştırmaya göre 18-29 yaş aralığındaki genç nüfusun siyasete katılımı internet, sosyal medya veya kendi aralarında yapılan konuşmalar aracılığıyla olduğu için oldukça yüksek bir katılım söz konusudur (Rosenberg, 2007: 42). Siyasi bilgi sivil ve siyasal katılım ile ilişkili olduğundan, vatandaşlar arasındaki eşitsizlikten doğan bilgi boşlukları yaş, sınıf, ırk, etnik köken ve göçmenlik statüsü ile ölçülen siyasal katılımındaki endişe verici eşitsizlikleri öngörmektedir (Macedo, 2005:34).

Siyasi katılım, vatandaşlığın aktif boyutu olarak anlaşılmaktadır. Bu sebeple katılımı olumsuz yönde etkileyen bir diğeri dilemma ise bulunulan ülkede yaşayan göçmenler ve yasal

vatandaşlık sürecine tabii olmayan, ancak belirli haklardan faydalanan vatandaşların siyasi süreçlere katılım sağlayamamasıdır. Siyasi katılım ve temsil edilme, yabancı uyrukluların genel olarak dışlandığı vatandaşlık boyutudur (Bauböck, 2007: 24). Vatandaşların modern toplumlarda politik katılımına ilişkin yapısal kısıtlamalar kadar müzakereci katılım da sorun yaratmaktadır. Her prosedür, kurallar aracılığıyla uygulanmalıdır ve bu durum müzakereci prosedürler için özel olarak geçerli olmaktadır. Bir kural, ancak gerçekte kabul edilir ve buna uyulursa geçerlidir (Zittel ve Fuchs, 2006: 49). Yapılan araştırmalarda bazı sosyal bilimciler siyasi katılımı geleneksel ve geleneksel olmayan siyasi boyut olarak nitelemektedir. Daha az geleneksel ve parlamento dışı siyasi katılım biçimleri, çoğunlukla kolektif olduklarında geçerlidir. Geleneksel siyasi katılım biçimleri, önceden yapılandırılmış bir dizi siyasi kurum içinde yer alır ve bu durum bireysel siyasi katılıma izin verir. Kendi başına bir gösteri yapmak genellikle politik bir anlam ifade etmezken, oylama, bir siyasi topluluğun işleyişine kişisel bir katkı olarak yorumlanabilir. Bununla birlikte oylama, seçmen gruplarının seferberlik gerektiren bir blok oylama girişimi düzenledikleri zaman kolektif bir eylem olarak da görülebilir. Tersine, açlık grevleri gibi bazı geleneksel olmayan siyasi katılım biçimleri de zaman zaman bireysel protesto olarak ifade edilebilir. Başka bir deyişle, geleneksel ve daha az geleneksel siyasi katılım biçimleri arasındaki ayrım ile bireysel ve kolektif siyasal katılım arasındaki ayrım ne tam anlamıyla keskindir ne de mükemmel bir şekilde örtüşürler. Geleneksel siyasi katılım hem kişisel hem de kolektif olabilirken, daha az geleneksel siyasi katılım biçimleri pratikte çoğunlukla kolektiftir ve bu nedenle bir seferberlik sürecinin sonucu olarak ortaya çıkmaktadır (Bauböck, 2007: 85).

Geniş demokrasi kavramı içerisinde bir tema olarak yer alan siyasi katılım, bir dizi farklı teorik gelenek ve kavramsal şemayla çevrelenmiştir. Demokrasinin insanların katılımına ihtiyaç duyduğu konusunda tam bir fikir birliği olmasıyla birlikte bunun hangi biçimleri alması gerektiği ve ne kadarının isteneceği konusundaki görüşler önemli ölçüde değişkenlik göstermektedir. Normatif düşünceye göre seçkin demokrasi modellerini kullanan araştırmacılar, klasik liberal veya radikal cumhuriyetçi ufka sahip olanlara göre düşük katılımdan daha az rahatsız olmaktadır. Katılım ile ilgili bir diğer önemli nokta ise demokrasilerin vatandaşların seçim katılımını veya diğer bağlamlarda katılımlarını garanti edememesidir. Demokrasiler, katılım için fırsat yapıları gibi çeşitli modeller sunmaktadır. Aynı toplum içindeki farklı gruplar için farklı engeller olabilmektedir; örneğin bazı seçmenler için temsil eksikliği veya iktidar sahiplerinin erişilemezliği, belirli vatandaş kategorileri için katılımı saptırmaya hizmet edebilir. Siyasi katılım

elbette vatandaşların kendi girişimlerine bağlı olarak gelişmektedir. Ancak oluşan herhangi bir katılım eksikliği yukarıdaki bilgiler ışığında sadece bir yurttaşlık ilgisizliği olarak algılanmamalı, daha çok demokrasinin dinamik ve ikilemelerinin sonucu olarak ortaya çıktığı anlaşılmalıdır (Dahlgren, 2013: 11).

Siyasi katılımında rol alan seçmenler olduğu gibi aktif şekilde rol almayan ve katılım sağlamayan seçmenler de bulunmaktadır. Bazı akademisyenler ise bu durumu değişik ilgi alanları ve eğitim düzeyleri ile ölçmüş ve sayıyı saptamak için katılım sağlamayan seçmen sayısını nüfusun tamamına bölmüşlerdir (Sniderman ve Highton, 2011: 268). Ancak Sniderman ve Hington (2011: 330) siyasi katılım çalışmalarında bu kavramların birbirinden ayrılması gerektiğini düşünmekte ve yüksek oranda siyasi katılımın çok da iyi olmayacağı görüşündedirler. Bunun sebebinin ise seçmenlerin çoğunun realist düşünce yapısına sahip olamaması, demokratik normlardan vazgeçebilmeleri ve siyasete ilgi duymamalarından kaynaklı olabileceğini savunmuşlardır. Toplumlardaki eşitsizliklerin, özellikle de sınıfsal, cinsiyetçi ve ırka bağlı kökleşmiş olanlar, normatif teorinin de varsaydığı gibi müzakereci problem çözme mekanizmalarının işleyişini engellediği görülmektedir. Genel anlamda eşitsizlik, siyasi kurumların işleyişini ve verimli çıktılar üretmesini engellemektedir. Siyasi katılım temsili demokrasinin nispeten alt kurumlarında bile üst sınıfların katılıma karşı önyargılarını gözler önüne sermektedir. Fung'a (2004: 108) göre katılımcıların yetki devri, katılım biçimi ne kadar yoğun olursa katılımcıların yüksek statülü üyeleri gereğinden fazla temsil etme eğilimi o kadar yükselir ve bu durum daha kötü sonuçlar doğurabilir. Vatandaşlar her düzeyde birçok kararı doğrudan oyladıkça, siyasi katılımın doğası da değişir (Gastil, 1993: 162).

Sosyal ve politik katılım fırsatları sunmak, vatandaşların kendilerini etkileyen kararlara bir şekilde katılabildikleri özyönetim araçlarıdır (Maloney, Jordan ve Clarence, 2007: 9). Bunun bir sonucu olarak, özgürlüğün kendisi çok sayıda birliğin var olduğu yerde hizmet eder. Bu koşullar altında birey, kitle hareketleri ve totalitarizm tarafından tehdit edilmediği gibi, yaşamında pozitif değerler ve anlamlarına sahiptir, çünkü bu değerler olmadan özgürlük, boş ve negatif görünmektedir (McConnell, 1969: 150). Katılımcı kurumlar kamusal motivasyonları teşvik etmektedir (Mill, 1861: 13), bu sebeple nasıl okumayı, yazmayı, sürmeyi veya yüzmeyi, sadece bunu yapmamız söylenerek öğrenmiyorsak, bunu daha büyük ölçekte kullanmayı ancak sınırlı bir ölçekte popüler hükümeti uygulayarak öğrenmek mümkün olmaktadır (Pateman, 1970: 31).

Aynı zamanda kamu politikalarının oluşturulması, aktarılması ve uygulanması sürecinde bireylerin yer alması ve çoğu durumda kamu temsilcileri ve yetkililer tarafından alınan kararları etkilemeyi amaçlayan vatandaşların eylemleriyle ilgilidir (Parry, Moyser ve Day, 1992: 16). Siyasi katılım çalışmaları genellikle oy verme eylemine odaklansa da doğrudan eylem, protesto ve hatta şiddet gibi alışılmadık yöntemleri de içermektedir. Siyasi katılımı incelerken ele alınacak sorulardan biri, gerçek katılımın hangi noktada gerçekleştiği ve ne zaman birinin söylediği ya da yaptığı şeyi gerçekten üstlenmek yerine sadece sözde yapıldığıdır (Briggs, 2017: 49).

A.H. Birch siyasi katılımın onbir çeşidi olduğunu belirtmiştir. Bunlar aşağıdaki listede maddeler halinde yer almaktadır:

1. Yerel veya ulusal seçimlerde oy vermek
2. Referandumlarda oy vermek
3. Seçimlerde reklam veya başka türlü kampanya yapmak
4. Siyasi bir partide aktif üyelik
5. Bir baskı grubunda aktif üyelik (muhalif bir grup)
6. Siyasi gösterilere, siyasi hedeflere sahip sanayi grevlerine, kamu konutlarında kira grevlerine ve kamu politikalarını değiştirmeye yönelik benzer faaliyetlere katılım
7. Vergi ödemeyi reddetme veya zorunlu askerlik emrine uyma gibi çeşitli sivil itaatsizlik biçimleri
8. Hükümet danışma komitelerine üyelik
9. Kamuya ait endüstriler için tüketici konseylerine üyelik
10. Sosyal politikaların uygulanmasında müşterilerin katılımı
11. Yöredeki konut veya çevresel konularla ilgili olanlar gibi çeşitli toplumsal eylem biçimleri (A.H. Birch, 2001: 105).

Yukarıda verilen listede yer alan bütün maddeler siyasi katılımın birer örneğidir. Bir ülkedeki demokratik yapının oluşturulması ve sürdürülmesindeki en önemli etkenlerden biri vatandaşların bu maddelerden bir veya birkaçına katılımıyla sağlanmaktadır. Aynı şekilde Parry, Moyser ve Day farklı isimler kullanarak yedi maddelik bir siyasi katılım biçimleri listesi hazırlamıştır. Bunlar:

1. Protestocular
2. Topluluk aktivistleri (yerel konular)

3. Parti ve kampanya çalışanları
4. İletişimciler
5. Aracılar/ Kontaktör (belli konularda siyasi veya yetkililerle)
6. Seçmenler
7. Pasifler

(Kaynak: Parry, Moyser ve Day, 1992: 16)

Siyasi katılımın sadece başarılı eylemlerle sınırlı olmadığını da vurgulamak gerekir (Axford, 2002: 83). Yukarıda verilen tanımlarda yer alan etkinliklerin büyük bir kısmı başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Ancak katılım, tutumdan farklı olarak gönüllü yapılan bir etkinliktir. Yapılan araştırmalara göre vatandaşların küçük bir azınlığı siyasi katılımın kötü olduğunu düşünmektedir. Siyasi katılıma yönelik yapılan etkinliklerin başarısız olması durumunda bile vatandaşlar katılım hakkından vazgeçmemiş, siyasette ve demokraside etkin bir rol oynamaya devam etmişlerdir. Demokratik siyaset teorisi geleneğine göre ise kitlelerin seferberliği ve siyasi katılım arasındaki ilişki her zaman silahlı ayaklanma, egemenlik krizleri ve ekonomik çöküş gibi devrim getiren kaoslarla ilgilidir (Pearce, 2010: 55). Luciani ve Khalaf'a göre demokrasi iki bileşenden oluşan bir süreçtir. İlk bileşen resmi bileşendir ve; kurumların oluşturulması, yasa ve kuralların belirlenmesi, yetkilerin belirlenmesi, güç alanı atamalarının yapılması, yani diğer bir deyişle genel olarak anayasa reformudur. İkincisi; görüşlerin bireysel veya kolektif olarak ifade edilmesi, bilgiye erişimin artırılması ve devletin işleyişi için önerilerin dile getirilmesi yoluyla toplumun daha geniş bir kesiminde siyasi tartışmanın açılması ve gelişmesidir - buna siyasi katılım denilebilir. Demokratik kurumların kısa sürede oluşturulmasının alternatifi, demokrasiye doğru ilerlemenin süresiz ertelenmesi olmak zorunda değildir. Kesinlikle asgari bir ön koşul olarak ifade özgürlüğünde ısrar edilmeli ve demokrasiye doğru ilerlemeyi göstermek için ölçülebilir bir değişken olarak siyasi katılım kullanılmalıdır. (Khalaf ve Luciani, 2008: 12).

Zittel ve Fuchs, yerleşik demokrasilerde katılımcılık yoluyla siyasi katılımındaki aşağı yönlü eğilimleri tersine çevirme çabalarını ele almaktadır. Bu kavram, siyasal elitlerin demokrasi kurumlarının reformu yoluyla siyasal katılımı olumlu yönde etkilemeye yönelik girişimlerine işaret etmektedir. Bu hususta, katılımcı demokrasi ve siyasal katılım terimlerini beraber incelemişlerdir. Katılımcı mühendislik olarak adlandırdıkları konseptin iki varsayımı bulunmaktadır. İlk varsayım, demokrasinin temelinde reform yapacak herhangi bir politikanın,

siyasi katılım üzerindeki etkilerine ilişkin deneysel kanıtlara dayanması gerektiğidir. Sistematik deneysel araştırmaları hesaba katmadan geçici ve geniş kapsamlı kurumsal reformlara girişmek saçma görünmektedir. İkinci temel varsayım, katılımcı demokrasi teorisinin, katılımcı mühendisliğin etkinliğini teorik bir perspektiften ele almak için yararlı bir bakış açısı sağladığına dairdir. Bu, katılımcı teorisinin katılımı teşvik etmeye uygun somut kurumsal yapıları belirlemek için bir temel olarak hizmet edebileceği ve bunları makul şekillerde siyaset ile ilişkilendirmeye yardımcı olabileceği anlamına gelir. Bu tür teorik akıl yürütmenin amacı ise katılımcı mühendisliğin etkililiğine ilişkin hipotezler oluşturmak ve bunları deneysel araştırma sırasında test etmektir (Zittel ve Fuchs, 2006: 9). Bir demokrasi ne kadar katılımcı olursa, vatandaşların politik katılımına o kadar güçlü bir şekilde bel bağlamak zorundadır. Bu durum, gösterilere ara sıra katılmadan ziyade vatandaşların optimal olarak kalıcı ve kapsamlı katılımı ve müzakereci prosedürlerin taleplerine bağlıdır (Zittel ve Fuchs, 2006: 50). Siyasi katılım, vatandaşlarda hüsrana ve güçsüzlük duygularını uyandırabilmektedir. Seçmenlerin tercihleri çoğunlukla tüm toplumu temsil ediyorsa, oy vermeyenler sandık başına giderek seçim sonuçlarını değiştirmemesi adına düşük katılım rahatsız edici olmayabilir. Ancak elitistler, daha yaygın bir halk katılımının iyi yönetimi baltalayacağından endişe etmektedir (Macedo, 2005: 11).

Bölgesel demokratikleşme yolunda olabilecek en kötü şey, otoriter yönetimin özü korunurken demokratik görünümünün benimsenmesidir. Hileli seçimler, yozlaşmış parlamentolar ve ömür boyu cumhuriyetin kalıtsal başkanlıklarının deneyimi, demokrasinin en kötü sonucudur, ve bu durum demokratik yönetim fikrini hayal kırıklığına uğratarlar. İnsanları değişimin mümkün olduğuna otoriter olan ancak siyasi katılımı doğru gelişen rejimlerde inandırmak, resmi olarak demokratik ancak aslında otoriter olan rejimlere göre çok daha kolaydır (Khalaf ve Luciani, 2008: 297). Siyasi partilerin yasama dışı örgütleri son yıllarda demokratik seçimlerde önemli roller oynamış ve partilerin siyasi katılım tutumu üzerinde önemli bir rol oynamışlardır. Pek çok ülkede bu örgütler temsili organize etmek, popüler talebin yasama girişimlerine dönüştürülmesine yardımcı olmak ve hangi adayların seçilme şansı olduğunu belirlemek gibi vazifeler üstlenen bekçiler olmuşlardır. Hangi çıkar ve fikirlerin temsil edildiği, partilerin kullandığı seçeneklerin sonucudur. Bu sebeple parti örgütleri, liderleri seçmek, parti manifestolarını kontrol etmek ve temsilcilerini parti yönetim kurullarına almak için yarışan farklı grupların bulunduğu iç anlaşmazlıkların arenası konumundadır. Tüm bu nedenlerden dolayı,

partilerin yasama dışı örgütlerini anlamak, partilerin siyasi katılımı yönlendirme ve temsili etkileme yolları hakkında değerli bilgiler sağlamaktadır (Scarrow, Webb ve Poguntke, 2017: 1).

2.4.2. Çoğulculuk

Çoğulculuk tanım olarak çeşitlilik olduğu ya da olması gerektiği inancıdır. Siyasi çoğulculuk, sosyal, kültürel ve ideolojik biçimlerde ve süreçlerde çeşitliliği tanır ve teşvik eder. Çoğulcu teoriler, sosyal grupların kamu politikalarını oluşturmada ve bu politikalara erişimlerini inceler (Axford, 2002: 36).

Kavram olarak çoğulculuk, iktidarın toplum içinde dağıldığı ve devlet faaliyetlerinin grupların etkisiyle oluşturulduğu fikrine odaklanmaktadır. Toplumlarda çeşitli güç kaynakları bulunmaktadır. Güç toplum içinde eşit olarak dağılmamıştır. Bazı gruplar diğerlerine oranla politika yapıcılara daha yakın ve politik sonuçları etkileme fırsatına daha çok sahiptir. Çoğulculuk, birden fazla güç merkezi olduğu ve politika geliştirmenin, rakip gruplar arasındaki rekabetin sonuçlarından kaynaklandığı gerçeğini vurgular. Bu grupların, politik toplulukları, bu topluluklar arasındaki pazarlığı ve pazarlıktan doğan politikaları oluşturduğu söylenmektedir. Lively “arena” ve “hakem” terimlerini kullanarak çoğulculuğa yararlı bir ayırım getirmiştir. Hakem teorisi, hükümetin grup savaşının üzerinde durması, çatışma için temel kurallar belirlemesi, bu kuralların uygulanmasını sağlaması ve belki de belli grupların güçlü gruplara dönüşme tehlikesi varsa tehlikenin giderilmesi gerektiğini imgelemektedir.

Diğer taraftan arena teorisi ise aksine siyasileri yalnızca gruplarda eşit katılımcılar olarak görmektedir (Lively, 1978: 191). İki teoride de politika sürecinin nasıl işlediğine dair sonuçlar bulunmaktadır. Hakem çoğulculuğu, devleti gücü elinde tutan ve yalnızca gerektiğinde grupları politika kurallarına dahil eden, temel kurallar ve prosedürler belirleyen olarak görmektedir. Ancak arena çoğulculuğu, politikayı devlet ve ilgili gruplar arasında karşılıklı müzakere ve pazarlık konusu olarak görmektedir. Arena modelinde, hükümetin politikasını uygulamak için bu tür grupların desteğine ihtiyacı bulunmaktadır. Hükümet ve yetkililer, politika önerileri için bir destek koalisyonu oluşturmalıdır.

Runciman’a (1997: 263) göre siyasi çoğulculuğun tarihi, bir dizi soruna tatmin edici olmayan bir dizi çözümün tarihidir. Bu hususta, çoğulcu fikirleri çağdaş bir ortamda eski haline getirmeye çalışmaktan kazanılacak çok az şey olduğu açıktır. Yirminci yüzyılın başlarında siyasi çoğulculuk kendi şartlarında başarılı olamamıştır. Ancak bu, siyasal çoğulculuk tarihinin siyaset

teorisindeki güncel tartışmalarla hiçbir ilgisinin olmadığı anlamına gelmemektedir. Burada belirtilen tarihten özellikle çıkarılabilecek iki sonuç vardır. İlki, siyaset kuramcılarının, her birimizin hayatında devletin oynadığı rolü azaltmaya yönelik mevcut girişimleriyle ilgilidir. Bu bağlamda öne sürülen argümanların çoğu, ister felsefi anlamda geniş, ister politik anlamda daha dar olsun, şaşırtıcı bir niteliğe sahiptir. Yani devletin hayatımızın belirli alanlarındaki rolünün azalması, diğer oluşumlara karşı önemin artması gerektiğini göstermektedir. Örnek vermek gerekirse, gönüllü derneklere yapılan vurgu ne kadar fazla olursa, bu derneklerin faaliyet gösterme yöntemlerine getirilen kısıtlamalar o kadar büyük olur. Bu hususta, gönüllü derneklerin rolünü artırma girişimi devletin otoritesinde bir azalmaya yol açmaz, sadece yerini değiştirir. Devletin etkisini azaltmanın tek yolu ise devlet otoritesinin işlemediği sosyal bir ağa tabii olmaktır. İkinci sonuç ise, bazı tarihçilerinin “devlet” gibi bir şeyin var olup olmadığına karar verme girişimleriyle ilgilidir. Bu argümanlar, fikirlerin tarihinde kalıcı sorunlar olup olmadığı sorusuna yönelmiştir. Örnek olarak “devlet” fikrini kullanarak, farklı dönemlerdeki farklı teorisyenlerin, ondan tek tip terimlerle söz etmenin anlamsız olduğu düşüncesi ile birbirinden çok farklı şeyler ifade ettikleri ileri sürülmüştür (Runciman, 1997: 263).

Kekes (1993: 9), çoğulculuğa farkı bir yaklaşım sergileyerek çoğulculuğun gerçekleştirilmesi durumunda hayatları güzelleştirecek değerlerin doğası hakkında ahlaki ya da ahlaki olmayan bir teori olduğunu savunmaktadır. Çoğulculuğun temel kaygısı, bu değerlerin birbiriyle olan ilişkisidir. Dolayısıyla çoğulculuk, iyi yaşamların yalnızca bir yönü hakkında bir teoridir. Kekes’e göre çoğulculuk birbirine bağlı altı temel tezden oluşur. Bunlar:

1. Değerlerin çoğulluğu ve koşulluluğu
2. Çatışmaların önlenemezliği
3. Makul çatışma-çözüm yaklaşımı
4. Yaşam olanakları
5. Sınırlara olan ihtiyaç
6. Ahlaki ilerleme için öngörüler

(Kaynak: Kekes, 1993: 17-37).

Aynı şekilde Smits de çoğulculuğu ahlaki çoğulculuk ve liberal demokrasi kavramlarını kullanarak açıklamıştır. Smits’e (2005: 19) göre ahlaki çoğulculuk, varlığı meşru hükümet tarafından sağlanan bir toplumun üyeleri tarafından düzenlenen çeşitli ahlaki mevzuları ifade etmektedir. Sosyal bilim çoğulculuğunun aksine, merkezi çoğulluk, çıkarılardan ziyade seçilmiş

ahlaki konular veya dünya görüşlerinden oluşur. Ancak ahlaki çoğulculuk beraberinde grupların ve değerlerin ayrımı getirmiştir. Grupların çoğulluğu ve değerlerin çoğulluğu arasındaki ayrım beraberinde iki temel soruna yol açmıştır. Bunlardan ilki bir mevcudiyet politikasından ziyade bir fikir veya inanç politikası üretmesidir. İnanç üzerine odaklanma, liberal ahlaki çoğulcuların politik ve politik olmayan alanlar arasındaki ayrımı sürdürmelerine ve kimliği çevreleyen sorunları politik olmayan değerler ile sınırlamalarına izin verir. Kimlik, özel ve siyasi olmayan bir mesele olarak kalır. Liberal ahlaki çoğulculuğun ikinci ve en temel sorunu, gönüllü olarak sahip olunan inanca odaklanarak, kişilerin sosyal olarak inşa edilmiş doğasını bastırmasıdır. Liberaller, inançların sosyal ilişki ağlarından ve bireylerin içinde bulunduğu topluluklarından etkilendiğini kabul etseler de, bireylerin karakterini belirleyen en önemli faktörün kişinin amaçlarını özgürce seçme ve onları ilerletmek için hareket etme yeteneği olduğunu belirtirler. Ahlaki inançlar liberaller tarafından özgürce kabul edilir ve gerçek inancın zorlanamayacağı gerekçesiyle de hoşgörüyü savunurlar (Smits, 2005: 20-21).

Galston'a (2004: 2) göre liberal çoğulculuk, üç temel kavrama dayalı bir teori olan liberal çoğulculuk teorisini savunur ve bu teorisinin politika üzerindeki etkilerini araştırır. Bu üç temel kavram: siyasi çoğulculuk, değer çoğulculuğu ve ifade özgürlüğüdür. Siyasi çoğulculuk, inşa etmekten çok bir tanıma siyasetidir. Çoğulcu siyaset, her alanın iç yapısının ve ilkelerinin temel siyasal kurumlarının yansıtması gerektiğini varsaymaz. İkinci kavram değer çoğulculuğudur. Bu kavram, içinde yaşadığımız ahlaki dünyanın bir açıklamasını sunar. İyi ve kötü arasındaki ayrım nesnel olmakla birlikte, niteliksel olarak birbirinden farklı olan ve sıralanamayan birden fazla madde bulunmaktadır. Bu durumda tüm bireyler için tek bir yaşam tarzı olmamakta ve bunun siyaset açısından önemli sonuçları bulunmaktadır. Üçüncü kavram ifade özgürlüğüdür. Basitçe ifade etmek gerekirse bu kavram, değer çoğulculuğu tarafından tanımlanan geniş bir meşru çeşitlilik yelpazesi içinde uygun görülen şekilde yaşamlarını sürdüren bireylerin ve grupların lehine bir varsayımdır. İfade özgürlüğü, dini olmayan ve dini iddialara dayanan kapsamlı insan yaşamı kavramlarını kapsayacak şekilde genelleştirilmiş, dinin özgürce uygulanmasının bir uzantısı olarak anlaşılabilir. İfade özgürlüğü kavramı nihai değerden çok araçsal bir siyaset anlayışı sağlar. Politika amaca hizmet eder. Yani siyasi kurumların ve uygulamaların değeri kuruldukları amaçlara ne ölçüde ulaştıklarıyla ölçülür (Galston, 2004: 2-3). Ancak ifade özgürlüğü istenilen bir kavram olduğu kadar limitsiz değildir. Bu nedenle liberal çoğulcular, hukukun üstünlüğü ve bunu uygulama kapasitesine sahip bir kamu otoritesi gibi

asgari kamu düzeni koşullarını onaylarlar. Başka bir deyişle çoğulculuk, genel olarak uygun değerler kümesini ve belirli durumlarda bu değerlerle tutarlı seçenekler kümesini tanımlamaya yardımcı olur (Galston, 2004: 21).

Bellamy (1999: 3), çoğulculuğu liberalism ile açıklamıştır. Ona göre çoğul toplumlar, bölünmüş sadakat anlamına gelir. Farklı sosyal alanlar, bağlılıklar, mallar ve ahlaki değerler insanları birbiriyle rekabet eden değer ve taahhütlere maruz bırakır. Bu tür gerilimler ideoloji, cinsiyet, din, dil, ırk ve yerellik gibi konularda da görülmektedir. Halk, bakış açıcı kendisinininkinden farklı olan kişilerle karşı karşıya kaldığında bu çatışmaları daha iyi anlar. Buna göre, çoğulculuğun çeşitli kaynakları bulunmakta ve farklı biçimlerde önümüze çıkmakta, değerlerin doğasını ve aralarındaki ilişkiyi karakterize etmektedir. Çoğulculuk, demokrasinin hem can damarı hem de en büyük meydan okumasıdır. Çoğulculuğun yol açtığı çıkar çatışması ve değer çatışmaları olmadan, demokratik toplumlar için merkezi olan siyasi müzakere, mantığını yitirecektir. Yine de rakiplerin birbirleriyle anlaşmayı reddettiği, şiddet ve savaş yoluyla örtülü veya açık bir şekilde egemenlik aradığı kutuplaşmış çoğulculuk siyasi süreci altüst eder.

Demokratik bir anayasanın çoğulcu bir toplumda iki görevi bulunur, bunlar: farklılıkları tanıma ve uzlaştırmaya yönelik olan pozitif görev ile çoğulculuğun anti-politik tezahürlerini kontrol etme ve gücün kötüye kullanımını kontrol etmeye yönelik olan negatif görevidir. Bu hususta liberal demokratlar anayasanın negatif işlevine odaklanırlar. Çoğulculuğun, siyaset üzerindeki yıkıcı etkilerinden, en çok da hizipler, dinin devlet üzerindeki etkisi ve çoğunluğun zorbalığı hususundan endişe duymaktadırlar (Bellamy, 1999: 115). Aynı şekilde Wissenburg'da ahlaki çoğulculuğun liberal demokrasi değerlerine bağlı olanlara bir dizi problem getireceği konusunda hemfikirdir. Wissenburg, siyasi olarak çoğul bir dünyada liberal demokrasinin yaşayabilir kalması için çözülmesi gereken daha temel üç sorunu tespit etmiş ve bunları; uyumsuzluk, yönetim kaybı ve referans grubunun parçalanması olarak ifade etmiştir. Uyumsuzluk, iki kural sisteminin mantıksal olarak birbiriyle çeliştiği ve birinden diğerine fazla öncelik tanınıp diğer sistemin eksikliğinde ortaya çıkar. Devletin artık egemen olmadığı varsayılırsa, devlet vatandaşların hak ve görevlerini, beklentilerini ve güvenliğini garanti edemez konuma gelir.

Kısacası, liberal demokrasinin değerleri garanti edilemez olur (Wissenburg, 2008 : 33). Wissenburg diğer sorunlara göre uyumsuzluğu daha temel bir sorun olarak nitelermektedir. Ona

göre kural sistemlerinde bir hiyerarşi olmadan, uyumsuzluk tehlikesine karşı mantıklı bir çözüm bulunmamaktadır. Eşit derecede üstünlük iddialarına sahip rekabet eden yetkililer, birbirleri üzerinde kontrol ve denge işlevi görebilir, ancak engelleme gücü, oluşturma veya garanti etme gücü ile aynı şey değildir bu da yönetim kaybını ima etmektedir. Politik çoğulculuğun ortaya çıkması referans grubunun parçalanması olarak açıklanır, Wissenburg'un referans ettiği referans grubu ise polistir. Bu da uyumsuzluğun bir yansıması olarak bireylerin farklı siyasi kuruluşlara olan bağlılığında çatışmalara neden olabilmektedir. Temsilcilerin halkı her zaman veya istedikleri yer ve zamanda temsil edememeleri sebebiyle demokratik kurumlara bağlılık azalabilmektedir. Buna bağlı olarak demokrasi her şekilde varlığını sürdürse bile parçalanma sebebiyle temel liberal değerler ve insan hakları hususunda çok daha az koruma sunmaktadır (Wissenburg, 2008 : 34-35). Nicholls ise siyasi çoğulculuğun en önemli üç maddesini şu şekilde açıklamıştır:

1. Özgürlüğün en önemli siyasi değer olduğu ve bunun en iyi şekilde gücün tek bir noktada yoğunlaşmak yerine dağıtıldığı ve dağıldığı bir devlette elde edildiği ısrarı
2. Egemenlik fikrinin reddi; yasal, siyasi ve ahlaki olarak
3. Grupların gerçek kişiliği kavramı (Nicholls, 1975: 11).

Nicholls, mutlak güce sahip devlet yerine bireylerin kimliklerini türetebilecekleri ve hayatlarına anlam verebilecekleri gönüllü dernekler arasında bir hakem görevi üstlen devlet oluşumunu desteklemektedir.

Tüm demokratik ülkelerde bağımsız kuruluşlar mevcuttur. Dolayısıyla, demokratik çoğulculuk sorunu, modern demokraside evrensel bir sorundur. Demokrasi ele alınırsa: demokratik çoğulculuk ve çoğulcu demokrasi ifadelerinde, demokrasi terimi ya bir ideale ya da belirli bir fiili rejime atıfta bulunabilir. İdeal anlamda demokrasi, yeterli bir koşuldan ziyade en iyi siyasi düzen için gerekli bir koşuldur (Dahl, 1983: 4). Çoğulculuğun ele alınması durumunda ise: demokratik çoğulculuk veya çoğulcu demokrasi ifadelerinde, çoğulculuk ve çoğulcu terimleri örgütsel çoğulculuğu, yani bir devlet alanı içinde çok sayıda nispeten özerk (bağımsız) kuruluşların (alt sistemler) varlığını ifade eder. Tüm demokratik ülkelerde, bazı önemli kuruluşlar nispeten özerktir. Bir ülke, poliarşi anlamında bir demokrasiyse ve önemli kuruluşlar nispeten özerkse çoğulcu bir demokrasidir. Bunun sonucunda tüm demokratik ülkeler çoğulcu demokrasilerdir (Dahl, 1983: 5).

Robert A. Dahl'a göre ideal bir demokrasi aşağıdaki beş kriteri karşılamalıdır:

1. Oylamada eşitlik: bağlayıcı kararlar alınırken, nihai çözümün belirlenmesinde her yurttaşın ifade edilen tercihi eşit şekilde dikkate alınmalıdır.
2. Etkili katılım: Konuları gündeme getirme aşaması da dahil olmak üzere toplu karar alma süreci boyunca, her yurttaş nihai sonuca ilişkin tercihlerini ifade etmek için yeterli ve eşit fırsatlara sahip olmalıdır.
3. Aydınlanmış anlayış: bir kararın alınmasında halkın fikrine ihtiyaç duyulması durumunda her yurttaş, en çok arzu edilen sonuca ilişkin kendi kararına varmak için yeterli ve eşit fırsatlara sahip olmalıdır.
4. Gündem üzerindeki nihai kontrol: vatandaşlar, ilk üç kriteri karşılayan süreçler aracılığıyla hangi konuların kararlaştırılıp kararlaştırılmayacağını belirleme konusunda münhasır yetkiye sahip olmalıdır. (Başka bir deyişle, halkın gündem üzerindeki nihai kontrolünü devretmesi, yetkiyi demokratik olmayan süreçlerle karar verebilecek başkalarının almasına sebep olabilir.)
5. Kapsayıcılık: halkın tamamı, geçici durumlar dışında yasalarına tabi olan tüm yetişkinleri içermelidir (Dahl, 1983: 6).

Toplum bir bütün olarak çoğulculuktan yararlanır. Çoklu grup baskısı sistemi, en önemli sorun ve şikayetlerin tartışılması ve çözüme kavuşması için hükümetin yetki alanlarına aktarılacağına dair güvence sağlar. Bireylerin grup birliği yoluyla siyasete katılımı, çoğu yurttaşın toplumda bir pay sahibi olmasını sağlar ve istikrarlı bir rejimi sürdürmek için gereken bağlılıkları oluşturmaya yardımcı olur. Kamu politikası sonuçları toplumdaki gruplar arasındaki güç dağılımı ve dengesini yansıttığı için uzun vadede istikrar daha da desteklenir. Ancak çoğulculuğun değişim ve yeniliğe uğramasının da mümkün olduğu teorileri de bulunmaktadır. Hükümetin uygulayacağı ekonomik süreçler ve nüfus dağılımındaki değişikliklerle, yeni grupların oluşması ve bu grupların siyasi çatışmaların şeklini ve sorun çözümlerini etkileyecek farklı tercihler kullanmaları da mümkündür (Connolly, 2008: 15). Kısacası çoğulculuk, bireysel hak ve özgürlükleri koruyan, önemli sosyal sorunları belirleyen, bireysel kapasiteyi geliştiren ve istikrarı korurken değişim politikasını destekleyen bir sistem olarak özetlenebilir. Çoğulculuğun sonuçları sadece farklı bir siyasal teori türünü değil, aynı zamanda kamusal kültür, kamu felsefesi, anayasacılık, müzakere, kamu politikası, demokrasi ve özgür çağrışımın ayırt edici kavramlarını da içerir (Galston, 2002: 9).

Neo-çoğulculuk ise gruplar arasındaki güç dağılımının eşit olmadığını vurgulayarak çoğulcu modeli uyarlamıştır. Politika üzerindeki güç ve etkinin küçük bir elit grup tarafından kontrol edildiğini savunmaktadırlar. Parti politikacıları, hükümetin bakanları, yetkililer, avukatlar, askeri liderler, medya sektör sahipleri ve güçlü işadamlarından oluşan bu elit grup esas olarak kendi çıkarları doğrultusunda siyasi gücü yönetmekte ve kontrol etmektedirler (Mosca, 1939: 394).

Siyasi çoğulculuk ve demokrasi doğru orantılıdır. Bir ülke içerisinde, hükümeti oluşturmak ve siyasi süreçlere yön vermek için mecliste bulunan farklı görüşlerdeki parti ve vekil sayısı, o ülkenin siyasi çoğulculuğa ve bu sebeple demokrasiye verdiği önemi göstermektedir. The Economist Intelligence Unit 2019 yılı demokrasi indeksine göre dünyanın 25. demokratik ülkesi olan ABD’de iki güçlü siyasi parti bulunmaktadır. Çoğulculuk sadece parti sayısı ile ilgili değildir. Bazı ülkelerde (Hindistan ve Nijerya gibi ülkeler) boyut ve nüfus bakımından büyüklüklerinden dolayı rekabetçi çoğulculuğun en iyi örnekleri görülmektedir. Ancak bu ülkeler aynı zamanda az gelişmiş ülkelerin çoğunluğunu da kaplamaktadır. Yine aynı şekilde etnik olarak parçalanmış ülkelerde (Kenya, Malezya, Uganda gibi) siyasi çoğulculuk etnik çatışmalara sebep olduğu için belli bir dönemde tek partili sistem benimsenmiştir (LaPalombara, 1966: 34). Çoğulculuk, sistemi örtüşen ekonomik, dini, etnik ve coğrafi gruplaşmalar arasında bir güç dengesi olarak tasvir edilir. Her grup, sosyal olarak bağlayıcı kararları şekillendirmede bir düşünceye sahiptir ve her biri karşılıklı grup uyumu süreçleri ile sınırlandırılmıştır. Aynı zamanda tüm büyük gruplar, çatışmayı yerleşik kanallar içinde ilerlemeye teşvik eden ve başlangıçtaki anlaşmazlıkların uzlaşmacı çözümlere dönüşmesine izin veren geniş bir inanç ve değerler sistemini paylaşır. Sistem tek bir işlevi mükemmel bir şekilde yerine getirdiği için değil, bilinen diğer alternatiflerden daha etkili bir şekilde çok sayıda övgüye değer özel ve kamusal amacı desteklediği için ünlüdür. Çoğulcu siyasetin, John Locke'un bireysel liberalizminin, Edmund Burke'ün sosyal konservatizminin ve Jean-Jacques Rousseau'nun katılımcı demokrasisinin en iyi özelliklerini birleştirdiği söylenmektedir (Connolly, 2008: 15).

Siyasi arenanın, özellikle de siyasi partilerin çoğulculuk sisteminde vazgeçilmez bir rolü bulunur. Rekabetçi parti sistemi, çoğulculuk sisteminin sürdürülmesinde önemli bir rol oynar. İktidar partilerinin oy koalisyonları, muhalefet partilerinin marjinal seçmenleri kendi tarafına çekmek için yeni sorunlar yaratma girişimlerinden dolayı her zaman tehdit altındadır. Bu yüzden

her iki taraf da ülkedeki başlıca sosyal ve bölgesel gruplar arasındaki desteklerini arttırmak için sürekli çaba göstermek zorundadır (Connolly, 2008: 19).

2.4.3. Korunma

Korunma ya da bir diğer adıyla güvenlik tüm ülkelerin genel endişesidir. Halkın, devletin, işleyişin güvenliğini sağlamaktan hükümetler ve ülkenin siyasi elitleri sorumludur. Devlet, halk güvenliğinin sağlanması adına oluşturulan ordu ve polis kuvvetleri, siyasi elitlerin çıkar çatışması ve ya dış güçlerin müdahalelerine izin verilmesi durumunda güvenliğini sağlamaktan çok zarar verme aşamasına geçebilmektedir.

Leviathan'ın yazarı Thomas Hobbes, siyasi otoritenin bireylerin doğası ve motivasyonlarından dolayı güvenliğinin sağlanması için oluşturulduğunu belirtmiştir. Hobbes'a göre otoritenin temelleri kutsal yoldan belli kişilere halkı korumak için verilen bir ayrıcalık olarak görülmemiş tam tersi bireylerin korunma ihtiyacından kaynaklanarak bireyler tarafından oluşturulmuştur. Politik tahayyüle göre koruma, öncelikle zulüm korkusuyla, sığınma arayışı içinde hayatı için kaçan tehlikede olan bireyi ifade eder. Kişi, kendisinin kutsal kabul ettiği bir mekanın istisnai hale getirilmesiyle korunur. Koruma aynı zamanda düşmanlara karşı savunmayı, kendisinin veya bir başkasının savunmasızlığını, arınma ve sınırlandırma yoluyla içeride güvenliği sağlayan fiziksel sınırların oluşturulması anlamına gelir. Korunma, düşmanı bir bölgeden engelleme ve dışlama kapasitesidir (Huysmans, Dobson ve Prokhovnik, 2006: 89). Korunma eylemi pasif değil aktiftir. Çünkü koruma altında saldırı yapma, ölme riski olmadan öldürme olasılığını ortaya çıkarır. Korunma, güvenliğinin tehdit ve hayatta kalma özgürlüğü olan geleneksel tanımından farklıdır. Koruma, benlik ve benliğin diğerleriyle olan ilişkisi ve vücudun savunmasızlığı ile ilgilidir. Yaşam ve ölümlerle ilgili olmaktan çok zulüm, işkence korkusu ve yaşama hakkıyla ilgilidir (Huysmans, Dobson ve Prokhovnik, 2006: 94).

Güvenlik kaygıları ve hayatta kalma içgüdüleri tüm olası risklerin en üstünde bulunmaktadır. Devletler kendi egemenliklerine karşı tehditlerle ilgilenirken, toplumsal güvenlik ya da bir diğer deyişle halk, kimliğine yönelik tehditlerle ilgilenmektedir. Devletin egemenliğini kaybetmesi artık devlet olarak yaşayamaması, toplumun kimliğini kaybetmesi ise artık bir toplum olarak varolamaması demektir (Roe'dan [2010] aktaran Danilovich, 2016: 24). Nef, korunma kavramını insan güvenliği üzerinden açıklamış ve insan güvenliğinin boyutlarını ele almıştır. Ona göre ilk boyut çevresel, kişisel ve fiziksel güvenliktir. Bu birey ve toplulukların,

yaşam ve sağlıklarını koruma, güvenli ve sürdürülebilir bir çevrede yaşama hakkı demektir. İkinci boyut ekonomik güvenliktir: kişinin varlığını sürdürmesi, kısıtlığı azaltması ve toplumdaki maddi yaşam kalitesini iyileştirmesi için gereken istihdama ve kaynaklara erişimdir. Üçüncüsü sosyal güvenliktir: yaşa, cinsiyete, etnik kökene veya sosyal statüye dayalı ayrımcılıktan kurtulma olarak açıklanmıştır. Bu, güvenlik ağlarına ve bilgiye erişimin yanı sıra ilişkilendirme yeteneği anlamına gelir. Dördüncü boyut, siyasi güvenliktir: temsil, özgürlük, katılım ve muhalefet hakkı, değişikliği etkilemek için makul bir olasılıkla seçimler yapma yetkisidir. Bu boyut yasal ve hukuki güvenliği içerir, adalete bireysel ve toplu erişim ve istismardan korunma olarak tanımlanır. Son boyut ise kültürel güvenliktir: belirsizlik ve korkuyu kontrol etme yeteneğini korumaya ve geliştirmeye yönelik toplumun psikolojik yönelimleri kümesi şeklinde özetlenmiştir (Nef, 1999: 25).

Evrensel insan hakları daha fazla grubu içerecek şekilde genişledikçe, koruma kavramı da insan hakları söyleminde genişlemiştir. Ferris'e (2011: 3) göre koruma, yalnızca insanların şiddetten fiziksel olarak korunması ve mültecilerin sınır dışı edilmeye karşı yasal olarak korunması değil, aynı zamanda açlık, hastalık ve ayrımcılıktan korunma anlamına gelmektedir. Benzer şekilde kavram, askerlerin korunmasından mültecilerin korunmasına, silahlı çatışmalarda çocukların korunmasına, ülke içinde yerinden edilmiş kişilerin korunmasına, kadınların cinsel ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddete karşı korunmasına ve sivillerin korunmasına kadar genişleyebilir. Bağlayıcı yasal araçların uygulanması eşitsiz biçimde olsa da, insanların korunma hakkına sahip olduğu kavramı uluslararası sistemin merkezi haline gelmiştir. Korunmayı sağlamaya yönelik araçların hayata geçirilmesi için kendi çıkarları doğrultusunda kullanılmak üzere güçlü hükümetlerin desteği olmadan ortaya çıkamayacağı doğru olsa da, korunma kavramının toplumun en savunmasız üyelerinden bazılarını kendi hükümetlerinin eylemlerine karşı savunmada güçlü bir araç haline geldiği de doğrudur (Ferris, 2011: 7). Uluslararası toplumun, kendi hükümetleri tarafından kötü muameleye maruz kalan diğer devletlerdeki vatandaşların korunmasını sağlama sorumluluğu olduğu ileri sürülmüştür. Eşzamanlı ve bağlantılı olarak, bunun herkes için eşit insan hakları, demokrasi, özgürleşme ve güvenliğin sağlanmasının önünde bir engel olduğu argümanı ile birlikte, egemenlik ve egemen eşitlik fikirlerinde artan bir düşüş yaşanmaktadır. Başlıca uluslararası kurum ve yetkilerin, ulusal çıkarların korunması veya peşinde koştuktan ziyade kozmopolit ve özgürleştirici hedeflerin merkezi olduğu bir güvenlik çerçevesine doğru kaydığı görülmektedir. Artık uluslararası alan

yalnızca hayatta kalma yeri değil, birey için ilerleme, gelişme ve özgürlük alanı haline gelmektedir. Çağdaş güvenlik sorunsalı, bir devletin anarşi durumunda ulusal çıkarları en iyi nasıl sağlayacağı veya koruyabileceği değil, güçlü devletlerin veya uluslararası kurumların küresel sorunları ne ölçüde çözebilecekleri ve dünyada iyilik için nasıl bir güç olabileceği şeklinde ortaya çıkmaktadır. Askeri savunmadan ziyade güvenliğin, bireylerin örneğin sosyal şiddet ve ekonomik sorunlar gibi çok daha geniş bir tehdit yelpazesinden korunmasını gerektirecek şekilde yeniden kavramsallaştırılması gerektiği önerilmektedir (McCormack, 2010: 31-32). Uluslararası güvenlik politikasını formüle eden devletler ve uluslararası kurumlar, ulusal çıkarların peşinde koşmanın ve korumanın devletlerin uluslararası alandaki rolünü ve sorumluluğunu sınırladığı, adalet ve etik meseleleri üzerinde siyasi uzlaşmayı artırdığı dar-çoğulcu uluslararası alan anlayışı oluşturduğunu savunmuşlardır (McCormack, 2010: 69). Bireyin korunmasına geçiş ve küresel olarak bireylerin yaşamına ve sağlığına yönelik tehditlere odaklanma, insani güvensizliğin üstesinden gelebilecek durumda olabilecekler için sosyal, ekonomik ve politik sorunların ahlaki bir zorunluluğa dönüştürülmesini gerektirir.

Demokrasiye geçiş yapmış neredeyse tüm ülkeler daha yüksek suç oranları, siyasi şiddetin artışı ve temel hizmet sisteminin daha sık bozulması gibi içgüvensizlik problemlerinden muzdarip olmuştur. Hatta bazı durumlarda muhalifler, siyasi birimlerin ve hükümetin kimliğini yeniden tanımlama aşamalarında terörizme kadar başvurmuştur. Ancak demokrasinin varlığı ulusal güvenliği garanti etmemektedir (Schmitter, 1994: 70). Demokratik normların genel kabulü, hükümetlerin geçmişteki performanslarına göre meşruiyetlerine daha az bağımlı oldukları anlamına gelmektedir. Bununla birlikte devletlerin eşitlik, adalet, iç düzen, dış güvenlik ve refah düzeyi artışında süregelen yetersizlik göstermesi zaman içinde demokratik hükümetlerin bile meşruiyetini zayıflatmaktadır (Huntington, 1991: 292). Ülkelerin stratejik konumu, komşuları, büyüklükleri ve kaynaklarına bağlı olarak güvenlik durumları değişkenlik gösterebilmektedir. Ülkeler bu tür durumlarda küresel dayanışmaya doğru adım atarak güvenliklerini sağlama yoluna gidebilmektedir.

Siyasi elitlerin güvenlik konusundaki baskın endişesi, polis yöntemlerine büyük önem vermekte ve gücün korunmasını en sürekli endişe haline getirme eğilimindedir (LaPalombara, 1966: 38). Demokratik olsun olmasın tüm hükümetler olası tehditler karşısında agresifleşerek baskı ve şiddet kullanabilmektir. Devlet egemenliğinin kaybolması durumunda siyasi gücü elinde bulunduramayacağını bilen siyasi elitler, devlet egemenliğini korumak için halkı tehlikeye

atabilmektedir. Korunma ve güvenliğin sadece devletin egemenliği için olmadığı unutulmamalıdır. Bir ülkenin siyasi güvenliği, halkın güvenliği, işleyiş, sınırlar ve özgürlüklerin korunması tanımın kapsamında yer almaktadır. Herhangi birinin sağlanamaması durumunda korunma maddesinin tam olarak karşılandığından söz edilmesi mümkün olmayacaktır. Güvenlik alanında, büyük güçler genellikle geleneksel askeri yetenekleriyle tanımlanır. Mearsheimer (2001: 4), büyük bir güç olarak nitelendirilebilmesi için bir devletin topyekün bir konvansiyonel savaşta ciddi bir mücadele verecek kadar askeri varlığa sahip olması gerektiğini belirtmiştir. Uluslararası İlişkiler bilimi orta ölçekte güçlü devletlerden çok büyük güçler ve onların ilişkilerine önem vermiştir. Güvenlik alanındaki ana akım literatürünün büyük güçler üzerine yoğunlaşması, uluslararası ilişkilerde diğer devletlerin oynadığı rolün neredeyse genel bir şekilde reddedilmesine yol açmış ve büyük olmayan güçler "geri kalan" olarak adlandırılan diğer ülkelerin bir parçası olarak kabul edilmiştir. Böyle bir düşünce, sadece ilişkisel güç anlayışının önemli yönlerini ihmal etmekle kalmaz, aynı zamanda uluslararası sistemin temel bileşenlerini de göz ardı eder (Fels, Kremer ve Kronenberg, 2012: 13). Lowi ve Shaw (2000: 13) güvenlik kavramını açıklarken politik, ekonomik, kültürel, demografik ve çevresel faktörlerin güvenlik tanımının ayrılmaz bir parçası olduğunu belirtmişlerdir.

Korunma kavramının birey boyutu bulunmaktadır. Birey boyutu ise insan güvenliği olarak nitelendirilmiş ve kişinin fiziksel güvenliğine yönelik tehditler olarak yorumlanmıştır. Buna örnek olarak 1948 yılında BM tarafından kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi şunu belirtmektedir: "herkesin yaşama hakkı ile kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı vardır". Bununla birlikte, kavram artık ekonomik, sağlık ve çevresel kaygıları da kapsamaktadır. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın (UNDP - 1994) da belirttiği gibi insan güvenliği kavramı savunma kavramının aksine bütünleştiricidir. İnsan güvenliği tanımları yedi tehdit kategorisini içerir:

1. Ekonomik güvenlik (teminatlı genel gelir)
2. Gıda güvenliği (gıdaya fiziksel ve ekonomik erişim)
3. Sağlık güvenliği
4. Çevre güvenliği (sıhhi su kaynağı, temiz hava ve bozulmamış arazi sistemine erişim)
5. Kişisel güvenlik (fiziksel şiddet ve tehditlere karşı güvenlik)
6. Topluluk güvenliği (etnik temizlikten korunma)

7. Siyasi güvenlik (temel insan hak ve özgürlüklerinin korunması) (Lowi ve Shaw, 2000: 69).

İnsan güvenliği kavramının bir de mekansal boyutu bulunmaktadır. UNDP aşağıda sıralanmış tehditleri küresel zorluklar olarak kabul etmektedir. Küresel insan güvenliğine yönelik tehditlere şunlar dahildir:

1. Kontrolsüz nüfus artışı
2. Ekonomik fırsatlarda eşitsizlikler
3. Aşırı uluslararası göç
4. Çevresel bozulma
5. İlaç koruma ve kaçakçılığı
6. Uluslararası terörizm (Lowi ve Shaw, 2000: 70).

Huysmans'a (2006: 85) göre savunma kavramı dört kısma veya işleve ayrılmıştır. Bunlar: caydırıcılık, önleme, yansıtma ve korumadır (Huysmans, Dobson ve Prokhovnik, 2006: 85). Caydırıcılık konusunda yapılan tanımlama oldukça nettir ve kitle imha silahlarının ortadan kalkması durumunda bile değerli olmaya devam edecektir. Huysmans, yeni tehditlerin daha az öldürücü ancak daha çeşitli olduğu ve sorunun kuvvet birikimi değil düşman hakkında bilgi fikri olduğunu vurgulayarak önlem konusunda ısrar etmektedir; bu nedenle, istihbarat servislerinin rolünün güçlendirilmesi gerektiğini savunmaktadır. Yansıtma, başarısız devletlere müdahale etmenin, insani yardım operasyonlarını yürütmenin ve demokrasiyi yeniden kurmanın veya yerleştirmenin temelidir. Yansıtma, hızlı bir mevzilenme gücü ve sadece savaşmaya değil, aynı zamanda rehabilitasyona, sivil-asker operasyonları düzenlemeye ve sivilleri ikna etmeye hazır olmayı gerektirir. Korunma işlevi ise bölgenin operasyonel savunması ile ilgilidir. Genel anlayış, korumanın bölge ve sınırların savunmasıyla bağlantılı olduğudur. Bu fikir orduya, hava kuvvetleri ve donanma ile koordineli olarak öncelikli bir rol verir. Elbette bu rolün siyasi güçler tarafından onaylanması gerekmektedir (Huysmans, Dobson ve Prokhovnik, 2006: 85-86).

2.4.4. Performans

Performans, genel itibariyle belli bir amaca yönelik yapılması planlanan eylemlerin başarıya da başarısızlık oranını belirlemeyi amaçlayan kavramdır. Siyasi performans ise bir ülke içerisindeki siyasi parti ve siyasi elitlerin yaptığı çalışmalar sonucunda olumlu ya da olumsuz kriterlerin belirlenmesi ve bu doğrultuda performans düzeyinin ölçülmesidir. Hükümetin

performansı, ilgili ülkede yaşam ve refah seviyesinin artışı, ekonominin iyileşmesi, güvenliğin sağlanması gibi ölçütler değerlendirilerek belirlenmektedir.

Demokratik teorinin özü, demokrasileri belirlemek ve değerlendirmek için normatif kriterler geliştirmek ve gerekçelendirmektir (Sartori, 1987: 13). Buna rağmen uzun yıllar boyunca karşılaştırmalı araştırmada demokrasi üzerine deneysel ve demokratik sistemleri değerlendirmeye yönelik sistematik çalışmalar yapılmamıştır. Demokratik süreçlerin kalitesini değerlendirme meselesi ancak 1990'larda ele alınmaya başlanmış ve akademik mutabakat eksikliği, performansı ölçmek için seçilen kriterlerden açık şekilde görülmektedir. Siyaset bilimcilerin çoğu, şimdiye kadar hiçbir şekilde sistematik hale getirilmemiş çok sayıda performans kriterlerini başkasına atıf yapmadan ve kendi kriterlerini seçerek işlemiştir. Örneğin Putnam, hükümetin etkililiği ve yanıt verme yeteneğini ölçüt olarak kullanmayı önerirken, Weaver ve Rockman bunun yerine yeteneklere odaklanır (Roller, 2005: 17). Bunlar politika istikrarını sağlamak, toplumun iç savaşa girmemesini sağlamak için siyasi bölünmeleri yönetmek, kararlar ve politika yapma yeteneğine sahip olmak gibi hükümetlerin göstermesi gereken çok çeşitli yönetim yeteneklerini içerir (Weaver ve Rockman: 1993: 6).

Lane ve Ersson (1994: 9) tersine, Fransız Devrimi'nden türetilen özgürlük, eşitlik ve kardeşlik temel değerlerini öne sürerken, Lijphart (1999: 262) demokrasinin oldukça farklı etkilerini araştırır. Lijphart'a göre ekonomik performans için, ekonomik gelişme seviyesi potansiyel olarak önemli bir açıklayıcı değişkendir. Şiddetin kontrolü için toplumsal bölünmenin derecesi kontrol edilmelidir, çünkü derin bölünmeler kamu düzeninin ve barışın korunmasını zorlaştırır. Etkisi kontrol edilmesi gereken üçüncü bir değişken ise demokrasiler açısından büyük farklılıklar gösterdiği için nüfustur. Büyük ülkelerin, küçük ülkelere göre daha büyük kamu düzeni sorunlarıyla karşı karşıya olduğu da varsayılabılır. Diğer açılardan, büyüklüğün olumlu mu yoksa olumsuz bir faktör mü olduğu net değildir. Büyük ülkeler, örneğin vatandaşlarına ekonomik fayda sağlamak için kullanabilecekleri uluslararası ilişkilerde açıkça daha büyük güce sahiptir. Yine de, daha fazla uluslararası etki aynı zamanda daha fazla sorumluluk ve dolayısıyla özellikle askeri amaçlar için daha yüksek masraflar anlamına gelir (Lijphart, 1999: 262).

Lijphart'a (1999: 274) göre uzlaşmacı demokrasiler, diğer performans göstergeleri ve şiddetin önlenmesi dışında kalan, özellikle enflasyonun kontrolü açısından çoğunlukçu demokrasilerden daha iyi bir performans siciline sahiptir. Ancak yapılan araştırmalar ve incelenen göstergelerin hiçbiri uzlaşmacı demokrasilerin, çoğunlukçu demokrasilere göre daha

iyi karar verebilme ve daha iyi politika yapma yetisine sahip olduğunu göstermemektedir. Dolayısıyla Lijphart'ın araştırmasında ele aldığı uzlaşmacı demokrasiler, çoğunlukçu demokrasilerden üstün değildir. Ancak kesin olarak ulaştığı sonuçlardan biri, çoğunlukçu demokrasilerin daha iyi yöneticiler olduğunu iddia etmenin açıkça yanlış olduğudur. Kural olarak, performans kriterleri nadiren sistematik olarak türetilir veya gerekçelendirilir ve keyfi olarak seçilme eğilimindedir. Roller (2005: 18), performans hakkında yazılmış teorileri bir araya getirerek normatif politik etkililik modelini türetmiştir. Bu modelin beş kriteri vardır. Bunlar: uluslararası güvenlik, iç güvenlik, servet (zenginlik), sosyo-ekonomik eşitlik ve çevre korumadır.

Yine benzer şekilde Roller, liberal demokrasilerin etkinliğini değerlendirmek için fikirleri bir araya getirmiş ve bir model sunmuştur. Liberal demokrasilerin performans kriterleri için analitik bir şema sunmuş ve üç kavrama atıfta bulunarak tanımlanmıştır. Bunlar: yapı ve süreç, genel siyasi performansın aksine hedef odaklı süreç ve sistematik performansa karşı demokratik performanstır. Yapı ve sürecin içerisinde temel özgürlüklerin garanti altına alınması, rekabetçi bir parti sistemi, özgür, eşit ve periyodik seçimlerle genel oy hakkı ve toplu olarak bağlayıcı kararlar almak için çoğunluk kuralının kullanılması yer alır. Demokratik süreç demokratik yapı tarafından yönlendirilen siyasi aktörlerin gerçekte ne yaptığını ifade eder. Performans terimi özellikle iki eylem boyutuna atıfta bulunduğundan siyasi süreci değerlendirmek için oldukça uygundur. Bu boyutlardan ilki bir görevin veya eylemin yerine getirilmesi, ikincisi ise birinin veya bir şeyin performansı, o işi ne kadar iyi yaptığı veya ne kadar başarılı olduğu ile ilgilidir. Bu tanım, yapı ve süreç kavramının hem tanımlayıcı hem de değerlendirici bileşenlere sahip olduğunu gösterir.

Siyasi sürecin değerlendirilmesi olarak anlaşılan siyasi performans, hedefe yönelik bir bileşen ve genel bir siyasi performans bileşeni olarak ayrılabilir. Eckstein (1971: 19) ilk olarak, belirli hedeflere ilişkin politik performans ve politikaların özel hedeflerinden bağımsız olarak daha genel anlamda performans ayrımını yaparak konuya dikkat çekmiştir. İlki bir hedefe ulaşma meselesidir, ikincisi ise belirli hedeflere ulaşmayı teşvik edecek şekilde tanımlanmıştır. Son olarak sistematik performansa karşı demokratik performans kavramı tüm siyasi sistemler gibi toplum için ekonomik büyüme ve iç güvenlik gibi sonuçlar üretmesi gereken demokratik sistemlerin ikili karakterinden yola çıkmaktadır. Öte yandan demokrasi, bu belirli demokratik değerlere ulaşmayı zorunlu kılan özgürlük ve eşitlik gibi belirli değerlerle ilişkilendirilir. Bir siyasi sistem olarak demokrasiden beklenen performans sistemik performans olarak

adlandırılırken, özellikle demokratik bir siyasi sistemden beklenen performans demokratik performans olarak adlandırılır (Roller, 2005: 22).

Yapılan eylemlerin sonuçlarının da performans ölçütü olarak kullanılmasını destekleyen argümanlar bulunmaktadır. Sonuçların, siyasi performans için gösterge olarak kullanılabilmesi için mevcut olması gereken koşullar bulunmaktadır. Bu koşullar ya dolaylı olarak kabul edilir ya da performans literatüründe açıkça belirtilir. İlk olarak, yalnızca siyasi aktörlerin sorumluluk aldığı sonuçlar siyasi performans ölçütleri olarak yorumlanabilir. Bu bağlamda sorumluluk, hükümetin kendisinin faydaları sağlaması gerektiği anlamına gelmez; kamu yönetimi dilinde, devletin yerine getirme değil, yalnızca garanti etme sorumluluğu bulunmaktadır. Lijphart tarafından formüle edilen ve dolaylı olarak karşılaştırmalı kamu politikasında uygulanan yöntem ikinci koşulu oluşturur. Teorik düzeyde, sonuçları açıklarken politik faktörlerin yanı sıra politik olmayan rekabet faktörlerinin de hesaba katılması gerekir. Diğer etkiler tanımlanabilir ve ölçülebilir değişkenler olduğu ölçüde, istatistiksel analizlerde kontrol edilmelidir (Lijphart, 1999: 262).

Etkililik söz konusu olduğunda, rekabet eden faktör kesinlikle bir ülkenin ekonomik gelişme düzeyidir, çünkü bir dizi politika hedefine ulaşmak genellikle mevcut ekonomik kaynaklara bağlıdır. Bu siyasi olmayan faktörler, liberal demokrasilerin performansını açıklamak için tanımlanmıştır. Siyasi etkililiğin veya performansın değerlendirilmesi demokrasinin meşruiyetinin önemli bir kaynağıdır. Dolayısıyla siyasi etkinlik, vatandaşların demokrasiye karşı geliştirdiği temel tutumlar için belirleyici bir rol oynar. Bu bulgulara göre, siyasi etkinlik, siyasi süreç için önemli sonuçları olan vatandaşların önemli politika tercihlerini yansıtmaktadır (Roller, 2005: 34).

Siyasi aktörler temsil etme vaadiyle halkın karşısına çıkar ve halk, haklarının, kimliklerinin ve siyasi üyeliklerinin temsil edilmesi için aktörleri seçer (Saward, 2009: 22). Buradaki asıl problem, siyasi aktörlerin sundukları vaatleri seçildikten sonra gerçekleştirip gerçekleştiremediğidir. Gerçekleştiği düşünülen bu vaatlerin, performansı olumlu yönde etkilemesi için yapılanların meşru olması gerekmektedir.

Demokratik rejimlerin etkili bir şekilde işlemesine yönelik sistemik başarısızlıkları meşruiyetlerini zayıflatabilir. Yirminci yüzyılın sonlarında, demokratik olmayan ideolojik meşruiyet kaynakları, özellikle de Marksizm-Leninizm gözden düşmeye başlamıştır (Huntington, 1991: 292). Zamanla ve kaçınılmaz şekilde olumsuz meşruiyet azalmıştır. Böylece, 1960 ve

1970'lerin otoriter rejimleri performansı meşruiyetin asıl kaynağı olarak görmese de önemli bir aktör olduğunu kabul etmişlerdir. Ancak meşruiyetin performansa dayandırılma çabası beraberinde performans ikilemi olarak adlandırılacak konseptin ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir (Huntington, 1991: 50).

Demokrasilerde siyasi aktörlerin meşruiyetleri genellikle kilit seçmenlerin beklentilerini ne derecede karşıladıklarına yani performanslarına bağlıdır. Aynı zamanda sistemin meşruiyeti de prosedürlerin minimum sorunla işleyişine ve seçmenlerin siyasi aktörleri seçim yoluyla seçme yeteneğiyle ilgilidir. Siyasi liderler tarafından kaybedilen performans meşruiyeti, sistemin prosedür meşruiyetine geri dönmesine neden olur. Bu da genel anlamıyla şu şekilde açıklanabilir: sistemin ve halkın beklentisini karşılayamayan, beklentilere cevap vermeyen ve bu yüzden siyasi meşruiyetini kaybeden siyasi aktörler, sistemin getirisi olarak değiştirilir ve meşruiyeti koruyabilecek yeni bir aktör getirilir. Ancak tek partili sistemler dışındaki otoriter rejimlerde, lider ve sistem arasında ayırım yapmak mümkün olmamaktadır. Bu sebeple kötü performans, hem yöneticinin hem de sistemin meşruiyetini baltalamaktadır.

Performansın bir diğer ve en önemli göstergesi ise ekonomidir. Ülke içerisindeki ekonominin kötü olması ve halkın refah düzeyinin düşüş göstermesi performansı etkileyen en önemli faktörlerden biridir. Çoğu siyasi rejim, meşruiyetini ve gücünü ekonomik gücünden almaktadır. Otoriter rejimlere kıyasla demokratik rejimlerde performansın kötüye gitmesi durumunda sistem kendini meşru hale getirebilmek için seçim yoluyla siyasi aktörü değiştirebilmektedir. Ancak otoriter rejimlerde sistem kendini yenileyemediği için hem performans kötüye gitmekte hem de halk ciddi sorunlar yaşamaktadır.

Ekonomik bunalımların yaşandığı dönemlerde otoriter rejimlerin çökmesi bu yüzdendir. Demokratik performans dört temel rol içerir. Bunlar: ilgi alanları, fikirler, deneyimler ve deneyimleri anlatmak, kamuya açık iddialarda bulunmak, bu iddialar hakkında karar vermek ve karar ve eylemleri incelemek. Buna ek olarak temsili yapılar temsil etme, liderlik etme, karar verme, iletişim kurma ve görev için rekabet etme ile ilgili bir dizi rol ve aynı zamanda görev için rakip talipler arasında yargılama ve seçim yapma rolünü de sunar. Diğer kilit rol ayrımı, performansı tatbik edenler ve vatandaş arasında ortaya çıkar. Bu, müzakereci demokrasideki katılımcıların klasik teorik olarak tek bir kategoriye birleştirilmesinin, gerçek dünyadaki müzakereci demokraside geniş ölçekte uygulanamayacağı anlamına gelir (Parkinson, 2012: 48).

Siyasi performans aynı şekilde güvenlik/korunma anlamında da büyük bir önem arz etmektedir. Siyasi liderler ve sistem tarafından ülke sınırları ve halkın güvenliğinin sağlanamaması durumunda siyasi performansta ciddi bir düşüş söz konusu olmaktadır. Siyasi aktörlerin çıkar çatışması yaşamasından kaynaklı halkın zarar görmesi, ekonominin kötüye gitmesi ve hakların ihlali durumunda halk ayaklanması ve direnişlerin görüldüğü bir gerçektir.

2.4.5. Kalkınmacılık

Kalkınma kelime anlamı olarak büyüme, gelişme ve olumlu değişim süreci olarak tanımlanabilir. Kalkınmadaki amaç çevre kaynaklarına zarar vermeden nüfusun yaşam düzeyi ve kalitesinde bir artış sağlamaktır. Burada vurgulanması gereken en önemli nokta, kalkınmanın politik bir terim olduğudur. Farklı kişi ve kuruluşlar tarafından hangi bağlamda kullanıldığına göre anlam değişikliğine uğramaktadır. Kalkınma ile ilgili bir diğer önemli nokta ise kalkınmanın bir sonuçtan ziyade süreç olduğudur. Bir durum veya koşuldan diğerine geçiş dinamiği olarak değerlendirilebilir. Bu sürecin olumlu yönde olduğu unutulmamalıdır. Belli bir grup tarafından, başka bir grup için yapılan gelişmeler olarak nitelendirildiği için terim siyasi boyut kazanmaktadır. Terim olarak siyasi kalkınma 1960'larda, dönemin sömürge dışı bırakılan ve diğer gelişmekte olan ülkeleri tarafından siyasi modernleşme olarak adlandırılabilir süreci tanımlamanın bir yolu olarak kullanılmıştır. Dekolonizasyonu izleyen dönemde siyasi analistlerin temel endişesi, gelişmiş ülkeler tarafından belirlenen yolu takip edecek istikrarlı siyasi toplulukların gelişimini görmektir. Bu amaç genellikle iki yönlüdür: uluslararası topluluğun yeni üyelerinin istikrarlı maddi gelişimi ve katılımına izin vermek ile özellikle Batı perspektifinden, kalkınmanın siyasi olarak kabul edilebilir çizgide gerçekleşmesini sağlamaktır (Kingsbury, 2007: 10).

Siyasal kalkınma teriminin siyaset bilimi için nispeten yeni olduğu kabul edilmelidir. Pek çok insan, siyasetin, özünde zaman ve mekandan etkilenmeyen evrensel bir fenomen olduğunu iddia edebilir ve bu nedenle, onu ekonomik sistemler ve sosyal yapılar açısından yapılabileceği gibi az ya da çok gelişmiş olarak sınıflandırmanın uygun olmadığını iddia edebilir. Bununla birlikte, kavramla ilgili diğer endişelere rağmen yeni devletlerdeki liderler sadece ekonomik değil, aynı zamanda siyasi kalkınma sorunlarıyla da yoğun bir şekilde ilgilenmektedir. Bu sebeple son yıllarda, siyasi kalkınmayı neyin oluşturduğuna dair artan ve genişleyen bir anlayış bulunmaktadır.

Pye ve Verba (2005: 11-12) siyasi kalkınmayı altı farklı anlayış şeklinde dile getirmiştir. İlk anlayışta bazı insanlar için siyasi kalkınma, öncelikle ekonomik ve endüstriyel kalkınma için gerekli olan siyasi ortamın ön koşulu anlamına gelir. Bu nedenle siyasal kalkınma, yalnızca daha yüksek ekonomik performansın gerçekleştirilmesi için gerekli olan politik ve hükümet koşullarının yaratılması haline gelir. İkinci siyasi kalkınma anlayışı hükümet performansına vurgu yapar ve dolayısıyla kalkınma, idari performansta bir artış ve kamu politikalarını yürütmek için daha büyük bir kapasite içerir. Bu, çoğunlukla rasyonel bürokratik gelişmeyle ilgilenen sömürge yönetimleri için en uygun olan kalkınma kavramıdır. Siyasi kalkınmanın üçüncü anlayışı sosyal teorisyenlerin öncülüğünü takip etmek ve gelişme derecesini, "modern" olarak tanımlanan davranış kalıplarının "geleneksel" olarak kabul edilenlere üstün gelme eğilimi ile ilişkilendirmektedir. Dördüncü siyasi kalkınma anlayışı, tüm sistemin genel performansının ve hem hükümet idaresinin hem de bir bütün olarak yönetimin giderek artan ağır talepleri ve zorlukları karşılama kapasitesini test etmeyi içerir. Kalkınma bu nedenle sistemin taşıyabileceği yük ile ölçülür. Benzer bir şekilde, siyasi kalkınmayı doğrudan modern dünyada etkili bir şekilde işleyebilen yaşayabilir bir ulus devletin yaratılmasıyla ilişkilendiren beşinci bir anlayış bulunmaktadır. Böylece kalkınma, çağdaş tarihsel bağlamda ulus inşası haline gelir ve kaçınılmaz tarihsel süreçlerin varlığını veya herhangi bir nihai veya ideal gelişme hedefinin varlığını önermeye gerek olmaz. Son olarak, kalkınmanın tam anlamıyla demokratik gelişme anlamına gelebileceği ve dolayısıyla gelişme durumu ne kadar büyük olursa, özgürlüğün, halk egemenliğinin ve özgür kurumların ilerlemesinin de o kadar büyük olacağı anlayışı bulunmaktadır. Bu anlayış, kalkınmanın sınırları çerçevesinde ideal siyasi bir topluluğun oluşturulabileceği ve komünist veya totaliter sistemlerin de kalkınmış düzeyde sayılabileceğini belirtmektedir (Pye ve Verba, 2015: 11-12).

Dodd (1972: 12) kalkınma sürecini birbiriyle ilişkili iki konsept kullanarak açıklamıştır. Bunlar: siyasal modernleşme ve siyasal kalkınmadır. Modernleşme kalkınma kadar belirsiz değildir. Aynı şekilde istenilen sonun tanımlanmasında, gelişmelerin kullanıldığı gibi kesinliği gerektirmemektedir. Bu yüzden bir toplumun kalkınmakta olduğunu iddia etmektense modernleştiğini iddia etmek daha rahat hissettirmektedir. Modernizasyon aynı zamanda daha açık uçlu da görünmektedir. Politik modernleşme ile genellikle kastedilen, Avrupa'da ve ardından Rönesans'tan bu yana dünyanın birçok yerinde yaşanan politik dönüşümdür. Siyasi alandaki bu dönüşüm, siyasal modernleşmenin ilgili özelliklerinin bir sendromu olarak ifade

edilebilir. Sendrom genellikle: siyasete katılma ve devlet dairesi için rekabet etme fırsat eşitliğine izin veren eşitliğe karşı genel bir tutum, siyasal bir sistemin politikaları oluşturma ve bunları gerçekleştirme kapasitesi, genel entegrasyon şeklinde olmasa da siyasi işlevlerin farklılaşması ve bu hususta uzmanlaşması ile siyasal sürecin sekülerleşmesi - siyasetin dinsel amaç ve etkilerden ayrılmasını içerir. Bu değişikliklerin genellikle kalkınmacı sorunlar olarak adlandırılan sorunlara yol açtığı görülmektedir. Siyasal modernleşmeden kaynaklanan bu kalkınmacı sorunların varlığı düşünüldüğünde, siyasal kalkınma genellikle bir siyasal sistemin bu sorunları çözme kapasitesi olarak görülür. Siyasi kalkınma, siyasi yapıların farklılaşması ve uzmanlaşması ile siyasal kültürün sekülerleşmesi olarak tanımlanmaktadır (Dodd, 1972: 14). Modernleşmeden kaynaklanan sorunları çözme yeteneği olarak siyasi kalkınma, bu alandaki önde gelen başka bir yazar tarafından daha basit ama daha farklı bir şekilde tanımlanmıştır. Siyasi kalkınma, belirli bir siyasi koşulu hedefleyen bir süreç değil, sürekli genişleyen bir dizi sosyal sorunu çözmek için kurumsal bir çerçeve oluşturan bir süreç olarak tanımlanmaktadır (Montgomery ve Siffin, 1966: 16). Bu, çoğu tanımın arkasındaki siyasal kalkınmanın hedef veya amacının - örneğin sosyalist veya liberal demokratik bir devletin yaratılması niyetini belirtmekten kaçınmak gibi - altını çizer. Ancak daha da önemlisi, bu tanımdaki çözülecek problemlerin kalkınmacı problemler setinin sınırlarının ötesine uzanabileceğidir.

Kalkınma ve kalkınmacılık fikri çeşitli biçimler almıştır. Anlamı evrimcilik, modernleşme teorisi ve kalkınma düşüncesi paradigmalarından alınmıştır. İki önemli söylem, kalkınma ile bu paradigmaları ilişkilendirmeye yardımcı olabilir. Birincisi, kalkınma inancına ve büyüme odaklanan bir grup bilim adamı olduğu ve ikincisi ise kalkınma yoluyla hayal kırıklığı yaşanabileceğidir. Bu iki söylem, kalkınma fikrini anlamlandıran perspektiflerden sonra en çok arananlardır. Kalkınmacılık ise kalkınma ilkelerinin yönlendirdiği ideolojiye atıfta bulunur. Kalkınmacılığın evrensellik ve etnosentrizm fikirlerine odaklanan hegemonik boyutunu eleştirir (Pathak ve Das, 2019: 10). Quan (2012: 10) ise kalkınmacılığa bambaşka bir tanımlama getirmiş ve negatif yönlerini ortaya koymuştur. Ona göre kalkınmacılık tehlikelidir ve terim olarak vahşi kalkınmacılığı kullanmıştır. Vahşi kalkınmacılık, modern dünyayı kronik olarak rahatsız eden bir olgudur. Görülen ve görülmeyen şeyleri kanıtlar, aynı zamanda yaşanır, tanıklık edilir ve açıklanabilir bir olgudur. Bu kalkınmacılık türünün ana teması yapılandırılmış ötekiciliktir ve yayılcı politika, düzen ve antidemokrasi ilkeleriyle iç içedir. Benzer şekilde Sirohi'ye (2019: 189) göre önde gelen siyasi partiler, seçim seferberliği için dini çağrılarını kullanmaya başvurmuş

ve bir zamanlar siyasi sistemin temel taşı oluşturan kalkınmacılık ve sekülerizm ideolojileri, bugün yerini tehlikeli ve kutuplaştırıcı bir dini milliyetçilik biçimine bırakmıştır.

Yönetim, kalkınmacılık biçiminde gelebilir ve bu süreci hızlandıracak şekillerde beslemek için sanayileşme ve kalkınma sürecine devlet katılımı dahil edilebilir. Farklı sermaye birikimi tarzlarına ve farklı sosyopolitik ilişki topluluğuna dayanan, kesişen önceliklerin sonucu olan çoklu olasılıklar mevcuttur. Bu sosyal ilişkiler sınıf, etnisite, din, statü, cinsiyet veya milliyetçilik modellerinde bulunabilir. Önemli ve acil derslerin anlamlandırılmasına yardımcı olmak için karmaşık iktidar yapı ağları ve sosyal egemenlik kalıpları doğru bir şekilde haritalanmalıdır (Wylde, 2017: 4). Wylde'a (2017: 33) göre devleti sosyal ilişkiler bütünü olarak anlamak, devlet iktidarının sosyal temellerinin konfigürasyonuna ve doğası gereği istikrarsız uzlaşma dengesine dikkat çeker. Başka bir deyişle, kalkınmacılık bağlamında kapasite ve özerklik kavramları için devleti sosyal ilişkiler bütünü olarak anlamamanın tüm sonuçlarını ortaya çıkarmak, gücün daha eksiksiz bir şekilde anlaşılmasını gerektirir.

Gramsci'ye (1971: 257-260) göre ise devlet gücü, daha geniş siyasi sistemde ve bir bütün olarak toplumda devlet ile kurumlar ve güçler arasındaki ilişki tarafından şekillendirilmiştir. Gramsci, "olasılık sanatını" tanımlayan egemen sınıflar arasında kalıcı ittifak olan "güç bloğunu" analitik kategoriler kullanarak sınıflandırmıştır. Belirli bir hegemonik projenin arkasında harekete geçen daha geniş bir ulusal-halk güçleri topluluğu olan "hegemonik blok" ve ekonominin temeli, hukuki-politik örgütler ile ahlaki ve entelektüel alan arasında karşılıklı destekleyici bir ilişki olan "tarihi blok" olarak kalıcı devlet projelerinin veya hegemonik vizyonların yapı taşlarını betimlemiştir. Tutarlı ve uyumlu ulusal çıkarlar titizlikle takip edilmiş ve kalkınmacılık açısından tanımlanmıştır. Weiss (1998: 7) ise kalkınmacılığı devletin dönüştürücü kapasitesi ve uluslararası rekabetin değişen bağlamını karşılamak için endüstriyel değişimi koordine etme yeteneği olarak tanımlamıştır. Bunun bir kısmı, kendisini farklı mekansal analiz seviyelerinde giderek karmaşıklaşan yönetim kurumları ağına yerleştirmeyi içerir.

Kalkınmacılık ise az gelişmiş ülkelerde ekonomik gelişimi desteklemek için iç pazarın teşvik edilmesi ve ithal mallara yüksek tarifeler uygulanmasını öngören bir teoridir. Kalkınmacı demokrasi teorisine göre insanların "sivil erdem" ilkesine dayanarak bencilliklerinden arınması ve korunma demokrasi modelinden farklı olarak tüm toplumun refahının teşvik edilmesine izin verilmesinin en iyi seçenek olduğunu belirtmektedir (Hudson, 1995: 153). Vatandaşlar korunma

modelinde pasif rol oynarken kalkınmacı modelde “iyi vatandaşlar” kendileri ve hükümeti güçlendirmek adına siyasette aktif rol üstlenmesi için teşvik edilmektedir. Sosyal bilimcilere göre kalkınmacı demokrasi modeli gerçeklikten uzak bir model olarak tanımlamaktadır. Ortalama bir vatandaşın siyasete karşı ilgisiz ve bilgisiz olduğu görülürken, siyasi aktörlerin daha bilgili olduğu ve hükümette aktif rol oynadıkları gözlemlenmiştir.

Kalkınmacı modelin üç önemli alanda incelenmektedir. Bunlar: siyasi, ekonomik ve sosyal alanlardır. Ancak ekonomik boyutun kalkınması durumunda siyasi ve sosyal boyutlarda da kalkınma gözlenmektedir. Ekonomik faktörlerin demokratikleşme üzerinde önemli etkisi olsa da belirleyici değildir. Ekonomik kalkınma düzeyi ile demokrasi arasında genel bir ilişki vardır ancak demokratikleşmeyi sağlamak için tek başına hiçbir ekonomik kalkınma düzeyi veya modeli bulunmamaktadır (Huntington, 1991: 59). Huntington’a (1968: 6) göre siyasi sürengenlik ve kalkınma için en önemli adımlar ekonomik kalkınma ve sosyal reformlarla mümkündür. Amerika’nın 1950’lerdeki en önemli siyasi ajandası ekonomik kalkınma olmuştur. Amerikan düşünce yapısına göre nedensel zincir şu şekildedir: ekonomik yardım ekonomik kalkınmayı, ekonomik kalkınma ise politik istikrarı teşvik etmektedir.

Siyaset bilimci Berg-Schlosser’da (2007: 20) kalkınmada en büyük payın ekonomiye ait olduğu görüşündedir. Buna örnek olması açısından ise Weimar Almanya’sında olduğu gibi oldukça modern ülkelerdeki demokratik rejimlerin çöküşünü ve Hindistan ve diğer bazı üçüncü dünya devletleri gibi yoksul ülkelerde işleyebilir demokrasilerin devam eden varlığını göstermektedir. Özellikle, modernleşmenin ilk aşamalarında kalkınma diktatörlüğünü savunan perspektiflere dayanan politika önerilerinin bazılarının yanlış çıktığını belirtmiştir. Bu türden en kapsamlı yakın tarihli çalışma şunu açıkça göstermektedir: demokrasiler eşitsizliği azaltır, uluslararası iklim uygun konumda olur ve parlamenter kurumlara sahip olurlarsa, en fakir ülkelerde bile hayatta kalabilirler (Przeworski ve Limongi, 1996: 49).

Tanımlamaya göre ekonomik kalkınma bir ön koşul olmaktan ziyade, demokrasinin ortaya çıkmasını destekleyen bir koşul ve bunun sürdürülebilirliğini artıran bir faktördür. Kalkınma, siyasi kültürün çeşitli noktalarında ve özellikle çeşitli toplumsallaşma süreçlerini bir araya getirerek çatışmalar ve gerilimler yaratabildiğinden, kalkınma yolu genellikle pürüzsüz değildir (Pye ve Verba, 2015: 18). Benzer şekilde, Pathak ve Das (2019: 5) kalkınmacılığı ekonomizm ile modernizmi birleştiren bir ideoloji olarak varsaymaktadır. Bu da kalkınmanın

meşruiyetini ve istikrarını sermaye piyasası ve ardından halkın sosyal refahı yoluyla teşvik etmek anlamına gelir.

Easterly'nin (2009) de belirttiği üzere tüm ideolojiler gibi kalkınma, yoksulluktan ve cehalette, şiddetten ve despotik yöneticilere kadar toplumun tüm sorunlarına kapsamlı bir yanıt vaat etmektedir. Kalkınmacılık, eleştirel kalkınma söylemlerinin gösterdiği ekonomik bir fenomenden daha fazlasıdır. Oxford sözlüğüne göre kalkınmacılık kelimesinin iki geniş anlamı bulunmaktadır. İlki, kalkınmayla ilgili felsefi veya teolojik doktrinleri veya düşünce okullarını ima etmekte, ikinci ve en yaygın olanı ise ithal mallara yüksek gümrük vergileri uygulayıp, dinamik iç pazarların gelişimini teşvik ederek az gelişmiş bir ülkenin ekonomisini ve dolayısıyla ulusal özerkliğini iyileştirmekle ilgili bir ekonomi politikası olduğu yönündedir (Pathak ve Das, 2019: 5).

Kalkınma konusundaki tartışmalarda, ekonomik veya maddi kalkınmanın insan hakları da dahil olmak üzere diğer kalkınma biçimlerinden önce gelmesi gerektiği öne sürülmektedir. Nitekim, 1960'lardan 1980'lere kadar haklara karşı tepki o kadar şiddetliydi ki, ekonomik, sosyal ve kültürel haklar (BM 1976) ile kalkınma hakkı (BM 1986) olmak üzere ayrı bir haklar dizisi geliştirilmiştir. Yine de, bir yandan ekonomik kalkınmayı ayrıcalıklı kılan rakip bir haklar çerçevesi oluşturduğu için ve önce ekonomik gelişme paradigmasını, toplumsal ve siyasal koşulları kültürel farklılık yoluyla göreceleştirerek rasyonelleştirdiği görülmektedir. Gerçekte, 1960'lardan 1980'lere kadar, yalnızca ekonomik kalkınmanın siyasi özgürlüklerden önce gelmesi gerektiğini iddia etmek değil, aynı zamanda belirli siyasi özgürlüklerin belirli kültürel bağlamlara uygun olmadığını ileri sürmek olağan olmuştur. Bu sebeple demokrasinin yalnızca gelişmiş bir ekonomik ortamda işleyebileceği ve belirli bir kültürel paradigmayı yansıttığı öne sürülmüştür. Kalkınma hakkındaki tartışmalarda yönetim teması tekrarlanmaktadır. Kingsbury'e (2007: 2) göre kalkınma, yaşam kalitesi ve bunu etkileyen faktörlerin çeşitliliği ile ilgilidir, yönetim ise kalkınmayla ilgili olarak bir hesap verebilirlik süreci olan yöntemleri ele alır. Bu sorunlar, nispeten yüksek yaşam standartlarına sahip gelişmiş toplumlarda da, yaşam standartlarının genellikle temel insan ihtiyaçlarını karşılamak için yetersiz olduğu gelişmekte olan ülkelerde de yer alır. Ancak her iki durumda da, kalkınma ve yönetim genellikle ekonomik kriterlere uygulanır. Ancak her iki durumda da, kalkınma ve yönetim genellikle ekonomik kriterlere uygulanır. Kingsbury (2007: 5), geleneksel kalkınma ve yönetim tanımlarına yeni bir yaklaşım sunmuş ve kaynakların tahsisi gibi ekonomik konularla ilgili kararların alındığı

süreçlerin dikkate alınması ve bu kararlar alınırken hesap verilebilirliğin uygulanması gerektiğini belirtmektedir. Böylece, iyi yönetimin yalnızca bir devletin mali düzenlemelerinin doğruluğunu sağlamakla ilgili olmadığını, şeffaflık ve hesap verebilirlik gibi temel sosyal ve politik meselelerle de ilgili olduğu görülecektir. Bu da kurumlar olarak tanımlanabilecek bir dizi sosyal yapıya işaret etmektedir. Bu sebeple siyasi kalkınma tartışmaları, bir dizi siyasi fikrin açıklığa kavuşturulması ve hesap verilebilirlik gibi bir takım siyasi terimin yardımı olmadan ilerleyemez.

Kalkınma, katılımı teşvik eden, istikrarı güçlendiren, nüfusun hastalık ve ekonomik rahatsızlıklara karşı savunmasızlığını azaltan ve kurumların yerel ihtiyaçlara cevap verme kapasitesini artıran genel ekonomik iyileşme, siyasi reform, kanunların uygulanması ile kamu mal ve hizmetlerinin karşılanmasını içeren sosyal değişim süreçlerini ifade eder. Sanayileşme, kentleşme, sekülerleşme, eğitim, bürokratikleşme ve seri üretim gibi modernleşme süreçlerini içerebilir (Ingelhart, 1997: 69-73). Kalkınma genellikle demokratikleşme ve modernizasyonla birbirinin yerine kullanılsa da, bu yaklaşım yanıltıcıdır ve demokratikleşme için gerçek bir anlayışa veya siyasi iradeye sahip olmayan bölgelerdeki siyasi dönüşümlerin yanlış yorumlanmasına katkıda bulunur. Ek olarak, bölgede güvenilir istatistiklerin veya nicel verilerin yokluğu göz önüne alındığında, kalkınma ölçümleri GSMH, ticaret rakamları veya istihdam seviyeleri gibi geleneksel göstergeleri içeremez (Natali, 2010: 33). Huang'a (2013: 231) göre kalkınmacılık, belirli bir modern politik ekonomi türünü yansıtır ve modern kapitalizm ekonomisinin gelişiminde tarihsel konumlarını ve ekonomik faaliyetlerini organize etmenin bir yolunu paylaşan belirli bir dizi ülkeyi temsil eder. Dünya ekonomik sistemi ve yapısı literatürü, ekonomik organizasyonun küresel dinamikleri ve yapısını, ulusal düzeyde farklı politik ekonomi türlerinin yükseliş ve düşüşü ile küresel sürecin sınırlayıcı yapısını oluşturur.

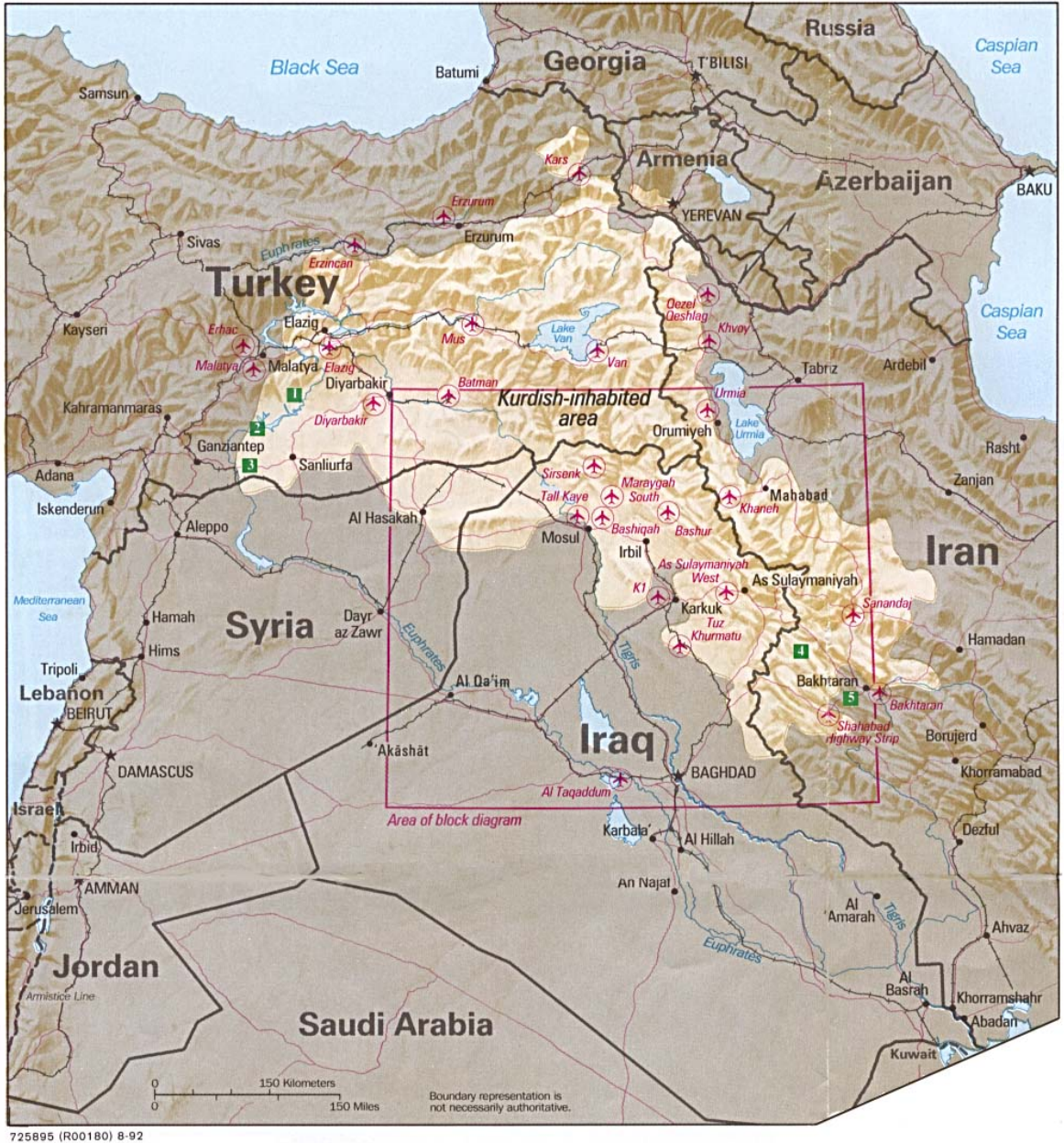
Kalkınmacılığın siyasi ayağında siyasi partiler, siyasi elitler ve vatandaşlar yer almaktadır. Yukarıda belirtildiği üzere kalkınmacılık bir grup tarafından gerçekleştirildiği için modelin siyasi alanında bu rol siyasi partilerin olmuştur. Ancak siyasi kalkınma, baskın partilere bağlı olmayan çok sayıda vatandaşın seçimlere katılımının da önemli bir ölçüt olduğunu varsaymaktadır (LaPalombara, 1966: 4). Siyasi kalkınma aynı zamanda yüksek derece bir organizasyon gerektiren siyasi karmaşıklığı da ifade etmektedir (LaPalombara, 1966: 5). Bu doğrultuda kalkınmanın bir görüşü, modern toplumdaki insanların, karmaşık ancak esnek formda büyük organizasyonlar oluşturabileceği ve devam ettirme kapasitesine sahip olduğunu göstermektedir. Bir toplumun siyasal gelişim düzeyi, büyük ölçüde siyasi aktivistlerin çeşitli

siyasi kurumlara ne ölçüde dahil olduğu ve bu kurumlarla ne kadar özdeşleştiklerine bağlıdır; sosyal kuvvetlerin gücü ve etkisinin değişkenliği açıkça görülmektedir (Huntington, 1968: 8).

2.5. Irak Kürt Bölgesel Yönetimi, Devlet Oluşturma Çabaları: 2003 yılı Öncesi

Bu başlık altında, İKBY demokrasiye geçiş konusunda örnek bir çalışma olarak ele alınmakta ve 1991-2003 yılları arasındaki dönemde siyasi partilerin rolü araştırılmaktadır. İKBY bölgesinin oluşturulmasının kısa bir tarihiyle başlar ve daha sonra, siyasi partilerin demokratik geçişle ilgili konumunu inceler. Bölgedeki üç vilayet olan Duhok, Erbil ve Süleymaniye’de 1991 yılında gerçekleştirilen kitlesel ayaklanma özerk bir bölge oluşturmuştur. İki iktidar partisinin, 1991 sonrası dönemde Irak Kürt Bölgesel Yönetimi’nin oluşturulmasında ve şekillendirilmesinde büyük etkisi olmuştur.

İKBY’deki siyasi partilerin tarihi yirminci yüzyılın ikinci yarısına kadar uzanmaktadır. Çeşitli partilerin ortaya çıkmasındaki başlıca neden, Kürt Milliyetçilerinin iddiası olan etnik-milliyetçi Kürt kimliği olmuştur. Bu nedenle, partiler ‘Kurdayeti’ (Kürtlük) adı verilen siyasi-kültürel haklar için mücadele ederler. Ortadoğu’da Kürtlerin bölgelere göre dağılımı Harita 1’de gösterilmektedir.

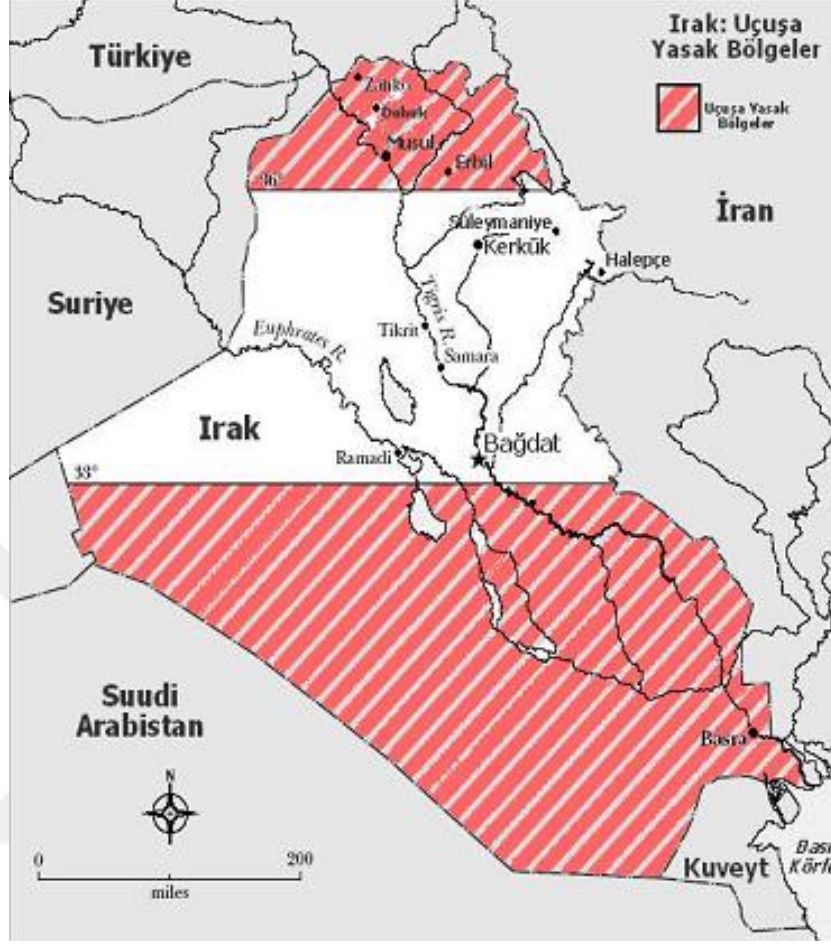
Harita 1: Kürtlerin Ortadoğu Bölgesindeki Dağılım Haritası

Kaynak: https://legacy.lib.utexas.edu/maps/middle_east_and_asia/kurdish_lands_92.jpg

Bu nedenle, Kürt milliyetçiliğinin büyük bir kısmı ‘Kürt milli kimliğinin doğrulanmasının siyaseti’ olarak anlaşılmakta ve siyasi partiler, Kurdayeti’nin kendi kendini atayan muhafızları olarak hareket etmektedirler. Buna göre, Kürt milliyetçiliği kuramcısı Abbas Vali, yirminci yüzyılın başlarından beri Kürt siyasal örgütünün ve hareketlerinin zaman zaman “farklı biçimler üstlendiğini ve farklı hedefler peşinde koştuğunu, fakat Kürt kimliğinin inkâr

edilmesinin ve dayatılan ulusal kimliklere karşı bir direniş olmasını, Kürt isyanının temel nedeni olarak kaldığını” belirtmiştir (Vali, 1998: 85).

IKBY'nin durumu dış faktörlere atıfta bulunularak daha iyi anlaşılabilir; IKBY'nin özerk bir bölge olmasını sağlayan şey ABD tarafından gerçekleştirilen 1991 Körfez Savaşı olmuş ve bu durum dışsal faktörü oluşturmaktadır. Bu durum, Bağdat'taki merkezi yönetimin zayıflamasına ve Mart 1991'de Baas rejimine karşı bir Kürt ayaklanmasına neden olmuştur. Peşmerge güçleri ile birlikte Kürt halkı Duhok, Erbil, Süleymaniye ve daha sonra Kerkük illerini ele geçirmiştir. Ardından Baas rejimi karşı saldırı başlatmış ve iki milyon insanı Türkiye ve İran sınırlarına kaçmaya zorlamıştır. Bu durum, ABD'yi yardım sürecini başlatmaya zorlamış, aynı zamanda Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 5 Nisan 1991 tarihli ve 688 sayılı “Kürt nüfuslu bölgelerde... Irak sivil halkına yapılan baskı...” kararı ile destek vermiş ve “Irak Hükümeti'nin baskıyı hemen durdurmasını” talep etmiştir (BM 688 no'lu kararı, 1991: 1). Bununla, Kürt bölgesi için ‘güvenli bölge’ oluşturulmuş ve uçuşa yasak bölge ilan edilerek Duhok, Erbil ve Süleymaniye, bundan sonra Irak Hükümeti'nin yapacağı saldırılardan korunmuştur. Uçuşa yasak bölge haritası Harita 2'de görülmektedir.

Harita 2: Irak Sınırlarındaki Uçuşa Yasak Bölge Haritası

Kaynak: Aydın M., Özcan N. ve Kaptanoğlu N. (2007). *Riskler ve Fırsatlar Kavşağında Irak'ın Geleceği ve Türkiye*. Tepav Ortadoğu Çalışmaları, Ankara. s. 13.

Kürt siyasi partilerinin 1991 sonrası dönemde, temel varlığı ve tüm işlevlerini kapsamadan IKBY'nin siyasetini incelemek düşünülemez. IKBY'nin politik durumunu oluşturanlar siyasi partiler olmuş; güvenli bölge sağlandıktan sonra Irak Kürt Cephesi (IKC) kurulmuştur. “En önemli iki parti olan KDP (Kürdistan Demokratik Partisi) ve KYB'yi (Kürdistan Yurtseverler Birliği) bir araya getirmede en önemli rolü İran oynamıştır” (Gunter, 2008: 83), daha sonra altı küçük parti de katılım sağlamıştır. Bu partiler: Kürdistan Sosyalist Partisi, Kürdistan Popüler Demokrat Partisi, Sosyalist Parti, Irak Komünist Partisi'nin Kürt şubesi, Süryani Demokratik Hareketi ve Kürdistan Emekçiler Partisidir (Gunter, 2008: 83). Bununla birlikte, bir araya gelen bir dizi İslami grup, Iraklı Kürtler arasında üçüncü en güçlü gücü oluşturmuş ve IKC'ye katılmamıştır. Bunu takiben, IKC, Mayıs 1992'de bölgesel seçimler düzenlemiş, bu durum bir meclisin kurulmasına ve Temmuz ayında daha yüksek bir Kürt

birliğini temsil eden ve IKC'nin yerini alan Irak Kürt Bölgesel Yönetimi'nin (IKBY) kurulmasına yol açmıştır (Gunter, 2008: 83).

ABD hükümeti 15 Mayıs 1992'de, seçimlerin Kuzey Irak halkı için daha iyi bir yaşam sağlayacağını umduklarını ilan etmiştir. Başlarda daha demokratik bir hükümet şekli için umutlar yeşermiş, ancak Mayıs 1992 seçimleri, nüfusa herhangi somut bir karşılık getirmemiştir (Leezenberg, 2006: 162). Seçimler demokrasiye atılacak ilk adım ve demokrasiye geçişte bir temel taş olmuştur. Seçimlerde KDP, yüzde 45.3 lük bir oranla 51 sandalye ve KYB yüzde 43.8 lük bir oranla 49 sandalye kazanmış, başka hiçbir parti temsil için ve parlamentoda sandalye alabilmek için gerekli yüzdeyi elde edememiştir. Aşağıda yer alan Tablo 1'de 1992 IKBY seçim sonucu dağılımları yer almaktadır.

Tablo 1: 1992 IKBY Seçim Sonucu Dağılım Tablosu

PARTİLER	OYLAR		KOLTUK SAYISI	LİDERLER
	Toplam Oy	Yüzdelik		
Kürdistan Demokratik Partisi (KDP)	437.879	%45.3	51	Mesut Barzani
Kürdistan Yurtseverler Birliği (KYB)	423.833	%43.8	49	Celal Talabani
Kürdistan İslami Hareketi (KIH)	49.108	%5.1	0	Osman Abd-aziz
Kürdistan Sosyalist Partisi	24.882	%2.6	0	Mahmud Osman
Irak Komünist Partisi	21.123	%2.2	0	Aziz Muhammad
Kürdistan Popüler Demokrasi Partisi	9.903	%1.0	0	
Bağımsız Demokratlar	501	--	0	
Geçerli Oylar	967.229	%99.9		
<i>Geçersiz Oylar</i>	4.724	%0.1		
Toplam Oy Sayısı	971.953	%100	100	

Kaynak: <https://web.archive.org/web/20051104050251/http://www.kdp.pp.se/parli.html>

İlk önce iki baskın parti seçim sonuçlarını kabul etmemiş ve parlamentoda eşit olarak yarı yarıya iktidarı paylaşmaya karar vermiştir. Sonuçları reddetmek demokratikleşmeye ve Kürt demokratik deneyimine doğrudan bir tehdit oluşturmaya yönelik büyük bir sorun olarak görülmüştür. Kürt Ulusal Meclisi – KUM (daha sonraları Irak Kürt Parlamentosu – IKP), ilk kez

4 Haziran 1992’de Erbil’de bir araya gelmiştir. KDP genel sekreteri Jawhar Namiq Salm, KUM’un sözcüsü olarak ve KYB’den Fuad Masum ise IKBY’nin başbakanı olarak atanmıştır.

Her şeyden önce, 1991 sonrası IKBY hakkında bilinmesi gerekenler, partilerin yaşamın hemen hemen tüm alanlarına nüfuz etmesidir. Bunlar sosyal, ekonomik ve eğitsel alanlardır. İki ana partinin polis, medya ve ekonomi üzerinde büyük kontrolü olmuştur. Bir bakıma, Irak Kürt Bölgesel Yönetimi, gücünü yalnızca KDP ve KYB partilerinin gölgesinde ve himayesinde kullanabilmiştir. Böylece, “Barzani’nin KDP’si ve Talabani’nin KYB’si IKBY’de iktidar ve güç için iki ana rakip olmuştur” (Gunter, 2008: 108). Bu durum IKBY’de partilerin iktidar ve kurallar üzerindeki hegemonyasını beraberinde getirmiştir.

Partilerin yönetim anlamında bir deneyimleri bulunmamakta; militan partiler, partilerin hiyerarşik yapılarına ve komuta – kontrolün doğasına aşina olması nedeniyle iktidarın kendi içinde bir mücadele ve hayatta kalma gücü olarak görüldüğü bir durum söz konusu olmuştur. Partilerin doğası, hükümetin doğasını sarsmıştır. Yani partiler, ne işlev ne de yapı bakımından demokratik olmayan genel sekreterlik, yönetim kurulu ve komite konseyi gibi merkezi birimlerden oluşmuştur. Bu durum, yönetim kurulu gibi birimlerin neredeyse tüm üyelerinin lider kişi tarafından atanıyor olması ve liderin sorgulanamaz olmasından, diğer bir deyişle hiç kimsenin lideri yaptıklarından sorumlu tutma yetkisine sahip olmamasından kaynaklanmıştır. Kürt partilerin hiçbiri 1991-2003 döneminde demokratik olmamıştır. Parti liderleri monopol gücün tadını çıkarmış, otoriteleri sorgulanmamış ve parti içindeki iktidarın değişimine inanmamışlardır. Hiçbir parti, hiçbir zaman liderini demokratik şekilde değiştirmemiştir. Partilerin karakteristik özellikleri hükümet işleyişine yansımıştır.

Partilerde görev yapan isyan güçleri 1991-2003 döneminde, iktidar yüzü olarak transforme olmuştur. İsyen güçlerinin deneyimi olan ‘dağ politikası’ yerini ‘şehir politikasına’ bırakmış, peşmergeler hükümet yetkilileri ve memur olmuşlardır. Bu durum, politik sürecin nasıl yönetildiği ve ne ölçüde politik gelişimin sağlandığı hakkında fikir vermektedir. Bu durum demokratikleşmeye karşı bir meydan okuma olmuş ve ilerlemenin ikilemlerini de beraberinde getirmiştir. Bir sonraki bölümde tartışılacağı üzere siyasi partiler, kendi demokrasi görüşlerinde aşina olmadıkları yeni deneyimler bütünü olan demokrasi ilkeleri ve göstergelerini (siyasi katılım, çoğulculuk, koruma, performans ve kalkınmacılık) baltalamışlardır.

2.5.1. Siyasi Katılım

IKBY'deki seçimler ve siyasi katılımlarla ilgili olarak şu söylenebilir; IKBY Bölgesi vatandaşı olan ve seçim listelerinde olan 18 yaşından büyük herkes, doğrudan, evrensel ve gizli bir oylamada oy kullanmaya hak kazanırlar. IKP için seçimler, kapalı parti listesi ile oransal temsil sistemine dayanmaktadır. Seçmenler bir programdan ziyade, partilerin aday ve ya şahıs listelerine oy vermektedirler. Avukat ve Yazılı IKBY Anayasa Komisyonu üyesi Zana Rostay, 'IKBY Seçim Kanununun 8. maddesi uyarınca, seçimlerin her dört yılda bir yapılması' gerektiğini belirtmiştir. Ancak ilk seçimlerden sonra IKBY'de seçim sonuçları kabul edilmemiş ve sonrasındaki on üç yıl boyunca ta ki 2005 yılına kadar başka bir seçim yapılmamıştır. Siyasi yurttaşlığın temel haklarının, demokratik kurumların ve demokratik kültürün yokluğunda demokratik seçim sistemlerinin uygulamaya konulması, siyasi sürecin demokratik olmayışı ve seçimlerin yokluğu, partilerin egemenliğini yasa dışı kılmıştır.

IKBY'de 1992 Temmuz'una kadar bakanlıklar kurulmuş ve "iki ana parti arasında, her bakanın muadili olan ve diğer partiden bir kişi ile değişimi ile bölüştürülmüştür; IKYB'den başbakan olan Fuad Masum'un yerine KDP den Rowsch Shaways getirilmiştir" (Pax, 1992: 33). Böyle bir güç ve yetki dağılımı partilerin hükümet içerisindeki nüfuzlarını da beraberinde getirmiştir. Kürt siyaset uzmanı Rzgar Muhammet Kadir'in belirttiği üzere, KDP ve KYB'nin 1992 seçimlerini kazanmalarından sonra "iktidarı ele geçirmiş ve başka bir seçimin yapılmasını yasaklamışlardır, IKBY üzerinde parti hegemonyası bulunmaktadır ve bu durum IKBY içerisinde iki farklı kabinenin oluşumuna yol açmıştır." Bu durum, demokrasinin ilk ikilemi ve geçişin önlenmesindeki ilk adım olarak kabul edilebilir.

2.5.2. Çoğulculuk (Siyasi)

IKBY'de 2003 öncesinde siyasi çoğulculuk eksikliği bulunmaktadır, bunun nedeni ise iki ana partinin tüm siyaseti kapsaması olmuştur. Dünyanın dört bir yanındaki demokratikleşme çabalarını kullanarak ve "Batı'nın siyasi desteğini çekmeyi umut eden... Kürt milliyetçi elitler, hükümetlerini demokraside bir denek olarak yeniden tanımlamış" (Natali, 2005: 167) ve liberal demokrasinin temel ilkelerinin mevcut olmadığını düşünmüşlerdir. Bireycilik, özgürlük, eşitlik, hoşgörü, rıza ve anayasacılık gibi liberal kavramların IKBY'de eksik oluşu, IKBY'de kabineciliğin olduğu, servetin ve iktidarın eşitsiz dağılımı ile köleleştirilmiş, parti bölünmesi ve

hoşgörüsüzlüğü, iç savaşın olduğu, anayasa ve hukukun üstünlüğü yokluğunun had safhada olduğu kolektivist bir toplum olduğunu göstermektedir.

IKBY'nin 1995'teki çarpıcı özellikleri, bölgeselcilik ve tek parti yönetimidir. İki iktidar partisinden olan KDP, Duhok ve Erbil'de, KYB ise Süleymaniye'de ve bazı İslami gruplar da Halepçe'de küçük bir alan üzerinde kontrolü ellerine almıştır. Aşağıda yer alan Harita 3'te iktidar partilerinin kontrol alanları yer almaktadır.

Harita 3: Irak Kürt Bölgesi'ndeki İktidar Partileri Kontrol Alanları

Kaynak: <https://www.turkishnews.com/tr/content/2014/07/24/10505/>

Her partinin nüfuz alanında, özellikle İslami altyapısı olan küçük partiler de bulunmaktadır. Bunlar; Kürdistan İslami Hareketi (KIH) ve Kürdistan İslami Birliği (KIB) gibidir, ancak çok zayıf olmaları ve belirleyici bir rolleri olmaması nedeniyle bu partiler ihmal edilmiştir. Ek olarak, sivil toplum, medya ve hükümet kurumları KDP ve ya KYB partilerinin herhangi biri tarafından belirlenmiştir. Bir yayın evi direktörü olan Asoz Hardi "bu dönemde

herhangi bir siyasi parti ile ilişkisi olmayan basılı veya başka türlü bir medya yayını bulmak çok zordu” diyerek durumu özetlemiştir. Bu durum, partili-sivillerin üye ve destekçi olması, medyayı propaganda malzemesi haline getirmeleri ve parti medyası oluşturmalarıyla sonuçlanmıştır. Siyasi parti bir aile tarafından kontrol edilmiş, bu aile de tek bir ‘lider kişi’ tarafından yönetilmiştir. Siyasi partilerin örgütlenmesi ve yapısı demokratik olmamıştır. Dr. Rzgar Muhammet Kadir’in de savunduğu üzere “hem KDP hem de KYB sorgulanamaz liderlerinden yani Mesut Barzani ve Celal Talabani’den oluşuyordu, ikisi de siyasetçileri ve merkez komitelerini görevlendiriyor, hem parti hem de hükümet içinde fikir ve görüşlerin çoğulculuğunu yasaklıyorlardı”, böylece partileri içinde ve etki alanlarında çoğulluğu baltalamışlardır. Çoğulculuğun olmaması durumu ise demokrasiye geçiş sürecinde başka bir ikilemi daha beraberinde getirmiştir.

2.5.3. Güvenlik olarak ‘Korunma’

Kuvvetler ayrılığı ilkesi başta olmak üzere 2003 öncesi IKBY’de birleşik bir hükümet ve anayasa eksikliği bulunmaktadır. Bu dönemdeki yetki, yasama, yürütme ve yargıyı iktidar partilerinin yönetim kurulları ellerinde bulundurmaktadır. İktidar partilerinin tarafları arasındaki çekişmeler 1993-1997 yılları arasında zaman zaman daha şiddetli vaziyetler almış, bu şiddetli kavgalar sebebiyle sivil hedefler vurulmuş ve sivil kayıplar verilmesine neden olunmuştur. Partiler kendi sonlarına sebebiyet vermeye başlamış, iç savaşlar partilerin iyiliği ve hayatta kalması için kullanılmıştır (Dawoody, 2006: 487). Bu durum partilerin çıkarlarını daha da ileriye götürmüş, dolayısıyla Kürtlük ve Kürt Milliyetçiliği sorgulanmaya başlanmıştır. Son seçimlerdeki seçim programlarına göre, hem KDP hem de KYB, demokrasi, insan hakları ve ulusal ve kültürel kimliklerin tanınmasına dayanan Kürt sorununa siyasi bir çözüm önermektedir. Bu teoridedir, ancak geçmişte yatan gerçek bambaşka bir hikâye anlatmaktadır. Kürdistan İslami Hareketi (KİH) ve KYB arasında 1993 yılı Aralık ayında ciddi çatışmalar patlak vermiş ve “bu katliamın, KDP ve KYB arasında 1994-1998 yılları arasında süren büyük mücadelenin habercisi olduğunu kanıtlanmıştır” (Gunter, 2008: 88).

İç savaşın bir nedeni de dışsal etki olmuştur, her bir parti bir diğerini, Irak hükümeti, İran ve Türkiye gibi bölgesel güçler tarafından manipüle edildiğini savunarak suçlamıştır. Buna istinaden, 1994 yılında Daniel Mitterrand’ın Chatham House’da yaptığı konuşmada “İran ve Türkiye gibi komşularının bombardımanına ve Irak ordusunun yıkıcı saldırılarına terk edilmiş bir

ülkede demokrasinin nasıl gelişebileceğini merak ettiğini” vurgulamıştır (Mitterrand, 1994: 11). KDP ve Irak ordusunun ortak kuvvetlerinin 31 Ağustos 1996’da KYB’ye karşı olan işgali ve ardından bölgedeki tüm güç alanlarının elden alınması, buna karşın KYB’nin aynı yıl içerisinde İran’ın politik ve askeri desteği ile Süleymaniye’yi geri almak için karşı saldırıda bulunması, dış etkenlerin kendini gösteren bir örneğidir. Sürekli hale gelen çekişmeler, süreğen hale gelen çatışmalar, korku ve belirsizlik ortamı yaratmıştır. Güvenlik bulunmamakta ve insanlar siyasi bağları sebebiyle öldürülmeye başlanmıştır. Dışsal nüfuz, iç güvensizlik ve domestik düzensizlik, demokrasinin güvenlik anlamında korunma bileşenini zayıflatmış ve geçiş dönemindeki başlıca zorluklardan olmuştur.

2.5.4. Performans

İktidar partilerinin her biri 2003 öncesinde kendi yönetimine sahip olmuş, kontrol edilen bölgelerde tek parti iktidarı biçiminde bağımsız hükümetler olarak hareket etmiş, bu sebeple parti ve hükümet aynı anlamı taşımaya başlamıştır. Diğer küçük partiler, iktidar partilerinin performanslarını kontrol edebilecek ve onları yaptıklarından sorumlu tutabilecek güce sahip değildirler. KDP ve KYB, güç ve şiddetin monopolisinden yararlanmış, patron-çalışan ilişkisindeki güç ise yolsuzluğun kökü olmuştur. Bu durum kişilerin ilişkiler arası torpil kullanımını, kişisel faydalar için kamusal yararı sömürmeyi beraberinde getirmiştir. Dr. Rzgar Muhammet Kadir bunu “yöneticiler, halkın ihtiyaçlarına değil, partinin ihtiyaçlarına cevap verdiler” diyerek özetlemiştir.

IKBY’nin 1990’larda çift ambargo altında olması ve ekonomik yaptırımlardan muzdarip oluşu sebebiyle, işsizlik ve yoksulluk had safhaya ulaşmıştır. Kamu görevlisi ya da devlet memuru olmak isteyen insanlar her iki taraftan onaylı bir sertifikaya ihtiyaç duymuş, KDP veya KYB partilerinden herhangi birine sadık olmak belli pozisyonlara gelmeyi sağlamış ve bu yüzden parti-vatandaşları oluşmaya başlamıştır. Siyasi partilerin politik faaliyetleri IKBY’deki siyasi ortam üzerinde büyük bir etkiye sahip olmuştur.

Kötüleşen ekonomi ve kendini daha çok belli etmeye başlayan ekonomik kriz, hem siyasi partileri hem de halkı etkilemiştir. Siyasi partiler, bölgedeki başlıca işverenler haline gelmiş, “peşmerge olarak görevlendirilmek, çok sayıdaki genç ve işsiz erkek için tek iş seçeneği olarak görülmeye başlanmıştır” (Leezenberg, 2006: 165). Yoksulluk, iç savaş ve düzensizliğin en temel nedeni haline gelmiş, yaşam bedelleri ve talepleri işsiz yetişkin erkekleri herhangi bir parti

tarafında peşmerge güçlerine katılmaya zorlamıştır. “Her iki taraf da 1996 ve 1997 yıllarında uzun süreli bir silahlı çatışmadan ziyade ateşkesin daha kazançlı olacağına farkına varmış” (Leezenberg, 2006: 173), daha sonra, 1997’den 2001’e kadar BM’nin ‘Petrol-Gıda Programı’ IKBY’ye 4.6 milyar dolar getiri sağlamıştır (Gunter, 2008: 116) ve bu durum IKBY’nin ekonomik durumunu iyileştirmiştir. Bununla birlikte, patron-çalışan ilişkileri, yolsuzluk ve torpil hala demokrasinin performans bileşenine aykırı kalmaya devam etmiş ve demokrasiye geçiş sürecinde büyük engel oluşturmuştur.

2.5.5. Kalkınmacılık (Demokratik Farkındalık ve Kültür)

1990 IKBY’inde halk demokratik ilkelere aşına değildir ve çoğunluk daha önce demokratik bir hayat yaşamamıştır. KYB bölgesindeki halk manipüle edilmiş ve KDP ile ilgili ciddi bir önyargıya sahip olmuşlardır. Aynı durumun tersi de KDP bölgesinde yaşayan insanlar için geçerli olmuştur. Parti medyasının 1993-1998 iç savaşı döneminde halkın radikalleşmesinde ve parti yandaşlarının oluşumunda büyük bir etkisi olmuştur. Bu durum sadece Kürt halkını siyasileştirmek değil aynı zamanda partilileştirmek demektir. Belli bir partiye siyasi bağlılığı olan vatandaşlar, siyasi partilerin doğru ya da yanlış, demokratik ya da demokratik olmayan her hareketine önem vermeden desteklemeye başlamışlardır. Örneğin, aile fertlerinden birinin iç savaş döneminde şehit olması, aile tarafından siyasi partinin kutsal hedefi için hayatını feda etmek gibi görülmüştür. Buna karşılık siyasi parti de, şehit ailesini ekonomik açıdan desteklemiş ve bir nevi bağlılıklarını satın almıştır. Her iki taraf da Kürtlük adı altında diğer taraf ile savaş içerisinde olmuştur. Bu tarz bir savaş ortamı, halkın şehirli ve demokratik kültüre adaptasyonunu zora sokmuştur.

Barışı sağlamak için çaba gösterilmeye başlanmış ve 1998 Eylül’ünde her iki parti lideri de “göreceli olarak daha istikrarlı ve sakin” bir normalleşme sürecini başlatmak için Amerikan baskısı altında, Washington Anlaşmasını imzalamıştır (Leezenberg: 2006, 174). İç savaş bitirmek ve barış için adımlar atılmış, her iki taraf da sürekli bir çatışma halinde olduklarını ve iç savaşın kısır döngüsünü sona erdirmek zorunda olduklarını fark etmişlerdir. Daha sonrasında her iki lider de duyarlı davranarak Washington Anlaşmasına uymaya karar vermiştir. İç savaş halinin sona ermesiyle normalleşme ve istikrar süreci başlasa da, IKBY parlamentosu yeniden açıldığında ikili kabine sistemi aynı şekilde devam etmiştir. Ekim 2002’de, birleşmiş bir Kürt parlamentosunun açılmasından sonra ABD genel sekreteri Colin Powell Iraklı Kürt liderlere

istikrarı sürdürme çabalarından dolayı kendilerini tebrik eden bir mektup göndermiştir. Her iki taraf da IKBY'deki siyasi durumu daha iyi bir duruma getirmeye çalışmış ve “korunan, özerk bir bölgenin yaratılması, Kürt bölgesine yeni fikir ve kaynakların aktarımına ve Kürt özerklik kavramının gelişmesine yardımcı olmuştur” (Natali, 2005: 164).

Özetlemek gerekirse, 1992-2003 yılları arasında IKBY yapım aşamasında olup de facto (fiili) bir devlet gibi davranmıştır, siyasi partiler ise bu dinamiğin çekirdeğini oluşturmuşlardır. Buna rağmen, geçiş süreci çoğu zaman engellere uğramıştır. Ekonomik yaptırımlardaki çifte ambargo ve bölgesel nüfus gibi dış faktörler ile ikili kabine sistemi, parti yönetimi, tek parti egemenliği, partilerin bölünmesi, iç karışıklık, iç savaş ve parçalanma gibi iç faktörler, bu dönemin belirleyici ve ayırt edici özelliklerinin tanımlanması olarak düşünülebilir. Bahsedilen durumlar ile demokrasiye geçiş sürecinde yaşanan ikilemler, siyasi katılım ikilemleri, seçimlerin, korunma ve güvenliğin eksikliği, çoğulculuk ve tek parti egemenliği, performans ve yolsuzluk, son olarak gelişimcilik ve toplumun militan radikalleşmesi gibi durumlar bölgedeki liberal demokrasi göstergelerindeki zorluklar olmuştur.

2.6. 2003 sonrası Irak Kürt Bölgesel Yönetimi, Demokrasi ve Bağımsızlık: Siyasi Partilerin Rolü

Bu bölümde, 2003 sonrası Irak Kürt Bölgesel Yönetimi'nde siyasi partilerin demokratikleşme sürecine önemli ölçüde katkıda bulunduğu anlatılmaya çalışılmıştır. 2003 yılında ABD'nin Irak'a karşı açtığı savaş rejim değişikliğine yol açmış ve bu durum IKBY tarihinde bir dönüm noktası olmuştur. Bu dönüm noktası ise 1991 ayaklanmasından önem bakımından farksız değildir. ABD'nin bölgedeki varlığı demokratikleşme sürecine süregelen bir yardım ve destek olarak hizmet vermiştir. Baas rejiminin sona ermesiyle beraber liberalleşme süreci başlamış ve bu süreç beraberinde Irak Hükümeti ve IKBY'nin geçiş sürecine girmesini sağlamıştır. Demokratik ve demokratik olmayan bileşenler 2003 sonrası dönemde hala mevcut olmakla beraber, siyasal hareket demokratik yönde olmuş ve taraflar bu konuda birleşmiştir.

2003 yılında vuku bulan Irak'ın istilası demokratikleşme sürecini başlatırken, Irak Kürt Bölgesel Yönetimi için özgürlük beraberinde gelmiştir. KDP ve KYB, 21 Ocak 2006'da Irak Kürt bölgesinde istikrar ve özgürlüğün daha da güçlendirilmesi ile demokratik uygulamanın geliştirilmesi için IKBY'de ortak bir yönetim olması konusunda anlaşmaya varmışlardır. Aşağıda 2005 yılı itibariyle tanınmış IKBY haritası yer almaktadır.

Harita 4: 2005 Yılından İtibaren Tanınmış IKBY Haritası

Kaynak: <https://www.haberler.com/iran-bagimsizlik-referandumu-oncesi-irak-kurdistan-10061228-haberi/>

ABD'nin yardım ve desteğiyle 2005, 2009 ve 2013 yıllarında seçimler yapılmış ve sonuçları kabul edilmiştir. Aşağıda yer alan Tablo 2'de 2005'de gerçekleşen seçim sonuçları yer almaktadır. Tabloya göre 2005 yılında en çok oy alan parti KDP ve KYB ittifakı olmuştur. Tablo 3'te 2009 ve Tablo 4'te 2013 seçim sonuçları yer almaktadır.

Tablo 2: IKBY 2005 Seçim Sonuçları Tablosu

PARTİLER	OYLAR		KOLTUK SAYISI	LİDERLER
	Toplam Oy	Yüzdelik		
Kürdistan Demokratik Yurtsever İttifakı	1.570.663	%89.55	104	Mesut Barzani Celal Talabani
Kürdistan İslami Grubu (KİG)	85.237	%4.86	6	Ali Bapir
Kürdistan Emekçiler ve Bağımsızlar Partisi	20.585	%1.17	1	Kadir Aziz
Kürdistan Demokratik İşçi Partisi	11.748	%0.67	0	
Kürdistan Halkının Demokratik Hareketi	10.953	%0.62	0	
Bağımsız Liste	10.262	%0.59	0	
Irak Cumhuriyetçi Grubu	9.499	%0.54	0	
Kürdistan Demokrasi Edinme Partisi	9.081	%0.52	0	
Irak Ulusal Birliği Cephesi	8.243	%0.47	0	
Kürdistan Demokratlar Hareketi	6.690	%0.38	0	
Kürdistan Muhafazakar Partisi	5.506	%0.31	0	
Irak Ulusal Kardeşlik Partisi	3.422	%0.20	0	
Kürdistan Ulusal Hareketi	2.018	%0.12	0	
<i>Geçersiz Oylar</i>	23.067	--		
Toplam Oy Sayısı	1.753.919	%100	111	

Kaynak:

https://tr.wikipedia.org/wiki/2005_K%C3%BCrdistan_B%C3%B6lgesel_Y%C3%B6netimi_yasama_se%C3%A7imleri

Aşağıda yer alan Tablo 3, 2009 yılı seçim sonuçlarını göstermektedir. 2009 yılında da KDP-KYB ittifakı devam etmiş ve en yüksek oyu almıştır. Bir önceki seçimlerde genel oyların %89.55'ini alan ittifak 2009 yılında ciddi bir oy kaybına uğramıştır. Genel oyların %57.34'ü alınarak toplam koltuk sayısı 104'ten 59'a gerilemiştir.

Tablo 3: IKBY 2009 Seçim Sonuçları Tablosu (Kazanan Partiler)

SİYASİ YAPILAR	PARTİLER	OYLAR		KOLTUK SAYISI
		Toplam Oy	Yüzdeler	
Kürdistan Listesi	Kürdistan Demokratik Partisi	1.076.370	%57.34	30
	Kürdistan Yurtseverler Birliği			29
Değişim Listesi	Değişim Hareketi	445.024	%23.75	25
Reform ve Servis	Kürdistan İslami Birliği	240.842	%12.8	6
	Kürdistan İslami Grubu			4
	Kürdistan Sosyalist Demokratik Partisi			2
	Gelecek Partisi			1
IMK Listesi	Kürdistan İslami Hareketi	27.147	%1.45	2
TDM Listesi	Türkmen Demokratik Hareketi	18.464	%0.99	3
Sosyal Adalet ve Özgürlük Listesi	Kürdistan Emekçiler Partisi	15.028	%0.82	1
	Kürdistan Komünist Partisi			
	Kürdistan Bağımsız Çalışma Partisi			
	Kürdistan pro-Demokratik Partisi			
	Kürdistan Demokratik Hareketi			
CSAPC	Keldani Asuri Süryanileri Popüler Meclisi	10.595	%0.58	3
Türkmen Reformu	Iraklı Türkmen Cephesi	7.077	%0.38	1
Ulusal Rafidain	Asuri Demokratik Hareketi	5.690	%0.3	2
Bağımsız Ermeni	Aram Shahine Dawood	4.198	%0.22	1
ET Listesi	Erbil Türkmenleri	3.906	%0.21	1
13 Diğer Parti	----	21.211	%1.16	0
Toplam Oy Sayısı		1.866.264	%100	111

Kaynak: https://en.wikipedia.org/wiki/2009_Kurdistan_Region_parliamentary_election

Aşağıda yer alan Tablo 4, 2013 yılı seçim sonuçlarını göstermektedir. Geçmiş yıllara göre ciddi değişiklikler olmuş, ittifak bozulmuş ve ilk defa Değişim Hareketi (Goran) Partisi KYB'yi seçimlerde geçmiştir. İttifakın son bulmasıyla KYB güç kaybına uğrasa da, KDP siyasi gücünü devam ettirmiştir. Genel oyların %37.79'luk dilimini alarak mecliste 38 koltuk kazanmıştır. Değişim Hareketi Partisi en büyük rakibi olan KYB'ye ciddi bir fark atarak toplam 24 koltuk sahibi olmuştur. KYB ise geçmiş seçimlere oranla 11 koltuk kaybetmiş ve seçimi üçüncü sırada tamamlamıştır.

Bölgede en son yapılan 2013 seçimleri geçmiş yıllardaki seçimlerle arasındaki farkları ciddi şekilde gözler önüne sermektedir. Tablo 4'te de görüldüğü üzere bölge siyaseti çok sesli siyasi bir ortama dönüşme yolunda adım atmıştır. Bölgede yaşayan Asuri, Süryani, Keldani, Türkmen ve Ermeniler meclis içerisinde koltuk ve söz sahibi olmuşlardır. Geçmiş yıllara oranla iki büyük iktidar partisi olan KDP ve KYB oylarında ciddi düşüşler olmuş ve demokratik yapı halk tarafından benimsenmeye ve uygulanmaya çalışılmıştır. IKBY'nin kuruluşundan yıllar sonra ilk olarak yapılan 2005 seçim sonuçları ile son yapılan 2013 seçim sonuçları karşılaştırıldığında halkın bilinçlendiği ve değişim başladığı görülmektedir. İlk seçimde KDP-KYB ittifakı %89.55'lik bir oranla 104 koltuk sahibi olurken, 2013 seçiminde ittifakın dağılması ile KDP bireysel olarak %37.8'lik oy ile toplam 38 koltuk sahibi olmuştur.

Meclis içerisinde azınlıkların temsilcilerinin de yer alması her ne kadar demokratikleşme yolunda olumlu adımlar olsa da yetersizdir. Kurulştan beri gelen ve uzun yıllardır devam eden tek parti hegemonyasının değişmesi, halkın taleplerinin karşılanması ve seçimlere hile karıştırılmaması ile daha büyük adımların atılması mümkün olacaktır.

Tablo 4: IKBY 2013 Seçim Sonuçları Tablosu

PARTİLER	OYLAR		KOLTUK SAYISI	LİDERLER
	Toplam Oy	Yüzdelik		
Kürdistan Demokratik Partisi (KDP)	793.984	%37.8	38	Mesut Barzani
Değişim Hareketi (Goran)	476.173	%24.2	24	Novşirvan Mustafa
Kürdistan Yurtseverler Birliği (KYB)	350.500	%17.8	18	Celal Talabani
Kürdistan İslami Birliği (KİB)	186.741	%9.5	10	Mohammed Faraj
Kürdistan İslami Grubu (KİG)	118.575	%6	6	Ali Bapir
Kürdistan İslami Hareketi (KİH)	21.834	%1.1	1	Osman Abl-aziz
Sosyalist Demokratik Parti	12.501	%0.6	1	Muhammad Hajji Mamoud
Kürdistan Komünist Partisi	8.681	%0.4	1	Kamal Shakir
İşçi Partisi	8.681	%0.4	1	
Türkmen (Azınlık)				
Türkmen Gelişim Listesi	5.259	%44.2	2	
Erbil Türkmen Listesi	1.951	%16.4	1	
Türkmen Değişim ve Reform Listesi	1.926	%16.2	1	
Türkmen Hareketi Listesi	1.753	%14.7	1	
Süryani, Asuri ve Keldani (Azınlık)				
Rafidain Listesi	6.145	%48.2	2	
Keldani, Süryani ve Asuri İttifakı	5.730	%43.5	2	
Abna Rafidain Listesi	1.090	%8.3	1	
Ermeni (Azınlık)				
Barwan Isan Mergoz Batros	531	--	1	
GENEL TOPLAM				
Toplam Oy Sayısı	1.968.775	%100	111	

Kaynak: <https://investingroup.org/review/235/commitment-to-democracy-rule-of-law-kurdistan/>

Ayrıca, 2007-2009 sonrası dönemde iktidar ve muhalefet partileri İKBY'yi kurumsallaştırmak için yüksek çaba göstermiş ve bir anayasa taslağı hazırlamışlardır. Anayasa çok büyük önem arz etmekte ve demokrasi sürecinde temel yapı taşı olarak görülmektedir. Aynı zamanda anayasayı uygulamaya koymak ve işleyen demokratik kurumlara sahip olmak için bir başlangıç noktası teşkil etmektedir. Bu şekilde insanların ve kamusal düzenin anayasaya uygunluğunun denetlenmesi daha da kolaylaşacaktır.

İKBY'de demokratikleşme sürecinde görülen en büyük değişikliklerden biri de 2013 yılında gerçekleştirilen seçimler olmuştur. KDP ve KYB 1992 yılından beri beraber girdikleri seçimlerde bağımsız iki parti olarak seçimlere girmiş ve ilk defa muhalefet partisi olan Değişim Hareketi (Goran), KYB'den daha yüksek oy alarak parlamentoda koltuk sayısını arttırmıştır (Romano ve Gurses, 2014: 160). Özellikle 2009 yılı öncesine kadar geçerli olan kendi bölgelerinde üstünlük sağlayan partilerin durumu 2013 seçimiyle değişmiş, KYB'nin kalesi olan Süleymaniye'den Değişim Hareketi'ne daha yüksek oy çıkmıştır.

2.6.1. Siyasi Katılım

Siyasi katılımı arttırmaya yönelik olarak 2003 sonrası dönem için şu durum ifade edilebilir; siyasi partiler eski dönemlere göre değişiklik göstermiş ve halkın siyasi katılımını teşvik etmiştir. Bunların örneği ise 2003 sonrası dönemde KDP ve KYB dışında halkın İslami partilere ve Değişim Hareketi'ne (Goran) verdiği oylar ve destek olarak gösterilebilir. Partiler seçim süreçlerini ve katılımı teşvik etmiş ve seçkin demokrasilerdeki diğer siyasi partilerin yaptığı gibi seçim bölgelerini harekete geçirmiştir. Seçimler, siyasi partiler ve kurumların barışçıl bir şekilde rekabet etmesine katkı sağladığı için siyasi katılım açısından iyi bir gösterge olarak düşünülebilir. Böylece halkın, iktidar ve muhalefet partileri arasında seçim yapma ortamı oluşmuştur. Muhalefetin de güçlenmesinin temel vesilesi 2009 seçimleri sonrasında siyasi katılımın artması olmuştur.

Irak Kürt Bölgesel Yönetimi'nde 2003 sonrası partilerin siyasi katılım üzerinde düşüncelerinin olumlu oluşu ve partilerin demokratik bir platforma sahip olup bu yönde hareket etmesi gerektiği düşüncesi, demokrasiye geçişte temel faktörlerden biri olmuştur. Örneğin, İKBY Parlamento üyesi Dr. Rozhan Dzeyi "KDP, demokratik ilkeleri, insan haklarını, özgürlük

ve bireysel hakların temini konusunda çalışmalarını ve programlarını sundu” diyerek durumu belirtmiştir. Bununla beraber, KYB Kürt Parlamentosu başkanı olan Suzani Xaba Şahab siyasi katılımın demokratik geçiş açısından bir zorunluluk olduğunu ve “toplumun gerçek bir yansıması olması açısından herkesin katılım sürecinin bir parçası olması gerektiğini” dile getirmiştir. Siyasi partiler ister hükümetin başında olsun ister muhalefet olarak kalsınlar siyasi katılım süreciyle yakından ilgilenmektedirler. IKBY Parlamento üyesi ve KİG (Kürdistan İslami Grubu) vekili Aram Kadir kendi partileri için siyasi katılım sürecinin “İslami bir bakış açısıyla, barışçıl bir şekilde iktidara gelmek ve IKBY’yi tekrar inşa etmek için” önemli olduğunu vurgulamıştır. Aynı zamanda, KİB (Kürdistan İslami Birliği) vekili Abubakr Karwani siyasi katılımın oldukça geniş olduğunu hatta “bazen seçimlere katılmamanın da bir tür katılım olduğunu, ancak parlamentonun, muhalefetin aktif olması gerektiği yer olduğunu savundukları için her zaman bu süreçte yer aldıklarını” belirtmiştir.

2.6.2. Çoğulculuk (Siyasi)

Çoğulculuk, 2003 yılına kadar finansman ya da başka yollarla KDP ve KYB’ye farklı isimlerle sıkı sıkıya bağlı olan partilerin desteği olarak çevrilmiştir. Ancak 2003 yılı sonrasında gerçek anlamda bir muhalefet ortaya çıkmıştır. İktidar partileri, çoğulculuğu açıkça teşvik etmese de tolere etmiş, Hiltermann ise bunun kısmen “IKBY’nin Batı’ya bağımlılığı ve iktidar partilerinin batı hükümetlerinin endişelerini karşılama isteğinin artması” şeklinde dile getirmiştir. Partiler, azınlıkların, küçük partilerin, kadınların ve gençlerin sayısını arttırarak daha çoğulcu bir parlamento oluşturmuştur. Irak Kürt Parlamentosu’nun (IKP) 2005 ve 2009 kota sistemi, azınlıkların temsil edilmesini sağlamak ve farklı grupların katılımını teşvik etmek amacıyla tasarlanmıştır.

Hem iktidar hem de muhalefet partileri, Kürt Bölgesindeki siyasi çoğulluğu doğrulamış, çeşitli siyasi partilerin varlığının olumlu bir gösterge olduğunu kabul etmiştir (Dawoody, 2006: 496). KDP’den Dr. Rozhan Dzeyi ve KYB’den Suzani Xaba Şahab, demokrasinin ilkelerinden birinin parti çoğulculuğu olduğunu, bunun çok normal olduğunu ve bu durumun, farklı partilerin insanlara hizmet etmek için rekabet etmelerini sağladığını dile getirmişlerdir. Ayrıca, Goran (Değişim Hareketi) Parlamento üyesi Muhammed Pirdavut, ABD ve uluslararası örgütler gibi dış etkenlerin güç dengesi oluşturmadaki ve dolayısıyla siyasi çoğulculuk yaratmadaki rolüne dikkat çekmiş ve “çoğulculuğa inanmaktayız ve bunu anayasada kurmamız gerektiğine inanıyoruz”

diyerek konu hakkındaki fikrini dile getirmiştir. KİB'den Abubakr Karwani toplumda siyasi çoğulculuğun alternatifinin diktatörlük olduğunu ve çoğulculuğun, demokrasinin bir ilkesi olduğunu savunmuş, sözlerine “siyasi, kültürel ve dini çoğulculuk kabul görmüştür, bunlar toplumdaki barışçıl güç değişiminin kaynağıdır” şeklinde devam etmiştir. Aynı şekilde, KİG üyesi Aram Kadir de renklerin, fikirlerin, görüşlerin ve grupların farklılığının IKBY'yi güçlendiren ve geliştiren bir faktör olduğunu belirtmiştir.

2.6.3. Kuvvetler Ayrılığı Olarak Korunma

IKBY Anayasa Komisyonu üyesi Zana Rostay, IKBY için bir anayasa yazma girişimlerinde bulunduğu ve hatta bir taslak olduğunu ancak henüz referandumdan geçmediğini belirtmiş ve bu anayasaya göre yasama, yürütme ve yargının birbirinden ayrı olacağını işaret etmiştir. Hiltermann kuvvetler ayrılığı ve onların korunması konusunun, KDP ve KYB tarafından özellikle hükümet kolları ve kamu sektörlerinde memurların atanmaları yoluyla engellendiğini dile getirmiştir. Yargı da tam olarak bağımsız değildir. Parlamento zayıf durumdadır ve yeni anayasanın referandumdan geçmesi durumunda, meclise karşı cumhurbaşkanına daha fazla yetki verilecektir. İktidar ve muhalefet partilerinin gücü düşünüldüğünde IKBY'nin çok düşük seviyede bir kuvvetler ayrılığı bulunmaktadır (Dawoody, 2006: 491). İktidarın parlamento içerisindeki güç gaspının kontrolü konusunda, muhalefetin de gücünün sınırlı olduğu görülmektedir.

İktidar ve muhalefet partilerinden olan bütün vekiller kuvvetler ayrılığı konusunda “IKBY’de kuvvetler ayrılığı hakkında pratik anlamda konuşmak için henüz çok erken” gibi benzer tepkiler vermişlerdir. Tamamına yakınının röportaj veya toplantılarda verdikleri cevaplar “anayasanın kuvvetler ayrılığı sağlayacağı, iktidar partileri ve hükümete belli başlı bir güç vereceği ve hükümet ile muhalefet arasındaki ilişkiyi tanımlayacağı” gibi benzer cümlelerdir. Buna rağmen, IKBY’de kuvvetler ayrılığının yokluğunda, iktidar ve muhalefet partileri kuvvetler ayrılığını kendileri yapmış ve dolayısıyla IKBY’nin gücünün artmasına limit getirmişlerdir. “Güçlü bir muhalefet, güçlü bir hükümet demektir” diyen KDP’den Dr. Rozhan Dzeyi’ye karşılık KYB’den Suzani Xaba Şahab’da muhalefetin çok önemli ve gerekli olduğunun ve görevinin kuvvetler ayrılığını dengede tutmak olduğunu belirtmiştir. Diğer taraftan Değişim Hareketi (Goran) ve İslami partiler, IKBY’nin demokrasiye geçiş sürecinin henüz çok başında olduğu ve muhalefet oluşturma sürecinde olduğu konusunda benzer görüşlere sahip olduklarını

göstermişlerdir. 2003 sonrası kısımda hem iktidar hem de muhalefet partileri anayasada devlet güçlerinin tanımlanması sürecinde bulunmuşlardır.

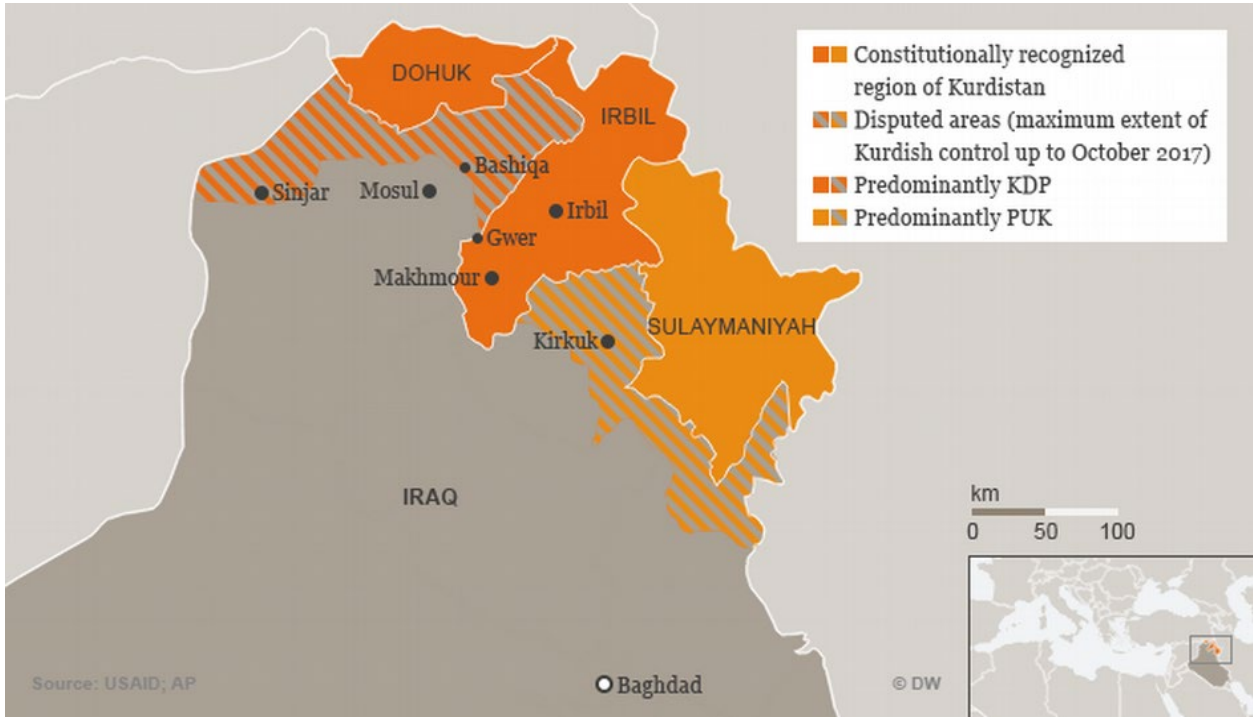
2.6.4. Performans

IKBY'nin 2003 sonrası dönemdeki performansı 1990'lı yıllara göre daha iyi durumda olmuş ve hükümetin, halkın ihtiyaçlarına cevap verip vermediği gibi konularda partilerin büyük bir konumu oluşmuştur (Eliassi, 2013: 32). Hiltermann'ın düşüncesine göre, parlamentodaki canlı muhalefet, insanların şikâyetlerini ciddiye almak, daha şeffaf ve hesap verebilir olmak için IKBY'ye sürekli baskı yapmaktadır. Ancak her iki iktidar partisi KDP ve KYB, kendileri ve parti mekanizmalarının gücünü güvenceye almakla çok meşgul olmuş ve hükümetin kalitesinde gerçek bir iyileşme ve artış olduğunu gösterebilecek bir gösterge (hukukun üstünlüğü ya da daha fazla hesap verilebilirlik ya da şeffaflık gibi) olmamasına rağmen durum bu şekilde görülmüştür. Ancak, hükümette IKBY'nin kalitesini iyileştirme gereğinin farkında olup, bunun için çaba sarf eden ve bunu yapmaya devam eden bazı siyasi elitler hala bulunmaktadır (Natali, 2005: 168). IKBY'deki siyasi elitler tarafından PwC (Price Waterhouse Coopers) ve RAND (Research and Development Corporation) Ortaklık gibi uluslararası danışmanlar ülkeye getirilerek, IKBY'nin zayıf yönleri öğrenme ve bu zayıf yönleri iyileştirme, performansını arttırmaya ve kaliteyi nasıl arttıracığına yönelik araştırma yapmaları için çaba göstermektedirler.

Siyasi partilerin IKBY'nin performansına verdiği tepkiler konusunda iktidar ve muhalefet partileri benzer görüşlere sahip olup, KDP'den Dr. Rozhan Dzeyi, hükümetin zayıf noktalarına parmak basma ve alternatif öneriler sunması için iktidar partilerinin muhalefetle birlikte görevlerini ortak bir şekilde yürütmesini teklif etmiştir. Aynı şekilde, Suzani Xaba Şahab, Kürt Fraksiyonunun amacının hükümeti kurumsallaştırmak olduğunu ve "iktidar partilerinin, hükümetin zayıf yönlerini saklayanlardan olmaması gerektiğini" belirtmiştir. Muhalefetten, Değişim Hareketi ve iki İslami parti 2009 yılında hükümetin kurulmasına katılmamış ve IKP'de muhalif olarak kalmayı tercih etmişlerdir. Örneğin, Değişim Hareketi parlamento üyesi Muhammed Pirdavut, "hükümetin performansını kontrol etmek ve bu performanstan onları sorumlu tutmak için hükümete katılmadık" demiştir. Diğer iki İslami parti olan KİB ve KİG, muhalefet olmayı sivil toplumda ahlaki ve siyasi bir görev olarak gördüklerini, bu şekilde hükümetin performansını etkilediklerini belirtmiş ve KİG'den Aram Kadir, "hükümeti, halkın ihtiyacına duyarlı hale getirmeye çalıştıklarını" dile getirmiştir.

2.6.5. Kalkınmacılık (Demokratik Farkındalık ve Kültür)

IKBY 2003 sonrasında, hatta tam olarak 2005 seçimleriyle beraber demokratik bir kültür kazanmış ve ardından istikrarlı ve güvenli bir bölge oluşmuştur [bkz. Harita 4]. Bölge siyasetinde aktif rol oynayan iki iktidar partisi olan KDP ve KYB'nin (PUK) etki alanları Harita 5'te gösterilmektedir.

Harita 5: KDP ve KYB'nin IKBY'deki Etki Alanları

Kaynak: <https://www.dw.com/en/iraq-sweeps-up-more-territories-as-kurds-quarrel-amongst-themselves/a-40996992>

Siyasi partiler ve demokratik kültür arasında bir ilişki vardır. 2005, 2009 ve 2013 seçim kampanyaları dönemindeki partiler sadece kendi demokratik platformlarını savunmuşlardır (Salih, 2006: 90). Hiltermann, kıyasla daha küçük partilerin bile halkın bilinçlendirilmesine katkıda bulunduğunu ve “yolsuzluk ve hizmette eksiklik gibi iktidar partilerinin konuşmayı sevmediği sorunları gündeme getirerek bunu yaptıklarını” savunmaktadır. Siyasi partiler ve IKBY, halkın, insan hakları meseleleri, cinsiyet sorunları, kadına yönelik şiddet ve çocuk istismarı gibi konularda bilinçlendirilmesini sağlamakla ilgilenmişlerdir. STK'ların bu tür zor meselelerle başa çıkmalarına izin verip teşvik etmekte, konferans ve gelirlerle onları desteklemişlerdir. IKBY, aynı zamanda daha bilinçli bir nüfus oluşturmak için eğitim reformları da yapmaya çalışmıştır (Eliassi, 2013: 33). Ancak süreç, aynı zamanda zihniyetin de

değişebilmesi için, geleneksel siyasi ve sosyal yapıların parçalanmasını içerecek yavaş bir süreçtir. Awena Yayınevi direktörü Asoz Hardi, siyasi partilerin medyayı, fikirlerini yaymak için bir araç gibi kullanmasına rağmen bağımsız medya ve özgür basının insanları bilinçlendirmek için karşı bir dalgaya neden olduğunu ve medyanın bu konuda büyük bir rolü olduğunu dile getirmiştir.

IKBY bağlamında siyasi partiler, 2005'ten beri çoğu kez bireyleri siyasallaştırmaya ve üyeliklerini satın almaya çalışmış ve bunu demokratik yollarla yapmışlardır. Öte yandan iktidardaki partilerden KDP'den Dr. Rozhan Dzeyi ve KYB'den Suzani Xaba Şahab, partilerinin, insanların farkındalıklarını ve seçimlere katılımını arttırmada büyük bir rol oynadıklarına inanmaktadırlar. İktidar partileri, partilerin insanları politik olarak bilinçlendirmesindeki rolüne dikkat çekerken, muhalefet partileri, insanların farkındalık seviyelerini kalkınmacılıktaki kökleşmiş bakış açısıyla ele almıştır. Değişim Hareketi'nden Muhammed Pirdavut, demokratik kültürün basit bir katılım ve oylamadan öteye gittiğini belirtmiş ve “demokratik olmayan yapıların üstesinden gelmek ve demokratik bir kültür ve hoşgörü sunmak için sosyal bir hareket olarak bir araya geldik” demiştir. Her ne kadar insanlar aşiret, dini ve siyasi geçmişe bağlı olsalar da, farkındalık giderek ilerlemektedir. Hem KİB'den Abubakr Karwani hem de KİG'den Aram Kadir, insanların artık bilinçlendiğini ve askeri olmayan güç olarak kendi partilerinin bu eğilim üzerinde çalıştığını iddia etmişlerdir.

Genel olarak, demokratik geçiş süreçlerinde endişeden çok iyi haber ve tehditten çok fırsat bulunmaktadır. Buna istinaden IKBY İçişleri Bakanı Kerim Sincari, demokratik tecrübeyi IKBY için yeni bir olgu ve demokrasinin uygulanışını masalsı değerlendirmiş ve “Hatalar yaptık, yine de önemli olan kısım, hatalarımızdan ders almak ve bu hataları düzeltmeye devam etmektir” demiş ve yapıcı eleştiriyi sevdiğini çünkü kendilerini geliştirmeye yardımcı olduğunu sözlerine eklemiştir. Aynı şekilde Erbil Valisi Nawzat Hadi Mawlood, “Irak Kürt Bölgesi iki iktidar partinin oluşumudur, geçmişte savaşmaya karar verdiler ve iç savaş oldu, şimdi ise işbirliğine karar verdiler ve bu karar ekonomide patlama ve politik gelişim ile sonuçlandı” demiştir. Hükümet kurumlarına gelince, Parlamento en önemli kurumlardan biridir ve IKBY Parlamento Başkanı Dr. Kemal Kerküki algı ve tepkisinin olumlu olduğunu dile getirmiş ve “IKBY'de bağımsız ve bağımsız bir kurum olarak görevimizi yerine getiriyoruz, Parlamento toplumun büyük ve küçük tüm kesimlerinin temsilcisidir” diyerek sözlerini noktalamıştır. IKBY Parlamentosu Hukuk ve Bütünlük Komitesi üyesi Dr. Zana Rauf Hama, Kürt Bölgesi'nin

1992'den bu yana siyasi tarihinin iki aşamasını karşılaştırarak, 2003'ten önce iç savaşın olduğunu ve değişimin mermilerle yapıldığını ancak 2003'ten sonra bunun yerini sivil diyaloga bıraktığını ve değişimin oylama ve seçimlerle gerçekleştiğini dile getirmiştir. IKBY Parlamentosu Eğitim ve Yükseköğretim Komitesi Başkanı Dr. Ömer Nuradini, siyasi partilerin demokratikleşme sürecine önemli katkılarda bulunduğunu, Irak'taki sürecin liberalleşmeye başladığını ve Irak'ın bir parçası olarak Kürt Bölgesi'nin bu geçiş döneminde yer aldığını belirtmiştir. 2003 sonrası dönemde, Dr. Nigel Greaves'e göre IKBY ilk adımlarını atmış ancak bu büyük bir özen ve sabır gerektirmektedir, demokrasi, toplumun tecrübe, deneme ve yanılma yoluyla öğrenmesi gereken bir şeydir (Danilovich, 2016: 64). Diğer taraftan Ulusal Demokrasi Enstitüsü (National Democratic Institute - NDI) Direktörü Lisa C. McLean, UDE'nin IKBY'deki tüm siyasi partilere, iktidar ve muhalefet dâhil olmak üzere eğitim verdiklerini, partilere önerilerde bulduklarını, yol gösterdiklerini ve partilerin demokratik tutumunda kararlı olmalarını sağlamaya çalıştıklarını dile getirmiştir.

Özetlemek gerekirse, 2003 sonrası IKBY'nin ayırt edici özellikleri, iktidar partilerinin yanı sıra diğer partilerin de muhalefet olarak ortaya çıkması ve iç ve uluslararası gözlemcilerin varlığı ve prosedürler sebebiyle seçimlerin sabit bir şekilde yapılması şeklinde açıklanabilir. Hükümetin birleşmesinin başlangıcında parlamento yeniden açılmış, dış nüfuz sona ermiş ve batının yardım ve desteği geçiş sürecini yönlendirmiştir (Ahmed, 2016: 48). Hem demokratik hem de demokratik olmayan unsurları bünyesinde barındırsa da bu süreç demokrasiye geçiş sürecidir, ancak siyasi partiler, katılım, korunma, performans, çoğulculuk ve kalkınmacılık gibi demokrasinin göstergelerine göre hareket etmiş ve bu hareketler demokratik ilkelere doğru atılmış adımlardır. Anayasa, güçler ayrılığı ve hukukun üstünlüğü gibi demokrasi ilkelerinin kurulması için uzun bir mesafe kat edilmesine ve geçişe ihtiyaç vardır. Kürt Bölgesi bu geçişte yer almakta ancak siyasi partiler bu geçişi hem yönlendirmekte hem de yönetmektedirler.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YÖNTEM

Bu bölümde, araştırmanın süreci ve modeli ile ilgili genel bilgiler verilmektedir. Evren ve örneklem, verilerin toplanma şekli ve analizi için kullanılan verilerin hangi yöntemle işlendiğine dair bilgilendirme yapılmaktadır.

3.1. Araştırma Modeli

Bu bölümde araştırma metodolojisi ve veri toplama analizi yöntemleri kısaca özetlenmektedir. İçerik analizi, sözel ve ya yazılı verileri, bir problem durumunun, tanımlamak ve analiz etmek için sınıflandırılması, özetlenmesi, belirli değişkenler ve ya kavramların ölçülmesi ve bir anlam çıkarılması için kategorilere ayrılması olarak tanımlanabilir. Kısacası, genellikle sosyal bilimler alanında kullanılan içerik analizi, nitel verilerin nicel terimlere dönüştürülmesinde kullanılan bir analiz yöntemidir. Bu çalışma, nitel veriler barındırmaktadır. Dolayısıyla çalışma içerik analizi kullanılarak yapılmıştır. Çalışmada yer alan nitel verilerin analizi için Maxqda Nitel Veri Analizi programı kullanılmıştır.

Verilerin toplanması ve analizlerinde yapılandırılmamış görüşmeler, grup tartışmaları ve içerik analizleri, ayrıca seçimlerin katılımı üzerinde yoğunlaşmıştır. Resmi istatistikler, parti programları ve sosyo-ekonomik eğilimler iddiaları devreye sokmak ve/veya desteklemek için kullanılmıştır.

Yapılandırılmamış görüşmelerin çoğu meclis üyeleri ve devlet dairesi çalışanlarından oluşmaktadır. Birçok bilgi, devleti temsil eden figürlerin seminerleri ya da meclis komitelerindeki toplantı kesitlerinden alınmıştır.

Siyasi partiler ile ilgili olarak, bu çalışmada en önemli beş parti ele alınmıştır. Bunlar: iki iktidar partisi olan KDP (Kürdistan Demokratik Partisi) ve KYB (Kürdistan Yurtseverler Birliği) ve üç muhalefet partisi KİB (Kürdistan İslami Birliği), KİG (Kürdistan İslami Grubu) ve Değişim Hareketi (Goran). Bu seçimin arkasındaki mantık ise, 2009 seçimlerinden sonra KDP ve KYB'nin Irak Kürt Bölgesel Yönetimi hükümetini ortaklaşa oluşturulmasının ardından, diğer üç partinin hükümet oluşturma çalışmalarına katılmayacaklarını ve muhalefet olarak kalacaklarını

resmen açıklamalarıdır. Aşağıdaki listede araştırma kapsamına giren siyasi partiler, kuruluş tarihlerine göre, kurucu bilgileri, merkezleri ve ideolojileri yer almaktadır.

(1)-Kürdistan Demokratik Partisi (KDP)

Lider: Mesut Barzani

Kuruluş tarihi: 16.08.1946

Merkez: Erbil

İdeoloji: Kürt Milliyetçiliği, Sosyal Demokrasi (Parti Tüzüğü: Demokratik Sosyalizm)

(2)-Kürdistan Yurtseverler Birliği (KYB)

Lider: Celal Talabani

Kuruluş tarihi: 01.06.1975

Merkez: Süleymaniye

İdeoloji: Kürt Milliyetçiliği, Sosyal Demokrasi, Demokratik Sosyalizm

(3)-Kürdistan İslami Birliği (KİB)

Lider: Salahaddin Muhammed Bahaaddin

Kuruluş tarihi: 06.02.1994

Merkez: Erbil

İdeoloji: Kürt Milliyetçiliği, İslamcılık

(4)-Kürdistan İslami Grubu (KİG)

Lider: Ali Bapir

Kuruluş tarihi: Mayıs 2001

Merkez: Erbil ve Süleymaniye

İdeoloji: İslami Demokrasi, Pan-Kürdizm

(5)-Değişim Hareketi (Goran)

Lider: Noşirvan Mustafa

Kuruluş tarihi: 16.04.2009

Merkez: Süleymaniye

İdeoloji: Laiklik, Kürt Milliyetçiliği

Çalışmanın sınırlılıkları itibariyle belirlenen beş maddelik demokrasinin göstergeleri, Maxqda Nitel Veri Analizi programı kullanılarak analiz edilmiş, kırılma noktası olarak kabul edilen 2003 yılı öncesi ve sonrası olarak iki farklı analize tabii tutulmuştur.

3.2. Evren ve Örneklem

Bu araştırmada 2003 yılı öncesinde yayınlanmış dokuz ve 2003 yılı sonrasında yayınlanmış onaltı toplam 25 kaynak analiz edilmiştir. Araştırmada kullanılan 2003 yılı öncesi ve sonrası kaynakları araştırmanın evrenini göstermektedir. Araştırmanın sınırlılıkları itibariyle belirlenen beş maddelik demokrasinin göstergeleri Maxqda Nitel Veri Analizi programı kullanılarak analiz edilmiş, kırılma noktası olarak kabul edilen 2003 yılı öncesi ve sonrası olarak iki farklı analize tabii tutulmuştur.

Bu analiz yöntemi kullanılarak, demokrasinin göstergeleri olan siyasi katılım (political participation), çoğulculuk (pluralism), korunma (protection), performans (performance) ve kalkınmacılık (developmentalism) kelimeleri, 2003 yılı öncesi ve sonrasında önem düzeyine göre analiz edilmiştir. Kullanılan kaynakların tamamına yakınının İngilizce olması sebebiyle Maxqda programında göstergelerin İngilizce isimleriyle analiz yapılmış ve ortaya iki şekil çıkmıştır. Kullanılan beş maddelik demokrasi göstergeleri araştırmanın örneklemini oluşturmaktadır.

3.3. Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada veriler, 2003 yılı öncesinde yayınlanmış dokuz ve 2003 yılı sonrasında yayınlanmış onaltı kaynaktan toplanmış ve Verbi GmbH tarafından 1995 yılında geliştirilen Maxqda Nitel Veri Analiz Programı (MAXQDA) kullanılarak analiz edilmiştir.

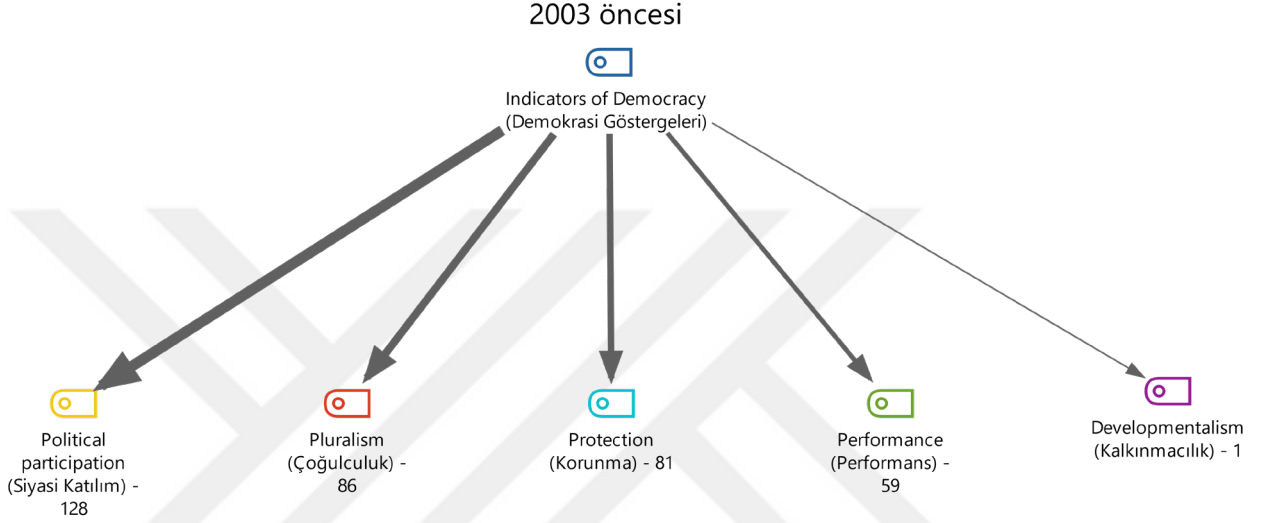
Aşağıdaki tabloda, Maxqda Programı aracılığıyla yapılan analizde hangi kaynakların kullanıldığı, 2003 yılı öncesi ve sonrası olarak ikiye ayırmıştır.

Tablo 5. Maxqda Analizinde Kullanılan Kaynaklar

Maxqda Analizinde Kullanılan Kaynaklar	
2003 Yılı Öncesine Ait Kullanılan Kaynaklar	
1.	Abbas Vali – The Kurds and Their Others: Fragmented Identity and Fragmented Politics
2.	Joseph LaPalombara – Political Parties and Political Development
3.	Lokman I. Meho – The Kurds and Kurdistan, A Selective and Annotated Bibliography
4.	Martin Van Bruinessen – Agha, Shaikh and State
5.	Philip G. Kreyenbroek and Stefan Sperl – The Kurds, A Contemporary Overview
6.	Philippe C. Schmitter – What Democracy Is...and Is Not
7.	Philippe C. Schmitter – Dangers and Dilemmas of Democracy
8.	Samuel P. Huntington – Political Order in Changing Societies
9.	Samuel P. Huntington – The Third Wave
2003 Yılı Sonrasına Ait Kullanılan Kaynaklar	
1.	Alex Danilovich – Iraqi Federalism and the Kurds, Learning to Live Together
2.	Alexander Dawoody – The Kurdish Quest for Autonomy and Iraq’s Statehood
3.	Barrie Axford and Richard Huggins – Politics, An Introduction
4.	Barzoo Eliassi – Kurdish Identities and Political Struggle in the Middle East
5.	David McDowall – A Modern History of the Kurds
6.	David Romano and Mehmet Gurses – Conflict, Democratization, and the Kurds in the ME
7.	Gareth R.V. Stansfield –Iraqi Kurdistan, Political Development and Emergent Democracy
8.	Kerim Yıldız – The Kurds in Iraq, The Past, Present, and Future
9.	Khaled Salih – What Future for the Kurds?
10.	Maria T. O’shea – Trapped Between the Map and Reality
11.	Michael M. Gunter – The Kurds Ascending, the Evolving Solution to the Kurdish Problem in Iraq and Turkey
12.	Michael M. Gunter – The A to Z of the Kurds
13.	Michael M. Gunter – Historical Dictionary of the Kurds
14.	Michiel Leezenberg – Urbanization, Privatization, ad Patronage: The Political Economy of Iraqi Kurdistan
15.	Mohammed M. A. Ahmed – Iraqi Kurds and Nation-Building
16.	USAID – Kurdistan Region Economic Development Assessment

3.4. Veri Analizi ve Yorumlanması

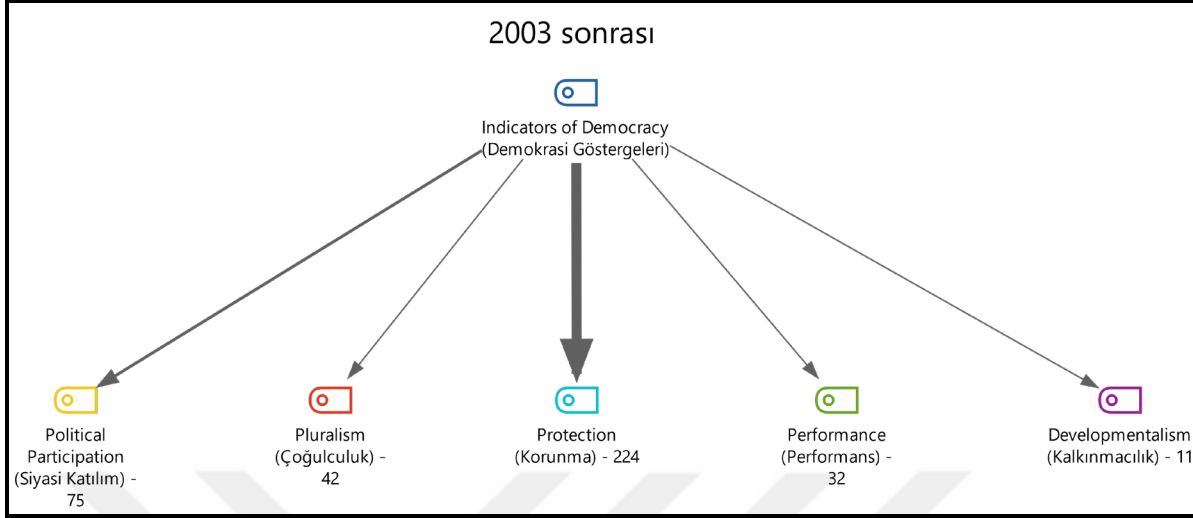
Şekil 1’de 2003 yılı öncesinde yayınlanmış kaynaklarda geçen beş kelimenin analizi yer almaktadır.

Şekil 1: 2003 Yılı Öncesinde Yayınlanan Kaynaklarda Geçen Demokrasinin Göstergeleri Dağılımı

Araştırmaya göre 2003 yılı öncesinde yayınlanmış kaynaklarda en fazla geçen kelime 128 tekrar ile “siyasi katılım (political participation)” olmuştur. Sonrasında takiben 86 tekrar eden kelime ile çoğulculuk (pluralism), 81 tekrar eden kelime ile korunma (protection), 59 tekrar eden kelime ile performans (performance) ve en düşük seviye olan 1 tekrar ile kalkınmacılık (developmentalism) olmuştur.

Şekil 2’de 2003 yılı sonrasında yayınlanmış kaynaklarda geçen beş kelimenin analizi yer almaktadır.

Şekil 2: 2003 Yılı Yonrasında Yayınlanan Kaynaklarda Geçen Demokrasinin Göstergeleri Dağılımı

Araştırmaya göre 2003 yılı sonrasında yayınlanmış kaynaklarda en fazla geçen kelime 224 tekrar ile “korunma (protection)” olmuştur. Sonrasında takiben 75 tekrar eden kelime ile siyasi katılım (political participation), 42 tekrar eden kelime ile çoğulculuk (pluralism), 32 tekrar eden kelime ile performans (performance) ve en düşük seviye olan 11 tekrar ile kalkınmacılık (developmentalism) olmuştur.

Tablo 6. 2003 Öncesi ve Sonrasında Yayınlanan Kaynaklarda Geçen Demokrasi Göstergeleri Dağılım Analizi

Demokrasi Göstergelerinin Yıllara Göre Önem Durumu		
Göstergeler	2003 yılı öncesi	2003 yılı sonrası
Siyasi Katılım	128	75
Çoğulculuk	86	42
Korunma	81	224
Performans	59	32
Kalkınmacılık	1	11

Yapılan araştırma sonucunda ortaya çıkan tabloya göre 2003 yılı öncesi ve sonrasında siyasi partilerin hangi demokrasi göstergesine daha çok önem verdiği ve bu bağlamda nasıl bir siyasi harita belirlediğine dair bilgiler edinilmektedir. Buna göre, 2003 öncesinde siyasi partiler

ağırlıklı olarak siyasi katılıma önem verirken 2003 sonrasında %41,4'lük bir gerileme ile siyasi katılımın yerini korunmaya bıraktığı görülmektedir. 2003 öncesinde önem sırasına göre ikinci sırada yer alan çoğulculuk, 2003 sonrasında %51,1'lik bir düşüşle yerini siyasi katılıma bırakmıştır. Ne var ki 2003 öncesinde önem sırasında üçüncü sırada yer alan korunma ise 2003 sonrasında %176'lık gibi ciddi bir yükselişle önem kazanarak birinci sıraya yerleşmiştir. Bir diğer gösterge olan performans yerini her iki yılda da korumuş ancak 2003 sonrasında %45,7'lik düşüş ile önem anlamında gerileme olduğu görülmektedir. En düşük önem sırasına sahip olan kalkınmacılık göstergesine ise 2003 yılı öncesinde neredeyse hiç önem verilmezken, 2003 sonrasında %1000'lik bir artışla daha çok önem verildiği ve önceki yıllara kıyasla iyi bir seviyeye geldiği açıkça görülmektedir.

Analiz kapsamında geçen kelimelere hangi kaynaktan nasıl bir atıf yapıldığı ise aşağıda her başlık için ayrı şekilde incelenmiştir.

LaPalombara siyasi katılımı, dar görüşlü gruplardan farklı olarak ulus-devletle özdeşleşmenin bir ölçüsü, siyasi kararlar alanlarla empati kurma kapasitesi, siyasi sistem ve belki de izlenen politikalara destek vermeye hazır olma gibi eylemlerle siyasi sürece yalnızca psikolojik bir katılım olarak tanımlamıştır (LaPalombara, 1966: 4). LaPalombara'ya göre siyasi katılım başlığı altında şunlar bulunmaktadır: Seçilmiş yetkililere oy vermek, özellikle siyasi partiler biçiminde kolektif militan faaliyetler, kamusal alanda siyasi konuların tartışılması, yasama sürecinde kişinin çıkarlarının temsili, idari kararlar düzeyinde kişinin çıkarlarının müzakere edilmesi ve son olarak bir devlet ve hükümetinin meşruiyetine destekte süreklilik (LaPalombara, 1966: 202). Huntington ise azalan siyasi katılımın, demokratik teori açısından istenmeyen bir durum olabileceğini, ancak kendi başına yeni demokrasilerin istikrarını tehdit etmeyeceğini belirtmiştir (Huntington, 1991: 265). Aynı zamanda demokratik ülkelerde olan hızlı ekonomik büyümenin beklentileri yükselteceği, eşitsizlikleri şiddetlendireceği ve sosyal dokuda siyasi seferberlik ve siyasi katılım taleplerini teşvik eden stresler ve gerginlikler yaratacağını savunmuştur (Huntington, 1991: 69). Schmitter ve Karl, yasal olarak mümkün olsa da tüm vatandaşların, siyasette aktif ve eşit rol alamayacağını belirterek siyasi katılıma kısaca değinmiştir (Schmitter ve Karl, 1991: 83). Kreyenbroek ve Sperl ise siyasi katılımı Kürtler üzerinden açıklayarak, siyasi partilerin kendi dinsel ağları aracılığıyla Kürtlerin desteğini aldığını ve böylelikle Kürt toplumunun aşiret, din ve sınıfsal bölünmelerine dahil olduğunu savunmuşlardır. Onlara göre parlamenter temsil de dahil olmak üzere bu siyasi katılımın yarattığı

iktidar otoriteleri üzerindeki baskılar ve Batı dünyasından insan hakları konusunda yaşanan dış baskılar, Kürt kimliğini reddeden kuralların zayıflamasına ve yıkılmasına yol açmıştır (Kreyenbroek ve Sperl, 1992: 4). Axford'a göre siyasi katılımın tanımı basit olmaktan uzaktır. Siyasi katılımı, insanların kamu politikası oluşturmayı etkilemeye çalıştıkları gönüllü eylemler olarak tanımlamaktadır. Siyasi katılım, bireylerin siyasi süreçte yer aldıkları eylemleri ifade eden bir terimdir. Bu hususta iki temel konu üzerine odaklanmaktadır. Bunlar: bireyler ve siyasi sistem için siyasi katılımın değeri ile katılım ve katılmama nedenleridir. Genel olarak kamu politikalarının oluşturulması, geçişi ve uygulanması sürecinde yer almak, kamu temsilcileri ve yetkilileri tarafından alınan kararları etkilemeyi amaçlayan vatandaşların eylemleriyle ilgilenmek, karar vericilerin henüz kararlaştırılmamış konulara yönelik tutumlarını şekillendirmeye çalışan bir eylem veya bir kararın sonucunda protesto eylemi ile sonuçlanan süreç olarak ifade edilmiştir (Axford, 2002: 83). Romano ve Gurses siyasi katılıma demokratikleşme süreci üzerinden değinmiş, demokratikleşmenin getirisi olan siyasi katılım ve etnik azınlıklar gibi toplumsal grupların hoşuna gitmeyen kategorik eşitsizliklerde siyasi şiddetin azalacağını belirtmişlerdir (Romano ve Gurses, 2014: 176). Araştırma kapsamından bağımsız olarak McDowall siyasi katılımı yaşanan sorunlara Türkiye'de yaşayan Kürtlerin siyasi arenaya dahil olma girişimlerinin engellenmesi üzerinden değinmiştir (McDowall, 2004: 416). Aynı şekilde Eliassi de Kürtlerin yaşadığı dört devletin, Kürtleri kendi politikaları içinde eşit siyasi katılım ve vatandaşlık haklarından dışlamak için farklı siyasi strateji ve politikalar benimsediğini belirterek konuyu tanımlamıştır (Eliassi, 2013: 22). Bruinessen, Danilovich, Salih, Gunter, Stansfield, Dawoody, Ahmed, Yıldız, O'shea, Leezenberg ve Meho gibi Vali de makalesinde siyasi katılıma değinmemiştir.

LaPalombara'ya göre üç çeşit çoğulculuk bulunmaktadır: basit iki partili çoğulculuk, ılımlı çoğulculuk ve aşırı çoğulculuk (LaPalombara, 1966: 137). LaPalombara, çoğulculuğun daha önceleri ülkelerde özgürlüğün doğal sonucu gibi görünse de, daha sonra genellikle eşitsizliğin ve ayrıcalığın uzaması olarak görüldüğünü belirtmiştir (LaPalombara, 1966: 49). Huntington, Mayıs 1989'da Paris'te ve Haziran 1990'da Kopenhag'da toplanan bir İnsani Boyut Konferansı oluşturulduğu ve ikinci toplantıda hukukun üstünlüğünü, demokrasiyi, siyasi çoğulculuğu, özgür ve adil seçimler ile siyasi parti kurma hakkını destekleyen kapsamlı bir belge onaylandığını belirterek çoğulculuğa değinmiştir (Huntington, 1991: 90). Kreyenbroek ve Sperl, Irak'ın Kuveyt ile yaptığı başarısız savaşı sonucunda ülkede demokrasi adına değişimler

yaşanabileceği ve belki de çoğulculuğun da sisteme dahil edilebileceğini dile getirmiştir. Araştırma kapsamı dışında kalsa da Kreyenbroek ve Sperl'in kaynak olarak kullanılan kitabında çoğulculuk kavramına Türkiye'de yaşayan Kürtlerin siyasi süreçlere dahil olabildiği örnek gösterilerek bu sürecin oluşması için demokratikleşme ve çoğulculuğun şart olduğu savunulmuştur (Kreyenbroek ve Sperl, 1992: 5). Aynı şekilde Meho da araştırılan kapsam dışında yer alan Türk siyasi çoğulculuk deneyimi, kolektif hafıza ve isyan geleneğinin bir bileşimi, sol görüşlerden çok güçlü bir şekilde etkilenen yeni Kürt aydınları ve Irak'taki Barzani isyanı sebebiyle Kürt milliyetçiliğinin hızlı ve sancılı yeniden doğuşunun ancak 1950'lerin sonunda gerçekleştiğini savunmuştur (Meho, 1997: 135). Schmitter çoğulculuğun siyasi süreç, gönüllü ve özerk özel grupların çokluğuna dayanmadığını ifade etmiş, temsil tekellerinin, dernek hiyerarşilerinin ve zorunlu üyeliklerin olduğu yerlerde ilgili çıkarların devletle daha yakından bağlantılı olması, kamusal ve özel eylem alanları arasındaki ayrımın çok daha az belirgin olmasının muhtemel olduğunu savunmuştur (Schmitter, 1991: 84).

Salih ise çoğulculuğa Kürtlerin hakları ve Türkiye'nin AB üyelik sürecine atıfta bulunarak değinmiştir. AB anayasasının ilk taslağının ikinci maddesi, AB'nin insan onuruna saygı, özgürlük, demokrasi, eşitlik, hukukun üstünlüğü ve insan haklarına saygı değerleri üzerine kurulduğunu söyleyerek üye devletlerden belirli değerler talep ettiğini ifade etmektedir. Çoğulculuk, hoşgörü, adalet, dayanışma ve ayrımcılık yapmama gibi değerler üye devletler için ortak değerlerdir. Salih'e göre bu durum Kürt sorununa karşı bir ilerleme sunabilir (Salih, 2006: 86). Axford ise çoğulculuğu, çeşitlilik olduğu ya da olması gerektiği inancı olarak tanımlar. Ona göre siyasi çoğulculuk, sosyal, kültürel ve ideolojik biçimlerdeki ve süreçlerdeki çeşitliliği tanırlar ve teşvik eder. Çoğulcu teoriler, grup etkisi için rekabet ile birlikte, sosyal grupların kamu politikası oluşturulmasına katkıda bulunma ve buna erişme üzerindeki etkisini inceler (Axford, 2002: 34). McDowall çoğulculuğu yine Kürtler üzerinden açıklamış ve Kürtlerin liberalleşme umutlarının 1997'de İslami reformcu Cumhurbaşkanı Muhammed Hatemi'nin seçilmesiyle yükseldiğini belirtmiştir. Sosyal ve politik çoğulculuk vizyonu, bölgeye dayatılan boğucu muhafazakar yerel yönetimlerden bir kaçış sunduğu için IKBY'deki seçmenlerin %76'sı Hatemi'yi desteklemiştir (McDowall, 2004: 279). Yine araştırmanın analizinde kullanılan Eliassi'nin yazdığı kaynakta araştırmanın kapsamı dışında değinilen çoğulculuk, Türkiye'deki Kürtlerin, yine buradaki Kürtlerin siyasi taleplerini, çoğulculuğunu ve vatandaşlık haklarını homojenleştiren Türklük kavramlarının ötesinde ilerletmek için ara sıra silahlı mücadeleyi

yaygın siyasi seferberlikle birleştirdiği ifadesine yer vermiştir (Eliassi, 2013: 25). Romano ve Gurses, diğer yarı devletler ve kendi kendini yöneten kuruluşlar gibi, IKBY yetkililerinin de ulusal birliğin görünümünü en üst düzeye çıkarmaya ve ofisin çeşitli kaynaklarının üstünde egemenlik kurmaya çalıştığını savunmuştur. Her ne kadar demokratik ve halkın yanında olmak Kürt milliyetçi söyleminde bir mecaz olsa da, Bağdat'a karşı birleşik bir cephe oluşturmaya ve Kürdistan Bölgesi'nin istikrarını değişken bir bağlamda sürdürmeye yönelik teşvikler, iç çoğulculuğa, çekişmeye ve güç paylaşımına karşı çabaları hafifletmiştir (Romano ve Gurses, 2014: 162). Yıldız, Mesut Barzani ve Celal Talabani'nin Bağdat ile paralel olarak pazarlık yaptığını ve ortak hedeflerinin Bağdat'ın demokrasi, çoğulculuk ve anayasal yönetim vaat eden Irak'ın federe yapısı içinde genişletilmiş özerklik sunması olduğunu belirtmiştir (Yıldız, 2004: 42). O'shea ise siyasi çoğulculuk ve liberal kültürün, kökleri IKBY'de olan tüm iktidarların bir özelliği olarak kabul edildiğini dile getirmiştir (O'shea, 2004: 59). Bruinessen, Stansfield, Danilovich, Ahmed, Dawoody, Gunter, Leezenberg ve Vali çoğulculuğa değinmemiştir.

Kreyenbroek ve Sperl korunma kavramını İran, Irak, Suriye ve Türkiye'nin kabul ettiği uluslararası anlaşmalar üzerinden açıklamıştır. Dört ülke vatandaşlarının soykırım, işkence, diğer zalimane, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele, ceza ve ırk ayrımcılığı gibi insan hakları ihlallerinden korunmasını garanti eden çok sayıda uluslararası belgeye taraf devletlerdir. Bu garantiler, uluslararası insancıl hukukun geçerli olabileceği bağlamlarda bile taraf devletlerin vatandaşlarını korumak için geçerlidir (Kreyenbroek ve Sperl, 1992: 72-73). Bruinessen (1992: 347) ise Kürtlerin aşiretlik dönemlerinden bahsederek, Kürtlerin günlük yaşantılarında herhangi bir korunmanın olmaması sebebiyle dönemin şeyhlerine sığındıkları ve dine yöneldiklerini ifade etmiştir. LaPalombara (1966: 22) korunma kavramına farklı bir şekilde yaklaşarak, partilerin ortaya çıkışının baskın bir elit tarafından kasıtlı olarak engellendiği durumlarda, mantık genellikle ülkenin partilere henüz hazır olmadığı veya güvenlik gibi bazı önemli ulusal sorunların siyasi partilerin gelişiminin bilinçli olarak geciktirilmesini gerektirdiği şeklinde olacağını savunmuştur.

Bir yandan gelişmiş toplumlarda, genel ekonomik refah ve güvenlik seviyeleri ve devlet tarafından evrenselleştirilen ya da toplu pazarlıkta yer alan mevcut refah programları sayesinde pek çok kişi bir zamanlar devletten istedikleri korumaya artık ihtiyaç duymamaktadır (LaPalombara, 1966: 186). Huntington (1991: 28)'a göre siyasi demokrasi, bireyin özgürlüğü ile yakından ilişkilidir. Demokrasiler bireysel hak ve özgürlükleri kötüye kullanabilir ve kullanmış

olabilir. Ona göre iyi düzenlenmiş otoriter bir devlet, vatandaşları için yüksek derecede güvenlik, korunma ve düzen sağlayabilir. Vali (1998: 89) ise sivil toplumun sınırlarının, siyasal iktidarın merkezci işlevlerinin sınırları ve modern devletteki etkinlik aralığını tanımladığından, hükümetin ulusal güvenlik ve korunma arayışında uygun teknikleri kullanması için çok önemli bir alan yarattığını savunmaktadır. Meho (1997: 106), korunma kavramını Kürtler üzerinden ele almış ve Kürtlerin 1991'deki başarısız isyanından sonra Kürtleri korumaya yönelik uluslararası çabaların yeterliliğini araştırmıştır.

Aynı zamanda Kürtler ve Irak hükümeti arasında devam eden çatışma bağlamında koruma ve yardımı iyileştirmenin bazı pratik yollarını ele almıştır. Ahmed (2016: 47) ise kavramı Kürtler üzerinden ele alarak, Kürt yetkililerin yeni doğmakta olan özerk bölgeleri için tanınma, meşruiyet ve uluslararası destek kazanma çabası içinde, Arap hükümetlerinin halklarına yaptığı adaletsizlikleri açıklama fırsatı bulduğunu ve bunların tekrarlanmasını önlemek için uluslararası toplumun korumasına olan büyük ihtiyacın altını çizdiklerini dile getirmiştir. Konu üzerine çalışan yazarlardan Stansfield (2004: 140) de durumu IKBY üzerinden özetleyerek korunmanın bölge valileri aracılığıyla olması gerektiğine dikkat çekmiştir. Yazar, Kürt bölgelerinde valinin başlıca sorumlulukları, tüm kamu hizmetlerini ve kamu mallarının korunmasını içerir demiştir. Saddam dönemi Kürtlere yapılan eşitsizlikler, Irak Kürt bölgesinde oluşturulan uçuşa yasak bölge oluşturulmasıyla sağlanan korunma ve güvenlik, peşmergelerin bölgeyi koruması ve yeni oluşturulan hükümet içinde kimlerin korunmadan mesul olacağı konuları Gunter'in korunmayı açıklama şeklini oluşturmuştur (Gunter, 2011: 141).

Aynı şekilde diğer bir kaynakta BM Güvenlik Konseyi 688 no'lu kararına değinerek Kürtlerin ilk defa resmi ve uluslararası bir arenada korunmasına yönelik karar aldığını belirtmiştir (Gunter, 2008: 14). Dawoody (2006: 483) de 1991 yılındaki Körfez Savaşı sonrasında Kürtlerin özerk bir şekilde ABD koruması altında yaşamaları için yeni fırsatlar sağlandığını ifade etmiştir. Leezenberg (2006: 12) ise 1991 yılından sonra devletin ve kamu güvenliğinin çöküşüyle yerel liderlerin büyük ölçüde halkı korumak için tehlike yarattığını ve vatandaşlara gerçek ya da kendi yarattıkları tehlikelere karşı sundukları korumadan yararlandıklarını belirtmiştir. Irak, Geçici İdare Hukuku (TAL) adı verilen yasal bir metin temelinde federalleşmiştir. Salih de TAL'de belirtilen azınlık haklarının, IKBY'deki demokratik deneyimi güçlendireceğini, azınlık hakları ve koruma konusunda daha yüksek bir standart vereceğini belirtmiştir. Bu hüküm aynı zamanda Bağdat ve diğer bölgeler gibi IKBY bölgesi

dışında yaşayan Kürtler için koruma talep etmeyi de mümkün kılmaktadır (Salih, 2006: 90). Romano ve Gurses (2014: 121), Kürt siyasi partisinin temel amacının Kürt kimliğini yasal ve demokratik koruma kapsamına sokmak olduğunu ve Kürt çocuklarının Kürtçe eğitimine izin verilerek etnik kimliğin korunması da buna dahil olduğunu dile getirmişlerdir.

Schmitter (1994: 70-72) ise demokrasinin gelişinin aynı zamanda özgürlük, büyüme ve eşitlik, güvenlik ve fırsat, verimlilik ve cevap verebilirlik, özerklik ve hesap verebilirlik getirmediğini ve ulusal güvenliği garanti etmediğini savunmuştur. Yazar, güvenlik ikileminin merkezinde sivil-polis ilişkisi gibi çok hassas bir konu yattığını belirtmiş ve bu ilişkilerin kurumsallaşmasıyla insan hakları ve korunmanın kalıcı hale geleceğini ifade etmiştir. Axford (2002: 26)'a göre pek çok toplumda bireylerin korunması, çoğu kez hak temelli siyasal teoriyi yasalara ve kamu politikasına çevirme ya da bazen organize bir siyasete çevrilen hakların dilini siyasal sloganlar olarak kullanma biçimini almıştır. Danilovich (2016: 142), özellikle liberal demokrasilerde, anayasaların iki geniş amacı ve bunu takip eden işlevleri olduğunu belirtmiştir. İlki çoğunluk karar verme yoluyla öz yönetim kurmak, ikincisi bireyleri ve azınlıkları çoğunluk yönetiminin olası suiistimalinden korumaktır. Ona göre temsili demokrasiyi azınlık haklarının korunmasıyla uzlaştırmak, uzun demokratik gelenekleri olan ülkelerde bile başarılması zor bir konudur (Danilovich, 2016: 142). Yıldız (2004: 156), kendi kaderini tayin, temsili bir hükümetin varlığı ve insan haklarının korunması arasında yakın bağlantılar olduğunu savunmuştur. Yazar, kendi kaderini tayin hakkının, şiddet ve baskıdan korunmanın ötesine geçtiğini, siyasi statünün özgürce belirlenmesini, bu statüyü yansıtan ve koruyan açık ve katılımcı kurumların varlığını, ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmayı sürdürme fırsatını ifade ettiğini belirtmiştir.

Huntington (1991: 50), performansı anlatırken meşruiyet ile arasında oluşan ikilemi ele almıştır. Yazara göre meşruiyeti performansa dayandırma çabası, performans ikilemi olarak adlandırılabilir duruma yol açmıştır. Demokrasilerde liderlerin meşruiyeti seçmenlerin beklentilerini ne derece gerçekleştirdiklerine yani performanslarına bağlıdır. Ancak sistem meşruiyeti, seçmenlerin yöneticileri seçim yoluyla belirleme usullerine bağlıdır. Dolayısıyla performansı düşük olan liderler meşruiyetini kaybeder ve bu sebeple sistemin meşruiyetinin de yeniden teyit edilmesi gerekir. Bu da beraberinde performans ikilemini getirir (Huntington, 1991: 50). LaPalombara (1966: 192), performans kavramına siyasi partiler ve seçmenleri üzerinden yaklaşmıştır. Bir parti neredeyse ülke çapında potansiyel bir seçmen kitlesine sahip olduğunda, seçmenlerinin de çoğunluğu siyasetle ilişkisi süresiz olan bireylerden oluştuğunda,

nihai seçim sonucuna karar verebilecek faktörlerin sayısının neredeyse sonsuz ve sonucun genellikle partinin performansından tamamen bağımsız olduğunu belirtmiştir. Schmitter (1991: 85), demokrasilerin diğer hükümet biçimlerine göre ekonomik olarak daha iyi olmasına gerek olmadığını, zamanla ekonomik ve sosyal performansın iyileştirilmesi için çalışılabileceğini belirtmiştir. Yani halkın, demokratik hükümetin performansından memnuniyetinin büyük olmayabileceğini ifade etmiştir. Stansfield (2004: 175) ise performansa yönelik açıklamayı Mesut Barzani'nin IKBY performansı üzerine dile getirdiği sözlerle ifade etmiştir. Bu hususta Barzani, hizmet söz konusu olduğunda IKBY'nin performansının istediklerinden az olduğunu ancak önemli olanın halka iyi hizmet sağlamak için politik güce ve iradeye sahip olmak olduğunu belirtmiştir. Ahmed (2016: 20) de performansı IKBY'deki 2009 yılı seçimlerinde Değişim Hareketi'nin yükselişi, KDP ve KYB'nin durumu üzerinden siyasi partiler bağlamında açıklamıştır. Yıldız (2004: 180) ise performans kavramını IKBY'nin geçici anayasasında yer alan 34 ve 51.madde ile açıklamıştır. Madde 34'e göre IKBY'deki her bölge performansını değerlendirir ve temsilcilerini bölgesel anayasa ve / veya yasada belirtilen yöntemlere göre görevden alabilir. Madde 51'e göre ise Irak Cumhurbaşkanı, Bakanlar Kurulu toplantılarına başkanlık edebilir, konsey ve bakanlıklardan özel performans raporları isteyebilir (Yıldız, 2004: 184). Romano ve Gurses (2014: 114), demokratik kurumların benimsenmesi ile bir ülkenin insan hakları performansındaki gelişmeler arasında sağlam bir ilişki olduğunu gösteren önemli bir araştırma olduğunu ifade etmişlerdir. Konu üzerine çalışan diğer yazarlardan Kreyenbroek ve Sperl, Vali, Bruinessen, Meho, Salih, Danilovich, Axford, Eliassi, Dawoody, McDowall, Gunter, O'shea ve Leezenberg performans kavramına değinmemiştir.

Kalkınmacılık kavramı 2003 öncesi kaynaklarda çok kısıtlı kullanılmıştır. Kavrama tarafları daha geniş modernizasyon süreçleriyle ilişkilendiren kalkınmacı teorilere atıfta bulunarak LaPalombara (1966: 7) değinmiştir. Ayrıca Danilovich (2016: 105), kültürel, sosyal ve kalkınma işlerini takip etmek üzere büyükelçiliklerde ve diplomatik misyonlarda bölge ve valilik ofisleri kurulması gerektiğini, yurtdışındaki IKBY temsilciliklerinin, bu bölgenin kültürel, sosyal ve kalkınma ihtiyaçlarını takip etmek amacıyla idari emirlerle kurulduğunu belirtmiştir. O'shea (2004: 54) ise IKBY'nin petrol ve su kaynakları tam olarak kullanılsa da, IKBY'nin tüm bölgelerinde diğer kalkınma yönlerinde genel bir ihmâl olduğunu, bu nedenle sanayinin az ve gelişmemiş olduğu ve kalkınmanın, bölgedeki diğer devletlerin temel ihtiyaçlarına yönelik olduğunu dile getirmiştir. USAID (2008: 78) ise yayınladığı raporda IKBY bölgesinde turizmin

hala kalkınma aşamasında olduğu ve turizmin ekonomiye daha önemli bir katkı sağlayabilmesi için altyapı, alan restorasyonu ve koruması gibi mevcut sorunların çözülmesi gerektiğini belirtmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR VE YORUM

Araştırma konusu itibariyle Irak Kürt Bölgesel Yönetimi örneği ele alınarak demokratikleşme sürecinde tarihi olayların ve siyasi partilerin, aynı zamanda siyasi partiler içerisindeki figürlerin rolü kapsamlı şekilde araştırılmıştır. Yapılan araştırmada nitel veriler kullanılmış, aynı zamanda verilerin güvenilirliğini arttırmak için Maxqda Nitel Veri Analiz Programı kullanılmıştır.

Demokratikleşme kavramını analiz etmek için demokrasinin beş göstergesi kullanılmış ve kırılma noktası kabul edilen 2003 yılı esas alınarak analiz edilmiştir. Analiz kapsamında, ifade edilen demokrasinin beş göstergesinin 2003 yılı öncesinde ve sonrasında nasıl değişime uğradığı, hangi göstergeye daha çok önem verildiği ve hangi göstergelerin suistimal edildiği araştırılmıştır. Bu hususta, araştırma ikiye ayrılmış ve iki farklı şekilde analiz edilmiştir. Daha sonra iki araştırma karşılaştırılmış ve göstergelerin açıklamalarında kıyaslama yapılmıştır. Aşağıda yer alan maddelerde edinilen bulgular göstergeler kullanılarak açıklanmış ve yorumlanmıştır.

Bu noktada, içerik analizinin esasen kaynaklarda geçen kelime sayısından konuyu nicel olarak açıkladığı, içeriklerin anlamı ve yönü konusunda nitel çıkarımlarda bulunma konusunda bir etkisi olmadığı göz önünde tutulmalıdır. Bu da çalışmanın sınırlılıkları kapsamında değerlendirilmektedir.

4.1. Siyasi Katılım Açısından

Siyasi katılım kavramı demokrasinin yapı taşlarından biri olarak kabul edilse de 2003 yılı öncesi IKBY siyasetinde kavrama yeterince önem verilmemiştir. Araştırma kapsamında ele alınan iki aktör olan tarihsel süreç ve siyasi partiler, siyasi katılımın baltalanmasında da en önemli aktör olmuştur. IKBY'nin oluşturulmasındaki en önemli tarihi olay 1991 yılında gerçekleştirilen Körfez Savaşı olmuş ve durum Kürtlerin lehine çevrilerek isyan başlatılmıştır. Ancak Irak Devleti içerisinde yaşanan iç karışıklıklar, yabancı ülkelerin varlığı, Baas rejiminin hala ciddi bir güce sahip olması ve Kürtlerin yeterli siyasi deneyime sahip olmaması demokratik adımlar atılmasını zorlaştırmıştır.

Henüz kendi ekonomik bağımsızlığına sahip olmayan, bağlı olduğu ülkeden yeterince özerklik kazanamayan ve dış ülkelerin yardımıyla hareket eden özerk bir devlet olan IKBY, o dönemin şartlarında demokrasi yolunda atılacak adımları titizlikle seçmeye çalışmıştır. Demokratik yapıyı oluşturmak için sahip olunması gereken Parlamento 1992 yılında seçimler ile kurulmuştur. Bağımsızlığın ilanından seçimlerin yapıldığı tarihe kadar olan süreçte bölgede halihazırda güçlü olan ailelerin oluşturduğu siyasi partiler, ileriki süreçte de egemenlik ve siyasi gücü elinde tutmak için halkın desteğini almaya çalışmıştır. Barzani ailesi gerek başkaldırıdaki öncülükleri, gerekse de Kürtlerin bağımsızlık sürecindeki askeri başarıları ile halk tarafından saygı duyulan bir aile olmuştur. Diğer taraftan Süleymaniye ve civar bölgelerde güçlü olan Talabani ve yardımcıları bu bölgeden destek almıştır. Irak'taki Kürtlerin 1991 yılında aldığı kısmi bağımsızlık ile 1992 yılında yapılan ilk seçimlerde sadece bu güçlü iki ailenin oluşturduğu siyasi partiler yer almış ve neredeyse oylar eşit olmuştur. Kaynaklarda, bu dönemde gerçekleştirilen seçimlerin hangi koşullarda gerçekleştirildiği, seçimlere hile karışıp karışmadığı, halkın nasıl oy verdiği gibi hususlarda herhangi net bir bilgi yer almamaktadır. Ancak yapılan görüşmeler neticesinde 1992 seçimlerinde herhangi bir hile olmadığı ve sonuçların doğruluğu hususunda genel bir ortak düşünce bulunmaktadır. Bunun sebebi olarak ABD'nin bölgedeki varlığı ve ilk seçimlerde hile olmasının liderlere karşı güvensizlik ile sonuçlanacağına düşünülmesi gösterilmektedir. Seçimlerin 1992 yılından 2005 yılına kadar yapılmaması halkın temel haklarının yoksayıldığını göstermektedir. Aynı zamanda iktidarda bulunan siyasi partilerin monopol güç olduğu ve demokratikleşme adına olumlu herhangi bir gösterge olmadığı görülmektedir.

Araştırma kapsamında yapılan analizde (Tablo 6) siyasi katılıma verilen önemin 2003 yılından önce daha yüksek ve daha verimli olduğu tespit edilmiş, 2003 yılı sonrasında neredeyse yarı yarıya bir düşüş gözlemlenmiştir. Ancak literatür bunun tersi olduğunu göstermektedir. Literatüre göre IKBY'de siyasi katılım, 2003 öncesine göre olumlu yönde gelişim göstermektedir. Analize göre siyasal katılım göstergesinin 2003 yılı öncesi kaynaklarda yüksek sayıda vurgu içermesi dönem siyasetinin gereği olarak yorumlanabilir. Belirtilen dönemde siyasal katılımın neredeyse hiç gerçekleşmemiş olması sebebiyle yayınlanan kaynaklarda bu göstergeye ciddi bir vurgu yapılmıştır. Vurgu sayısında 2003 yılı sonrası itibariyle düşüş olması, siyasal katılım göstergesinin eskiye oranla daha iyi bir seviyeye geldiğini ve diğer göstergelere odaklanıldığını göstermektedir.

Irak genelinde ve IKBY’de siyasi şartların değişmesi ve ÷lkede kurulan yeni dñzen kapsamında 2003 yılı sonrasında siyasi katılım anlamında ciddi reformlar olmuştur. Sürece, bölgede bulunan diğer siyasi partiler katılmış, seçimler tekrar yapılmaya başlanmış ve halk seçimlerde oy kullanılması için teşvik edilmiştir. Bunun sonucunda, demokratikleşme sürecinde ilerlemeler kaydedilmiş ve siyasi katılımın önemi bir kez daha kanıtlanmıştır. Ancak literatür kapsamında bu şekilde veriler ortaya çıkmaktadır. Baas rejiminin 2003 yılında devrilmesi ve Irak’a ABD askerinin girmesi ile IKBY siyasi anlamda rahatlamıştır. Irak Devleti’ndeki siyasi boşluk IKBY’deki siyasi liderler tarafından kendi lehlerine kullanılmaya çalışılmıştır. Uzun süreden sonra yapılan 2005 seçimleri ve sonraki tüm seçimlerde KDP lider parti olarak konumunu sürdürmüştür. Bölgede gücünü halka fazlasıyla hissettiren KDP’nin uzun yıllar boyunca lider parti konumunu koruması ve bu konuda yeterli bilginin olmaması tartışmaya açıktır. Diğer taraftan KYB’nin merkez üssü olan Süleymaniye’de halkın farklı talepleri olması ve KYB’nin bu talepleri karşılayamaması Değişim Hareketi’nin (Goran) 2009 yılından itibaren seçimlerdeki üstünlüğünü açıklamaktadır. Her ne kadar bölge halkı İslami değerlere önem verse de kendilerini liberal olarak tanımlamaktadır. Ancak şeriat kanunlarının üstünlüğüne inanan ve devletin bu yönde yönetilmesi gerektiğini savunan kişi sayısı azımsanmayacak kadar fazladır. Bu sebeple 2005 seçimlerinde İslami partilerin aldığı oylar incelendiğinde, alınan oyların düşüklüğü seçimlerin güvenilirliğinin sorgulanmasına sebebiyet vermektedir.

IKBY’nin bağımsızlığını ilan ettiği tarihten, araştırmanın kapsamında yer alan 2015 yılına kadar gerçekleştirilen hiçbir seçim sonucu ile ilgili detaylı kaynakça ve bilgi yer almaması demokratikleşme sürecinin literatürde anlatıldığı kadar gelişmediğini ortaya koymaktadır. Araştırmanın dönem aralığında bölgede gerçekleştirilmiş seçimlerin hiçbirisi ile ilgili itiraz, yayın veya propaganda bilsine ulaşılamamıştır. Yapılan kişisel görüşmeler sonucunda halkın seçimlere itiraz etmediği, diğer parti liderlerinin iktidar partileri ile kendi arasında görüşerek çözümleme yaptığı ve bu görüşmelerin halkın bilgisi dışında, gizli olarak gerçekleştirildiği bilgisi edinilmiştir.

4.2. Çoğulculuk Açısından

Demokrasinin bir diğer önemli göstergesi olan çoğulculuk, genel anlamıyla siyasi arenada farklı partilerin ve çok sesliliğin olması gerektiğini savunmaktadır. Ancak 2003 öncesi IKBY’de iki parti iktidarının bulunması, sadece diğer partilerle yetinmeyip kendi partilerini de

tek lider hegemonyası altına alması sebebiyle bu göstergeden bir hayli uzak olmuştur. İktidarda bulunan iki partinin, yürütme, yasama, yargı, tüm sivil toplum kuruluşları, medya vb. tüm kurum ve kuruluşları boyundurluğu altına alması çoğulculuk göstergesine aykırı düşmüş ve demokratikleşme sürecinde ikinci bir ikilemi beraberinde getirmiştir.

Bölgede ilk olarak gerçekleştirilen 1992 yılındaki seçimlere damga vuran iki baskın parti olmuştur. Daha sonra adını Irak Kürt Bölgesel Yönetimi olarak değiştirecek olan Irak Kürt Cephesi'ni (IKC) ilk etapta KDP ve KYB kurmuş, daha sonra bu kuruluşa altı başka parti katılım sağlamıştır. Kuruluşa yer almak istemeyen bir dizi İslami grup da hesaplandığında 1992 yılında yapılan seçimlere katılım sağlayacak en az sekiz partinin bulunduğu anlaşılmaktadır. Ancak veriler 1992 seçimlerine sadece altı partinin katıldığını, KDP ve KYB dışında hiçbir partinin parlamentoda koltuk sahibi olmak için yeterli yüzdeye sahip olmadığını göstermektedir. Siyaset ve demokrasi konseptlerine aşına olmayan ve yeni kurulan ülkelerde bu gibi durumlar alışılmadık değildir. Lakin diğer partilerin siyasete katılımını on üç yıl boyunca engellemek demokratikleşme kavramından uzaktır. İlk yapılan seçimlerden sonra iktidar partileri ve liderlerinin monopol güç olması, devletin tüm işleyişini elinde bulundurması ve hesap sorulabilirliğin önünü kapatması çoğulculuk ilkesine ters bir durumdur. Muhalefet partilerinin varlığı iktidar partilerinin aksiyonlarından sorumlu tutulmayı ve halka hesap verilmesini sağlamaktadır. Parlamanetoya giren hiçbir muhalefet partisinin bulunmaması ve bu durumun değişmesi yönünde 2005 yılına kadar adımlar atılmaması demokrasiye tamamen aykırıdır. İki iktidar partisi lideri Barzani ve Talabani sahip oldukları mutlak güç ile sadece siyasi partilerin çoğulculuğunu değil, fikir ve görüşlerin çeşitliliğini de yasaklamıştır.

Tablo 6'da yapılan analize göre çoğulculuk ilkesi 2003 öncesi dönemde daha önemli ve uygulanabilir iken 2003 sonrasında düşüşe geçmiştir. Tablo 6'ya göre %50'lik bir düşüş söz konusudur. Ancak literatür kapsamında yapılan incelemeye göre çoğulculuk ilkesi 2003 sonrasında ivme kazanmış ve daha önemli hale gelmiştir. Siyasi partiler halkın taleplerini dikkate almış ve bu doğrultuda bölge gelişimine yardımcı olmak için çalışmışlardır. Analizde yer alan 2003 öncesi kaynaklarda yer alan vurgunun 2003 sonrasına göre daha yüksek olması dönemin siyasi durumu ve ihtiyaçları olarak ortaya çıkmaktadır. Bölgede çoğulculuk göstergesi 2003 yılı öncesinde tam uygulanmaz ve önemsenmezken, 2003 yılı sonrasında durum değişmiş ve daha demokratik bir ortam oluşturulmuştur. Göstergenin seviyesindeki düşüş, 2003 sonrasında

çoğulculuğun eskiye oranla daha iyi bir konumda olması ve diğer göstergelere odaklanıldığı hakkında bilgi vermektedir.

Halkın talepleri ve değişen dünya düzeni sayesinde 2003 sonrasında iki iktidar partisi de çoğulculuğu tolere ettiklerini beyan etmiş ve değişim sürecine katkıda bulunmaya başlamışlardır. Diğer siyasi partiler sürece dahil edilmiş, parlamentoda çok sesli bir düzen oluşturulmaya çalışılmıştır. İlk olarak 2005 yılında yapılan seçimlerle muhalefet partileri parlamentoda küçük yüzdelliklerle yer almaya başlamıştır. Çoğulculuğa müsaade edilmesinin en büyük nedenlerinden biri bölgede Batı ülkelerinin sempatisini kazanmak ve endişelerini gidermek olmuştur. Yine de 2005 seçimlerinde parlamentodaki 111 koltuğun sadece yedi tanesinin muhalefet partilerinin olması ve bu duruma hiçbir itirazın yapılmaması bölgenin yeteri kadar demokratikleşmediğini göstermektedir. Bu durum 2009 seçimleriyle değişmiş ve koalisyon kuran iki iktidar partisinin toplamda 59 koltuk almasıyla daha adil seçimlerin yapıldığı söylenebilir. Farklı partilerin oluşturduğu koalisyonların da parlamentoda koltuk sahibi olmasıyla 2009 seçimine toplam otuz iki parti katılım sağlamıştır. Değişen siyasi alan ve tarihsel olaylar sayesinde bölgede çok sesli bir siyasi ortam oluşturulmaya başlanmıştır. Yine de KDP'nin baskın parti olması ve gücünü kaybetmeden devam etmesi tartışmaya açık bir konudur. Bölgedeki gücünden dolayı çoğu hamleyi tek başına yapmakta ve muhalefet tarafından yeteri kadar sorumlu tutulamamaktadır. Her ne kadar muhalefet partileri bölge halkının sesi olsa da Değişim Hareketi dışında ciddi bir muhalefet olmayı başaran bir parti bulunmamaktadır. Parti liderleri kendi aralarında görüşerek çoğu problemi çözmekte ve halkın ayaklanacağı durumların önüne geçmektedir.

4.3. Güvenlik olarak Korunma Açısından

Güvenlik olarak korunma göstergesi bir toplumun en temel haklarından olmakla beraber o toplumun demokrasi düzeyini de gösteren en önemli ilkelerdendir. Toplumun korku ve şiddet içinde yaşaması demokrasinin hiçe sayıldığını gösteren bir durumdur. Bu ifadeyi 2003 öncesi IKBY için kullanmak yanlış olmayacaktır. İktidar partilerinin uzun yıllar yaşadığı çekişmeler sonucunda bölgede artan şiddet, iç savaş ve ölümler sebebiyle halk uzun süre refahtan uzak yaşamıştır.

IKBY'deki en büyük eksikliklerden biri anayasa olmuştur. İktidar partilerinin gücü ellerinde bulundurmak için eylemlerlerinden sorumlu tutulmaması halkın refahı ve güvenliğini

tehlikeye atmıştır. Her iki iktidar partisinin de neredeyse tüm üyelerinin peşmergeden oluşması aslında anlaşmazlık durumunda çatışmaya başvurulacağını göstermektedir. Siyasetin tek elden yürütülmesi ve kuvvetler ayrılığı ilkesinin yokluğu birçok sivilin bu süreçte şiddete maruz kalması veya hayatını kaybetmesiyle sonuçlanmıştır. Partiler bu dönemde daha da güçlenirken IKBY güç kaybetmiş ve demokratikleşme sürecinde ciddi problemler ortaya çıkmıştır.

Ülkenin kurulmasının ardındaki asıl neden olan Kürtleri bir araya getirme ve Kürtlüğü sürdürme politikası yerini çekişmeye bırakmış, Kürt liderler hem birbiriyle çatışmış hem de sivil halkın güvenliğini yok saymıştır. Bu dönemde halk tamamen kutuplaşmış ve partili vatandaşlar ortaya çıkmıştır. Bağlı olduğu partiden yardım isteyen halkı bir taraf ödüllendirirken diğer taraf düşmanlık beslemiştir. Bu dönemde PKK sempatanlığıyla bilinen KYB, yapmış olduğu yardımlar ve ülkeye girişlere izin vermesiyle KDP ile olan sorunları had safhaya taşımış, bu durum KDP'nin Irak Hükümeti ile hareket ederek KYB'ye saldırmasına yol açmıştır. Aynı yıl içerisinde KYB'nin İran desteğiyle Süleymaniye'yi almak için saldırıda bulunmasıyla da Kürtler arasında iç savaş dönemi de başlamış, kardeş kardeşe düşman olmuş ve dış etkenler IKBY'nin işlerinde yer almıştır.

Yapılan analizlere göre, korunma ilkesine verilen önemde 2003 sonrasında ciddi bir artış gözlemlenmiştir. Literatür incelemesine göre korunmaya verilen önem 2003 sonrasında artmış, verilerle tutarlılık görülmektedir. Ancak literatür incelemesinde bu derece bir artış gözlemlenmemiş, sadece korunmanın belli alanlarda sağlandığı tespit edilmiştir. Korunma göstergesinin 2003 yılı öncesi kaynaklarda yeteri kadar vurgulanmamasının sebebi dönemin siyasi ve kültürel yapısından kaynaklanmaktadır. Yeni oluşturulan bir devlette öncelik siyasi katılım ve çoğulculuğun sağlanması yönünde olmuştur. Yıllar içerisinde bu göstergelerin daha iyi seviyelere gelmesi ile korunma göstergesi daha da önem kazanmıştır. IKBY'nin 2003 sonrası siyasetinde dış kuvvetler tarafından yönlendirilmesi ve ülke refahını yeteri ölçüde sağlayamayışı bu göstergenin önem kazanmasına neden olmuştur.

Halkın, 2003 yılı sonrasında bölgedeki dış etkenlerden korunmasına karşı güvensizliği bulunmamaktadır. Ancak bölgede varlığını sürdüren güçlü iktidar partilerinin bulunması, açık bir şekilde dile getirilmese de halkı rahatsız etmektedir. İktidar partilerine yakın olarak haksız şekilde sağlanan mevkiiler, bu kişilerin gücü ve yaptıklarından sorumlu tutulmaması hem demokrasiye aykırı hem de halkın huzursuzluğu demektir. İşlerin, partilere yakın kişileri tanımakla çözüleceğini bilmek bile yeterli bir demokratik alanın sağlanmadığının göstergesidir.

Her ne kadar iktidar parti liderleri ve milletvekilleri 2003 yılı sonrasında kuvvetler ayrılığını desteklediklerini beyan etseler de bu süreçte ciddi adımlar atılamamıştır. Eskiye oranla gücü artan muhalefet partilerinin ortaya çıkması ve halkın taleplerinin değişmesi ile iktidar partilerinin liderleri çekişmeyi bırakarak en azından huzurlu ve şiddetsiz bir ortamın varlığını sağlamışlardır. Ancak 2003 sonrası dönemde de kuvvetler ayrılığı ilkesinin uygulanamaması, güçlü bir muhalefetin bulunmaması, gücün hala tekelden kullanılması gibi durumlar güvenliğin tam olarak sağlanmadığını göstermektedir. Batılı ülkelerin talep ve baskılarını karşılamak için güvenli bir ortam sağlanılmaya çalışılmıştır. Böylece 2003 öncesi iç savaş ve sivillerin öldürülmesi durumu son bulmuş, siyasetin gücü kullanılarak olaylar çözüme kavuşturulmaya başlanmıştır.

4.4. Performans Açısından

Performans göstergesi kelime anlamı olarak siyasi politbüro'nun rolü olarak anlaşılabilir. Aslında ifade edilmek istenilen siyasi partilerin oynadıkları rollerdir. Dönemin siyasi parti liderleri, partilerinden bağımsız şekilde kişisel çıkarlarına göre hareket ettikleri için IKBY açısından düşünüldüğünde ilk ifadenin tersini söylemek pek de yanlış olmayacaktır. İktidar partilerinin uyguladığı politikalar ve sömürgeci siyaset sebebiyle IKBY, siyasi performans açısından ciddi anlamda geride kalmıştır. Her ne kadar muhalefet partileri durumu onaylamasalar da, siyaset içerisinde kapsamlı rolleri bulunmadığı için müdahale etmemişlerdir. Ancak yeni kurulan bir devletin performansını nasıl geliştireceği konusunda bilgi sahibi olunmaması kavramına tüm partiler katılmaktadır.

Yeni kurulan bir devlet olarak bölgede varlığını sürdürmeye çalışan IKBY'nin henüz kendi ekonomisine sahip olmaması, Irak Hükümeti'nden tam bağımsız olmayışı ve dış güçlere ihtiyaç duyması sebebiyle halk uzun süre yoksulluk içinde yaşamak zorunda kalmıştır. İş gücünün sağlanmamış olması ve yoksulluk dönemin erkeklerini muvazzaf peşmerge olmaya zorlamıştır. Peşmerge olabilmek için herhangi bir iktidar partisine yakın olmak yeterli sayılmaktadır. Ancak bu dönemde peşmergelik yapamayacak olan ve kamu personeli olmak isteyen vatandaşların her iki partiden onay alması gerekliliği iş bulmayı daha da zorlaştırmıştır. KDP ve KYB'nin 1996 sonlarına kadar düşman şekilde hareket etmesi, kendi menfaatlerini halkın menfaatlerinin üstünde tutması, yolsuzluk ve yaptıklarından sorumlu tutulmayı demokrasi'nin performans göstergesine oldukça aykırıdır. Halkın bu dönemlerde asıl istediği

düzenli gelir, devletin kuruluşu ve bağımsızlık olduğu için iktidar partilerinin performansları göz ardı edilmiştir. Yine de halk, partilerin gücün tadını çıkardığı, yolsuzluğun had safhada olduğu ve memuriyet kavramının sadece kendi çevrelerine uygulandığının farkında olmuştur.

Düşmanlığın kendilerinden çok şey götürdüğünü fark eden partiler daha sonra uzlaşp BM'den Petrol-Gıda Programı kapsamında yüklü bir miktarda ödeme alsalar da süreç değişmemiş, halk yoksul ve işsiz kalmaya devam etmiştir.

Tablo 6'da yapılan analiz doğrultusunda performans göstergesinde 2003 sonrasında bir düşüş gözlemlenmiştir. Ancak literatür incelemesinde düşüşten ziyade durumun sabit kaldığı, gelişim göstermediği ortaya çıkmıştır. Yapılan analiz ile literatür araştırması örtüşmemektedir. Analize göre performans göstergesi diğer göstergelere göre geri planda kalmaktadır. Bunun sebebi ise IKBY'nin kuruluş aşamasında siyasal katılım, çoğulculuk ve korunma göstergelerini esas almalarıdır. Bu üç göstergenin daha iyi bir seviyeye taşınması ile performans ve kalkınmacılığın ileriki dönemlerde önemi artacak ve bu göstergeler üzerinde çalışılacağı öngörülmektedir.

Her ne kadar bölgeye siyasi performansın artırılması ve geliştirilmesi için 2003 yılından sonra etkin şirketler getirilse de, performansın kalitesinde ciddi bir yükseliş gözlenmemiştir. Siyasi partilerin 2003 sonrası dönemde de kendi çıkarlarına göre hareket etmek istemesi, halka ve parlamentoya hesap vermek istemeyişi ve iktidarın mutlak sahibi olmak istemelerinden dolayı performansın iyileşmesini destekler gibi görünseler de herhangi bir aksiyon göstermemişlerdir.

Yapılan seçimlerle muhalefet partilerinin parlamentoda yer alması, iktidar partilerinin bir nebze yaptıklarından sorumlu tutulması ve hesap vermesini sağlamıştır. Özellikle 2009 yılında gerçekleştirilen seçimlerde hükümeti kurma sürecinde yer almak istemeyen bazı muhalefet partileri bunun sebebini iktidarın halkın ihtiyaçlarına cevap vermesini sağlamak olarak açıklamıştır. Irak Hükümeti'nin 2003 yılı itibarıyla yeniden kurulması IKBY'nin daha güçlü bir konuma sahip olmasını sağlamış, ülkenin baştan inşası için bölgeye birçok yabancı firmanın istihdam getirmesiyle sonuçlanmıştır. Her ne kadar istihdam olanakları artsa da iktidar partileri hala kendi menfaatleri doğrultusunda hareket etmiş ve yolsuzluk devam etmiştir. Her ne kadar seçimlerin güvenilirliği tartışılabilir olsa da demokrasi bağlamında gelişen tek performans özelliğinin zamanında gerçekleştirilen seçimler olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Performansın gelişmesi için gerçek ve uygulanabilir bir anayasa ile güçlü bir muhalefetin bulunması gerekmektedir.

4.5. Kalkınmacılık Açısından

Bir ülkenin demokrasi seviyesi ile kalkınmışlık ve refah düzeyi doğru orantılıdır. Kalkınmışlık düzeyini etkileyen birçok faktör olsa da, kurulum aşamasında olan bir devlet için süreci siyasi partilerin yönlendirdiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Yapılan araştırma bu ifadeyi doğrulamaktadır. Siyasi partiler, 2003 öncesi dönemde İKBY’de tüm gücü elinde bulundurmuş ve partili vatandaşlar ortaya çıkarmıştır. İktidarı paylaşan her iki parti kendi bölgelerinde destekçilerini kazanmış ve Kürtlük adı altında çatışmalar başlamıştır. Halk bağlı olduğu siyasi partinin görüşünü doğru ya da yanlış fark etmeksizin desteklemiştir. Bu sebeple 1993-1998 yılları arasında iç savaş ve kargaşa dönemi yaşanmış ancak 1998 yılında Washington Anlaşması’nın imzalanmasıyla her iki taraf da uyumun gerekli olduğunu anlamıştır.

Her ne kadar iktidar partileri barış ve uyumun gerekliliğini görse de bu yönde atılan tek adım iç savaş ve karışıklığı bitirmek olmuştur. Ülkenin kalkınması için gerekli olan ekonomik ortam ve güvenlik sağlanamamıştır. Özellikle ülkeye BM tarafından gönderilen yüklü miktarda yardımın hangi alanlarda kullanıldığı hususunda tam bilgiye ulaşamamıştır. Kalkınmışlığın sağlanabilmesi adına gerçekleştirilmesi gereken seçimler, 2005 yılına kadar yapılmamıştır. İktidar partilerinin yandaşlarına sağladıkları görüldükçe halk, partileri doğru-yanlış demeden desteklemiş ve yaptıklarından sorumlu tutmamıştır. Bölgede fazlasıyla güçlü olan parti kurucusu aileler halk tarafından ayaklanma, sorgulanma gibi kavramlara müsaade etmemiştir. Bölgedeki iktidar partileri, kendi güvenliklerini önceliklendirmiş ve monopol güç olmuştur.

Yapılan analizde kalkınmacılık göstergesinin diğer göstergelere göre her iki dönemde de düşük olduğu gözlemlenmiş, ancak 2003 sonrasında eskiye oranla çok daha iyi bir rakama ulaşıldığı gözlemlenmiştir. Literatür araştırması, yapılan analizi onaylamaktadır. Literatür araştırmasına göre 2003 yılı öncesine ait kalkınmacılık göstergelerinin yetersiz olduğu ancak 2003 yılı sonrasında ivme kazandığı görülmektedir. İKBY’de 2003 öncesi dönemde kalkınmacılık geri plana atılmış ve asıl hedef siyasal katılım, çoğulculuk ve korunma gibi demokrasinin olmazsa olmaz göstergelerinin sağlanması yönünde olmuştur. Bu göstergelerin ilk yıllara oranla daha stabil hale gelmesi ve halkın istekleri doğrultusunda kalkınmacılık ivme kazanmıştır.

IKBY’de 2005 seçimlerine kadar geçerli olan iki partili yönetim devam etmiş ancak bu tarih itibariyle diğer muhalefet partileri siyasi alanda güç kazanmaya ve halkı bilinçlendirmeye başlamıştır. Yapılan seçimlerden itibaren IKBY’de demokratik bir kültür oluşmaya başlamış, halk daha bilinçli ve duyarlı olmuştur. Ancak, elbette yeni oluşturulmaya çalışılan bir devlette geleneklerine sıkı sıkıya bağlı olan bir milletin demokrasiye geçiş süreci yavaş olmaktadır. Deneme-yanılma yoluyla halk bu süreci nasıl yönetmesi gerektiğini ve siyasete nasıl yön verebileceklerini öğrenecektir. Muhalefet partileri, 2005 sonrası dönemde demokratik olmayan tüm yapıları eleştirmiş, halkın bu konuda bilinçlenmesi için elinden geleni yapmış ve demokratik olmayan süreç ve engellerin ortadan kalkması için çaba sarf etmiştir. İktidar partileri de aynı şekilde kendi aralarındaki çekişmeyi bir kenara bırakarak demokratikleşme sürecinde kalkınmak için yeni adımlar atmışlardır.

Her ne kadar kalkınmanın iyi yönde evrildiği görülse de siyasi katılım düzeyinin gerçekliği, iktidar ve muhalefet partilerinin kendi içlerindeki görüşmeleri, seçimlerin güvenilirliği, sonuçlara herhangi bir itirazın olmaması ve buna dair herhangi bir kaydın bulunmaması, iktidar partilerinin hala bölgedeki mutlak güç olması, halkın sessiz kalması gibi durumlar tam kalkınmaya uzun bir yol olduğunu ortaya koymaktadır. Bölge halkı işsizlik, yoksulluk, yolsuzluk ve sömürünün olduğunu farkında olsa da herhangi bir ayaklanma ya da protesto eylemine girmemiştir. Bunun sebebi iktidarda rol alan ailelerin uzun yıllar boyunca gücü elinde tutması ve bu tarz eylemlere anlık müdahale etmesidir. Muhalefet partileri, iktidar partilerini aksiyonlarından sorumlu tutsa da bölgedeki tüm siyasi elitler birbiriyle bir anlaşma içerisinde. Ciddi eleştiriler söz konusu değildir. Seçim sonuçları ile ilgili itirazlar sadece halk değil partiler tarafından da yapılmamaktadır. Tüm bu durumların varlığı kalkınmışlığın ne düzeyde geliştiğini ve bölgedeki varlığının nasıl olduğunu göstermektedir. Bu sebeple kavramın gelişme düzeyi de tartışmaya açıktır. Yine de demokrasi kavramına aşina olmayan ve yeni yeni uygulanmaya başlayan bir devlet için 1992 yılından bu yana ciddi değişimlerin gerçekleştiği, ekonomik anlamda eskiye kıyasla yüksek oranda artış olduğu ve halkın daha fazla bilinçlendiği aşikardır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. Sonuçlar

Bu araştırmada, siyasi partilerin demokrasiye geçiş sürecini hem iyileştirebileceği hem de engellenebileceği, Irak Kürt Bölgesel Yönetimi içerisindeki iktidar ve ana muhalefet partileri üzerinden kanıtlanmaya çalışılmıştır. Demokratik siyasette ve demokratikleşme sürecinde, siyasi partilerin hükümeti kurmada oynadıkları rolü anlamak için William E. Hudson'ın beş maddelik demokrasi göstergeleri kullanılmıştır. Her ne kadar nitel veriler kullanılsa da araştırmanın güvenilirliğini arttırmak ve nicel olarak kavramlara verilen değeri ölçmek için Maxqda Nitel Veri Analiz Programı kullanılmıştır. Yapılan araştırmalar neticesinde IKBY'nin sosyo-ekonomik eğilimleri göz önüne alındığında 2003 yılı öncesinde IKBY'deki siyasi partilerin zayıfladığı ve demokratikleşme sürecini baltaladığı görülmektedir. Ancak 2003 yılı sonrasında, siyasi partilerin ve tarihsel sürecin demokratikleşme sürecine katkıları bulunduğu gözlemlenmiştir.

Literatür araştırmasına göre beş maddelik demokrasi göstergelerinin tamamının 2003 yılı öncesinde yetersiz kaldığı gözlemlenmiştir. Bölgede yeni oluşturulan devletin siyaset ve demokrasi kavramlarına aşına olmaması demokrasi göstergelerinin uygulanamamasını açıklamaktadır. Tarihsel süreçte yaşanan olaylar ve iktidar partilerinin monopol gücü, göstergelerin uygulanamamasındaki başlıca faktörler olmuştur. Araştırma döneminin başlangıç yılı olan 1991 yılından kırılma dönemi olarak kabul edilen 2003 yılına kadar bölgede dış güçlerin varlığı, ana hükümetten tam bağımsız davranılamaması, ekonomik bağımsızlığın sağlanamamış olması, dönem şartlarında halkın zorluklarla karşılaşması başlıca sorunları oluşturmuştur. Bölgede yaşanan diğer sorunların başında iç savaş ve iktidar partileri arasındaki çekişmeler olmuş, bu durumda en büyük zararı yine halk görmüştür.

Yapılan nitel analiz doğrultusunda elde edilen veriler ile literatür araştırmasında kullanılan bilgilerin üç göstergede çelişkili olduğu görülmüştür. İncelenen dönemlere ait kitap, makale, seçim sonuçları gibi veriler doğrultusunda bu çelişki gözler önüne serilmektedir. Analiz araştırmasında kullanılan 2003 yılı öncesine ait kaynaklarda siyasi katılım, çoğulculuk ve korunma göstergesi ön plana çıkarken, 2003 yılı sonrasında ait kaynaklarda sıralama korunma, çoğulculuk, siyasi katılım şeklinde olmuş, ancak veriler doğrultusunda korunma göstergesi ciddi

bir ivme kazanırken diğer göstergelerin düşüşe geçtiği gözlemlenmiştir. Kullanılan kaynaklar, bölgenin dönem ihtiyaçlarına göre inceleme alanları belirlese de literatüre göre bütün göstergelerde 2003 yılı sonrasında ilerleme gözlemlenmiştir. Bu bilgiden yola çıkarak belli gösterge analizlerinde yaşanan düşüşlerin nedeni, baz alınan yıldan sonra yaşanan gelişmeler sebebiyle konulara daha az değinilmiş olması olarak açıklanabilir. Demokrasinin yapı taşları olan siyasal katılım, çoğulculuk ve korunma göstergeleri 2003 öncesine göre daha iyi bir konuma geldikten sonra halkın istek ve ihtiyaçları doğrultusunda performans ve kalkınmacılığa daha çok önem verileceği öngörülmektedir. Maxqda analiz verileri, araştırma için nicel veriler sunmuş, araştırmanın nitel boyutu, içeriklerin anlamı ve yönü konusunda çıkarımlarda bulunmada bir etkisi olmadığı görülmüştür.

Irak devleti içerisinde yaşayan Kürtlerin uzun yıllar süren bağımsızlık arayışı ve devlet kurma çabası 1991 yılında gerçekleştirilen Körfez Savaşı sayesinde olumlu yönde sonuçlanmış, ABD desteği ile Irak'ın kuzeyinde Irak Kürt Bölgesel Yönetimi kurulmuştur. Kürtlerin bağımsızlık kazanması ve Kürtlüğün sürdürülmesi fikriyle oluşturulan devlet ilk seçimlerini 1992 yılında gerçekleştirmiş ve ikili kabine sistemiyle uzun süre iktidar sürdürülmüştür. Yapılan görüşmeler neticesinde bölgede yapılan ilk seçimlerde herhangi bir usülsüzlüğün olmadığı görüşü ortaktır. Bunun başlıca sebeplerinden biri ABD'nin bölge bağımsızlığını sağlaması için ülkede bulunması ve partilerin halkın güvenini almak istemesi olmuştur. Seçimlerde yaşanacak herhangi bir problem yaşanmaması Baas rejiminin itiraz ederek bölgenin kendi kendine yönetilemeyeceğini beyan etmesini engellemek açısından önemlidir. Ancak literatürde seçimlerin güvenilirliğine dair herhangi bir bilgi bulunmamıştır.

Güçlü bir muhalefetin bulunmaması, yeni kurulmuş bir devlet oluşu ve devlet kuruluşunda önemli bir rol oynayan ailelerden oluşan partilerin başa geçmesi sebebiyle parti liderleri aksiyonların sorumlu tutulmamıştır. Bu süreçte demokrasi yönünde ilerleme değil kişisel çıkarlar ön planda tutulmuş ve bu yönde adımlar atılmıştır. Liderler arasında yaşanan sorunlar ve ekonominin iyi olmaması sebebiyle en büyük zararı halk görmüştür. Gerek devletin yeni oluşturulması, gerek ekonomik yetersizlik, gerekse de politik tecrübesizlik sebebiyle IKBY siyaseti 1991-2003 yılları arasında demokrasiden uzak bir çizgide ilerlemiştir. İlk yapılan seçimlerden sonra 2005 yılına kadar aynı iktidar ile devam edilen süreçte iktidar partileri mutlak güç sahibi olmuş ve ülkeyi kendi menfaatleri doğrultusunda yönetmiştir. Bu süreçte halk yoksulluk ve işsizlik ile karşı karşıya gelmiş, partilere yakın olan kişilerin mevki sahibi

olundugunu gören halk partili vatandaş kavramıyla hareket etmiştir. Belirtilen süreçte doğruyanlı, iyi-kötü demeden verilen kararlara halk ses çıkarmamış ve bağlı oldukları parti liderlerini desteklemeye devam etmiştir. Seçimlerin ilk olarak 1992 yılında gerçekleşmesi ve sonraki on üç yılda tekrarlanmaması sebebiyle demokrasinin çoğulculuk göstergesi de yok sayılmıştır. Verilere göre gerçekleştirilen 1992 yılı seçimlerinde iki iktidar partisi dışında seçimde yer alan dört parti ve bağımsız adaylar bulunmaktadır. Ancak bu partilerden hiçbiri yeterli oy alamadığı için parlamentoda koltuk sahibi olamamıştır. Bu sebeple iktidar partileri karşısında partilerin aksiyonlarından kendilerini sorumlu tutacak ve hesap soracak herhangi bir muhalefet partisi olmamıştır.

Araştırmada belirtildiği üzere 1992-2003 yılları arasında siyasi partilerin, dağdan yönetim siyasetini şehir siyasetine dönüştürme çabalarından dolayı demokratikleşme sürecini zayıflattığı ve geçiş sürecini engellediği görülmektedir. Bu dönemin temel ayırt edici özellikleri olan dış tehditler, komşu ülkelerin içişlerine nüfuz etme çabaları, iç düzensizlikler, iç savaş, ekonomik yaptırımlar, tek parti kuralı, iki başlı yönetim, iç istikrarsızlık ve düzensizlik sebebiyle siyasi partiler demokratikleşme sürecinde başarısız olmuştur.

Baas rejiminin 2003 yılında devrilmesi ve bölge idaresinin tamamen Kürt siyasi liderlerine kalmasıyla değişim yaşanmaya başlamıştır. Bölgede düzeni oluşturmak için yer alan ABD gözetiminde yeni demokratik düzen oluşturulmaya çalışılmıştır. On üç yıl sonra ilk kez gerçekleştirilen 2005 seçimleriyle az sayıda olsa da ilk kez muhalefet partilerinden vekiller parlamentoya girmiştir. Sonraki süreçlerde muhalefetin iktidar üzerinde az da olsa baskı kurmasıyla yenilikler yapılmaya başlanmıştır. Özellikle iktidar partilerinin arasındaki çekişmenin bitmesi ile iç savaş sona ermiş ve sivillerin güvenliğine karşı tehdit ortadan kalkmıştır. Böylece demokrasinin korunma göstergesi hususunda gelişim sağlanmış, halk refah içinde yaşamaya başlamıştır. Yine performans açısından değerlendirildiğinde IKBY içerisindeki siyasi partiler 2003 yılı öncesine göre gelişse de kendi menfaatleri doğrultusunda hareket etme özelliği devam ettiği için bu göstergede ciddi bir değişiklik söz konusu olmamıştır. Partililer eskiden gelen gelenekleri devam ettirmiş, aksiyonlarından sorumlu tutulmamış, yolsuzluk meselesi çözülememiş ve halk bu duruma göz yummuştur.

Demokrasinin ilk dört göstergesinin birleşimi olarak kabul edilen kalkınmacılık göstergesi ise 2003 yılı öncesine göre daha iyi konuma gelmiştir. Yine de siyasi katılımın özelliği olarak kabul edilen itiraz ve protesto hakkı, çoğulculuğun özelliği olan hesap

sorulabilirlik ve aksiyonlardan sorumlu tutulma, korunmanın özelliği olan kuvvetler ayrılığı ilkesinin sağlanması ve bunların izlenerek performansın belirlenmesinde eksiklikler bulunmaktadır. Ayrıca yapılan seçimlerin sonuçlarının analizi veya herhangi bir itiraz verisine ulaşılmaması seçimlerin güvenilirliğini tartışmaya açık bir duruma sokmaktadır. Tüm bu hususlardan dolayı IKBY 2003 yılı sonrası süreçte de tam demokratik olamamış ancak süreçte iyileşme yolunda adımlar atmıştır.

Siyasi partilerin demokratikleşme sürecine katkıları 2003 sonrası yıllarda belirtilmiştir. ABD'nin bölgedeki varlığı, dış tehditlerin kontrol altına alınması, ambargonun kalkması, ekonomide patlama yaşanması, barış anlaşmasının yapılması ve bu anlaşmanın iç istikrarı sağlaması, parlamnetonun tekrar açılması ve 2005, 2009 ve 2013 yıllarında tutarlı seçimlerin yapılması sayesinde siyasi partiler bu sürece önemli ölçüde katkı sağlamıştır. İkili yönetim biraraya gelmiş, IKBY'nin siyasi haritasını belirlemek üzere yeni partiler ortaya çıkmıştır. Böylece gerçek anlamda bir değişim yaşanmıştır. Yapılan 2005 ve 2009 seçimlerinde de ittifak kurarak parlamentoda çoğunluğu alan KDP ve KYB, 2013 yılından itibaren ittifakı sonlandırmış ve seçimlere ayrı ayrı dahil olmuştur. Asıl değişimin etkileri ise 2013 yılında en güçlü iki partiden biri olan KYB'nin Değişim Hareketi partisine karşı daha düşük oy alıp daha az koltuk sayısı ile parlamentoya girmesiyle yaşanmıştır. Muhalefet partileri artık parlamentoda yer almaya ve iktidar partisini aksiyonlarından sorumlu tutmaya başlamıştır.

Yine demokrasinin gelişmesi adına anayasa taslağı bu yıllarda hazırlanmaya başlamıştır. Bir anayasanın varlığı parti liderlerinin monopol güç olmasını engelleyecek ve her şey kanunlara göre ilerleyecektir. Bu süreçte de birçok parti üyesi yer almıştır. Bazı parti üyeleri özellikle iktidarın kuruluşunda yer almak istemeyip muhalefet olarak kalmayı tercih etmiştir. Bunun sebebini de iktidarın aksiyonlarını denetlemek olduğunu dile getirmiştir. Demokrasi yolunda ilerlemeler bölgeye uluslararası danışman şirketlerin getirilmesiyle devam etmiş, eksik yönlerin belirlenmesi ve düzeltilmesi yolunda adımlar atılmıştır. Halk seçimlerde daha aktif bir şekilde yer almaya başlamış, partiler de programlarını bu hususta düzenlemeye gayret etmişlerdir. İç savaşın sona ermesiyle güvenli ve huzurlu bir ortam sağlanmaya çalışılmıştır.

Her ne kadar demokrasi yolunda ilerlemeler kaydedilse de bölgenin tam demokrasiye sahip olması için gerçekleşmesi gereken birçok husus bulunmaktadır. Bütün süreçler tam ve bağımsız değildir. Siyasi katılım açısından incelendiğinde halk sadece seçimlere katılmakta, siyasi katılımın diğer maddelerini uygulayamamaktadır. Aynı şekilde uzun yıllardır bölgede tek

partinin liderliği seçimlerin güvenilirliğini sorgulatmıştır. Hala bir anayasanın bulunmaması ve kuvvetler ayrılığı ilkesinin uygulanabilirliği tartışmalıdır.

Demokrasinin inşası ve hükümet şeklinin oluşturulmasında siyasi partilerin rolünün incelenmesinin bir diğer sebebi de yönetici ile yönetilen, hükümet ile halk ve devlet ile sivil toplum arasındaki arabulucu olmalarıdır. Üçüncü bölümdeki araştırma sonucunda siyasi partilerin rolünün üç temel faktöre bağlı olduğu söylenebilir. Bunların ilki partinin doğası, ikincisi partinin içinde bulunduğu sosyo-ekonomik ve politik bağlam ve üçüncü faktör olarak da dış faktörler ve demokratik geçiş/demokratikleşme düzeyi olarak sıralanabilir. Siyasi partilerin kendi örgütlenmelerinde demokratik olma ve demokratikleşme arzusunun bulunmaması, buldukları sosyo-politik bağlamda demokrasinin uygulanabilir olmaması ve demokratikleşme sürecine dış destek ile yardımın olmaması gibi durumların varlığı sebebiyle 2003 öncesi İKBY’de demokratikleşmeye katkı sağlanamamıştır. Belirtilen üç durumun yokluğu göz önünde bulundurulduğunda siyasi partilerin demokratikleşme sürecini baltalama eğiliminde olduğu 2003 yılı öncesi dönemde görülmektedir. Ancak demokratikleşme sürecine önemli ölçüde katkıda bulunabilecekleri yukarıda sayılan üç durumun varlığıyla mümkündür. Buna 2003 sonrası dönem örnek olarak gösterilebilir.

Demokrasi göstergeleri araştırmaları sonucunda hem iktidar hem de muhalefet partilerinin geçiş dönemini ileriye taşımak için hayati önem taşıdığı görülmektedir. Ayrıca son yirmi beş yılda, siyasi partilerin hükümet inşası ve İKBY’yi oluşturma sürecindeki en önemli aktörler oldukları araştırma neticesinde ortaya konmuştur.

5.2. Öneriler

Bir topluluğun tarihi ve siyasi partileri, bulunulan ülkenin şartları da göz önüne alındığında, politik sistemini belirlemede her zaman en önemli aktörler olmuşlardır. Araştırma konusu kapsamında ele alınan iki önemli aktör olan tarih ve siyasi partilerin dışında diğer aktörlerin araştırılması yapılan çalışmayı daha da zenginleştirecektir. Araştırmanın konusu kapsamında ele alınan demokrasi göstergeleri daha da derinleştirilerek kuramlar açısından incelenebilir ve yeni çalışma konuları üretilebilir.

Bu çalışmanın konusu itibari ile araştırmada ele alınan ve varlığını özerk bir devlet olarak yürüten Irak Kürt Bölgesel Yönetimi örneğine dayanarak Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler bölümünde araştırmalar yapan lisans ve lisansüstü öğrencileri için bir örnek oluşturulmuştur. Gelişmekte olan ülkelerin siyasi süreçleri ve siyasi partilerin demokratikleşmedeki rollerinin araştırılmasında temel oluşturabilecek bir çalışma yapılmıştır.

Çalışmada yer alan örnek Siyaset Bilimi alanında Orta Doğu Siyaseti üzerinde çalışan akademisyenler tarafından da kullanılıp geliştirilerek bir bilgi ve öneri kitapçığı oluşturulabilir.

Bu çalışma, aynı zamanda gelişmekte olan ve varlığını tam bağımsız şekilde yürüten ülkelerde de benzer durumların yaşanabileceği göz önüne alındığında siyasi danışmanlara yol gösterici bir araştırma olmuştur.

Yapılan araştırmanın, sınırlı kaynakların bulunduğu ve daha önce incelenmemiş bir konuya odaklanması nedeniyle akademik yazına özgün bir katkı sağladığı değerlendirilmektedir.

Ek olarak, sonraki çalışmalarda IKBY bölgesinde yer alan siyasi parti liderlerinin demokratikleşme sürecini nasıl ve ne ölçüde yönlendirdikleri, atılan adımlar neticesinde yaşanan olumlu/olumsuz durumlar, bölgenin demokratikleşmesi için yapılması gerekenler ve ekonominin bağımsızlaştırılması hususunda yeni araştırmalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Ahmed, M. M. (2016). *Iraqi Kurds and nation-building*. Springer.
- Axford, B., & Huggins, R. (2002). *Politics: An introduction*. Psychology Press.
- Aydın, M., Özcan, N. A., & Kaptanoğlu, N. (2007). *Riskler ve fırsatlar kavşağında Irak'ın geleceği ve Türkiye*.
- Bauböck, R. (2006). *Migration and citizenship: Legal status, rights and political participation*. Leiden University Press.
- Bellamy, R. (1999). *Liberalism and pluralism: Towards a politics of compromise*. Routledge.
- Berg-Schlosser, D. (2007). *Democratization: The state of the art*. Barbara Budrich.
- Birch, A. H. (2002). *Concepts and theories of modern democracy*. Routledge.
- Booth, J. A. (1979). *Political participation in Latin America*.
- Briggs, J. (2017). *Young people and political participation: Teen players*. London: Palgrave Macmillan.
- Bruinessen, M. V. (1992). *Agha, Shaikh, and state: The social and political structures of Kurdistan*.
- Burnell, P., Randall, V., & Rakner, L. (2011). *Politics in the developing world*. Oxford University Press.
- Caspersen, N. (2012). *Unrecognized states: The struggle for sovereignty in the modern international system*. Cambridge: Polity Press.
- Chambers, S. A., & Carver, T. (2008). *William E. Connolly: Democracy, pluralism and political theory*. Routledge.
- Dahl, R. A. (1983). *Dilemmas of pluralist democracy: Autonomy vs. Control*. Yale University Press.
- Dahlgren, P. (2013). *The political web: Media, participation and alternative democracy*. Springer.
- Danilovich, A. (2016). *Iraqi federalism and the Kurds: Learning to live together*. Routledge.
- Dawoody, A. (2006). The Kurdish quest for autonomy and Iraq's statehood. *Journal of Asian and African Studies*, 41(5-6), 483-505. doi:10.1177/0021909606067405
- Dodd, C. H. (1972). *Political Development*. London: MacMillan.
- Easterly, W. (2009). The Ideology of Development. *Foreign Policy*. Retrieved from <https://foreignpolicy.com/2009/10/13/the-ideology-of-development/>
- Eckstein, H. (1971). *The evaluation of political performance: Problems and dimensions*. Sage Publications (CA).
- Eliassi, B. (2013). Kurdish identities and political struggle in the Middle East. *Contesting Kurdish Identities in Sweden*, 21-36. doi:10.1057/9781137282088_2

- Fels, E., Kremer, J., & Kronenberg, K. (2012). *Power in the 21st century: International security and international political economy in a changing world*. Springer Science & Business Media.
- Ferris, E. G. (2011). *The politics of protection: The limits of humanitarian action*. Brookings Institution Press.
- Fukuyama, F. (1995). Confucianism and democracy. *Journal of Democracy*, 6(2), 20-33. doi:10.1353/jod.1995.0029
- Fung, A. (2004). *Empowered participation: Reinventing urban democracy*. Princeton University Press.
- Galston, W. A. (2002). *Liberal pluralism: The implications of value pluralism for political theory and practice*. Cambridge University Press.
- Galston, W. A. (2004). *The practice of liberal pluralism*. Cambridge University Press.
- Gastil, J. (1993). *Democracy in small groups: Participation, decision making, and communication*.
- Gerrits, A. W., & Bader, M. (2016). Russian patronage over Abkhazia and South Ossetia: Implications for conflict resolution. *East European Politics*, 32(3), 297-313. doi:10.1080/21599165.2016.1166104
- Gramsci, A. (1971). *Selections from the prison notebooks of Antonio Gramsci*. Lawrence & Wishart.
- Gunter, M. M. (2008). *The Kurds ascending: The evolving solution to the Kurdish problem in Iraq and Turkey*. Palgrave MacMillan.
- Gunter, M. M. (2009). *The A to Z of the Kurds*. Scarecrow Press.
- Gunter, M. M. (2011). *Historical dictionary of the Kurds*. Rowman & Littlefield.
- Hannum, H. (2011). *Autonomy, Sovereignty, and Self-Determination: The Accommodation of Conflicting Rights*. Philadelphia, PA: University of Pennsylvania Press.
- Hoch, T., & Kopeček, V. (2019). *De facto states in Eurasia*. Routledge.
- Hsiung, J. C. (1972). 1. China's recognition practice and its implications in international law. *China's Practice of International Law*, 14-56. doi:10.4159/harvard.9780674594814.c2
- Huang, X. (2013). *Modern economic development in Japan and China: Developmentalism, capitalism, and the world economic system*. Palgrave Macmillan.
- Hudson, W. E. (1995). *American democracy in peril: Seven challenges to America's future*. Chatham House Pub.
- Huntington, S. P. (1968). *Political order in changing societies*. Yale University Press.
- Huntington, S. P. (1991). *The third wave: Democratization in the late 20th century*. University of Oklahoma Press.
- Huysmans, J., Dobson, A., & Prokhovnik, R. (2006). *The politics of protection: Sites of insecurity and political agency*. Routledge.

- Inglehart, R. (1997). *Modernization and Postmodernization: Cultural, economic, and political change in 43 societies*. Princeton University Press.
- Iqbal, Z., & Starr, H. (2015). *State failure in the modern world*. Stanford Security Studies.
- Jordan, G., Maloney, W., & Clarence, E. (2007). *Democracy and interest groups: Enhancing participation?* Springer.
- Keenan, A. (2003). *Democracy in question: Democratic openness in a time of political closure*. Stanford University Press.
- Kekes, J. (1993). *The morality of pluralism*. Princeton University Press.
- Khalaf, A., & Luciani, G. (2008). *Constitutional reform and political participation in the Gulf*. Gulf Research Center.
- Kingsbury, D. (2007). *Political Development*. Routledge.
- Kreis, S. (2012, April 13). Wilson's "Fourteen Point Plan" (1918). Retrieved from <http://www.historyguide.org/europe/14points.html>
- Kreyenbroek, P. G., & Sperl, S. (2005). *The Kurds: A contemporary overview*. Routledge.
- Lane, J., & Ersson, S. (1994). *Politics and society in Western Europe*. SAGE.
- Leach, R., Coxall, B., & Robins, L. (2006). *British politics*. Palgrave Macmillan.
- Leezenberg, M. (2006). *Urbanization, privatization, and patronage: the political economy of Iraqi Kurdistan*. London.
- Leftwich, A. (2004). *What is politics?: The activity and its study*. John Wiley & Sons.
- Lijphart, A. (1999). *Patterns of democracy: Government forms and performance in thirty-six countries*. Yale University Press.
- Lively J. (1978). *European Consortium for Political Research: Democracy, consensus & social contract*. London; Beverly Hills: Sage Publications.
- Lowi, M., & Shaw, B. (2000). *Environment and security: Discourses and practices*. Palgrave Macmillan.
- Macedo, S. (2005). *Democracy at risk: How political choices undermine citizen participation, and what we can do about it*. Brookings Institution Press.
- Madgwick, P. J. (1984). *Introduction to Politics* (3rd ed.). London: Hutchinson.
- McCormack, T. (2010). *Critique, security and power: The political limits to emancipatory approaches*. Routledge.
- McDowall, D. (2004). *A modern history of the Kurds*. I.B.Tauris.
- Mearsheimer, J. J. (2001). *The tragedy of great power politics*. W. W. Norton & Company.
- Meho, L. I. (1997). *The Kurds and Kurdistan: A selective and annotated bibliography*. ABC-CLIO.
- Milbrath, L. W. (1965). *Political participation: How and why do people get involved in politics?* Chicago: Rand McNally.

- Mill, J. S. (1861). *Considerations on representative government*.
- Montgomery, J. D., & Siffin, W. J. (1966). *Approaches to development: Politics, administration, and change*. McGraw-Hill.
- Mosca, G. (1939). *The ruling class*. New York/London: McGraw-Hill.
- Natali, D. (2005). *The Kurds and the state: Evolving national identity in Iraq, Turkey, and Iran*. Syracuse University Press.
- Natali, D. (2010). *The Kurdish quasi-state: Development and dependency in post-gulf war Iraq*. Syracuse University Press.
- Nef, J. (1999). *Human security and mutual vulnerability: The global political economy of development and underdevelopment*. IDRC.
- Nicholls, D. (1975). *The pluralist state*. UK: Palgrave Macmillan.
- O'Leary, B., McGarry, J., & Salih, K. (2006). *The future of Kurdistan in Iraq*. University of Pennsylvania Press.
- O'Shea, M. T. (2004). Trapped between the map and reality. doi:10.4324/9780203955239
- Parkinson, J. (2012). *Democracy and public space: The physical sites of democratic performance*. Oxford University Press.
- Parry, G., Moyser, G., & Day, N. (1992). *Political participation and democracy in Britain*. Cambridge University Press.
- Pateman, C. (1970). *Participation and democratic theory*. Cambridge University Press.
- Pathak, D. N., & Das, A. K. (2019). *Investigating Developmentalism: Notions of development in the social sphere*. Palgrave Macmillan.
- Pearce, J. (2010). *Participation and democracy in the twenty-first century city*. Springer.
- Pegg, S. (1998). *International society and the de facto state*. Aldershot: Ashgate.
- Peterson, M. (1997). *Recognition of governments: Legal doctrine and state practice, 1815-1995*. Springer.
- Provincial reconstruction teams in Afghanistan and Iraq*. (2008). DIANE Publishing.
- Przeworski, A., & Limongi, F. (1996). Political regimes and economic growth. *Journal of Economic Perspectives*, 7, 39-56. doi:10.1257/jep.7.3.51
- Pye, L. W., & Verba, S. (2015). *Political culture and political development*. Princeton University Press.
- Quan, H. L. (2012). *Growth against democracy: Savage Developmentalism in the modern world*. Lexington Books.
- Roller, E. (2005). *The performance of Democracies: Political institutions and public policy*. OUP Oxford.
- Romano, D., & Gurses, M. (2014). *Conflict, democratization, and the Kurds in the Middle East: Turkey, Iran, Iraq, and Syria*. Springer.

- Rosenberg, S. W. (2007). *Deliberation, participation and democracy: Can the people govern?* Palgrave Macmillan.
- Rotberg, R. I. (2010). *When states fail: Causes and consequences*. Princeton University Press.
- Runciman, D. (1997). *Pluralism and the personality of the state*. Cambridge University Press.
- Sartori, G. (1987). *The theory of democracy revisited - Part one: The contemporary debate*. Chatham House Publishers.
- Saward, M. (2009). Authorisation and authenticity: Representation and the unelected*. *Journal of Political Philosophy*, 17(1), 1-22. doi:10.1111/j.1467-9760.2008.00309.x
- Schmitter, P. C. (1994). Dangers and dilemmas of democracy. *Journal of Democracy*, 5(2), 57-74. doi:10.1353/jod.1994.0036
- Schmitter, P. C., & Karl, T. L. (1991). What democracy is. . . and is not. *Journal of Democracy*, 2(3), 75-88. doi:10.1353/jod.1991.0033
- Sirohi, R. A. (2019). *From Developmentalism to neoliberalism: A comparative analysis of Brazil and India*. Springer.
- Smits, K. (2005). *Reconstructing post-nationalist liberal pluralism: From interest to identity*. Macmillan.
- Sniderman, P. M., & Highton, B. (2011). *Facing the challenge of democracy: Explorations in the analysis of public opinion and political participation*. Princeton University Press.
- Stansfield, G. R. (2004). *Iraqi Kurdistan: Political Development and Emergent Democracy*. London, England: Routledge.
- Vali, A. (1998). The Kurds and Their Others: Fragmented Identity and Fragmented Politics. *Comparative Studies of South Asia, Africa and the Middle East*, 18(2), 83-94.
- Weaver, R. K., & Rockman, B. A. (1993). *Do institutions matter?: Government capabilities in the United States and abroad*. Brookings Institution Press.
- Weiner, M., & LaPalombara, J. (1966). *Political parties and political development*.
- Weiss, L. (2017). *The myth of the powerless state*. Cambridge.
- Whiteley, P. (2012). *Political participation in Britain: The decline and revival of civic culture*. Basingstock: Palgrave Macmillan.
- Wissenburg, M. (2008). *Political pluralism and the state: Beyond sovereignty*. Routledge.
- Wylde, C. (2017). *Emerging markets and the state: Developmentalism in the 21st century*. Springer.
- Yildiz, K., & Project, K. H. (2004). *The Kurds in Iraq: the past, present and future*. London, England: Pluto Press.
- Zittel, T., & Fuchs, D. (2006). *Participatory democracy and political participation: Can participatory engineering bring citizens back in?* Routledge.